



29-1-2018

De openbare en christelijke bibliotheek als poortwachter

De boeken van uitgeverij Kok bij de
bibliotheek

Masterscriptie Letterkunde



Zoeter, M. (Miriam), s4362365
RADBOD UNIVERSITEIT NIJMEGEN
M. KOFFEMAN

Abstract

The aim of this thesis is to investigate how libraries fulfill their gatekeeper function concerning the editions of the Christian publishing company Kok. This thesis is a continuation of an earlier study, which was written during an internship at this publishing house. The primary purpose of that study was to determine the bookstore as a gatekeeper. Literature such as *Merchants of Culture* by Thompson, *De productie van literatuur* by Van Rees and Dorleijn and *Van hof tot overheid* by Jansen and Laan illustrated the Dutch literary field, the definition of gatekeeper, the library and the compartmentalization of the society. In addition Kok was introduced with her history, target group and place in the literary field. Kok wants to appeal to a new, larger audience and wants to know how it reveals in the reality. In the second part, through interviews with public and Christian librarians, the results show an answer to the main question if libraries fulfill their gatekeeper function concerning the editions of Kok. The results reveal that the public library is not a clear gatekeeper for the editions of Kok, because all her editions were simply purchased. The Christian library also purchased all the editions, because it is in line with the Christian lifestyle of the costumers. The study shows different results than the results of the essay, because the bookshop was a clear gatekeeper for the editions of Kok. After analyzing the results of the research, it can be concluded that there are differences between the gatekeepers function of the literary institutions such as the library and the bookshop. The Christian image of Kok is persistent and hard to change. The company is not successful in attracting the general public. Due to the fact that a Christian publishing company has not been the subject of a thesis quite often, it is possible to illustrate the position of a small institution in the literary field.

Inhoudsopgave

Abstract	p. 2
Inleiding	p. 3
1. Theoretisch kader	p. 9
1.1 Het literaire veld	p. 10
1.2 De poortwachtersfunctie	p. 13
1.3 De verzuiling	p. 14
1.3.1 De verzuiling van het Nederlandse literaire veld	p. 14
1.3.2 De christelijke uitgeverij als gevolg van de verzuiling	p. 18
1.4 De bibliotheek en haar geschiedenis	p. 19
2. Uitgeverij Kok	p. 28
2.1 Introductie	p. 28
2.2 De geschiedenis van uitgeverij Kok	p. 34
2.3 De doelgroepen en lezersmarkt van uitgeverij Kok	p. 34
2.4 Uitgeverij Kok tegenwoordig	p. 38
3. Analyse van de veldonderzoeken en interviews	p. 42
3.1 Het veldonderzoek	p. 43
3.2 De interviews	p. 48
Conclusie	p. 61
Bronvermelding	p. 70
Bijlage: Interviewvragen	p. 73

Inleiding

Uitgeverij Kok is één van de oudste christelijk-georiënteerde uitgeverijen van Nederland. De auteurs van Kok kwamen in de beginjaren van de uitgeverij vooral uit de gereformeerde kerk, maar tegenwoordig zijn ze afkomstig uit de gehele kerkelijke breedte en zelfs uit andere religies. Deze veelzijdigheid maakt dat Kok vandaag de marktleider is op het gebied van het levensbeschouwelijke en spirituele boek.¹ De belangrijkste klanten van de uitgeverij in het algemeen zijn de boekhandel en bibliotheek; twee belangrijke distributeurs van literatuur.² Omdat uitgeverij Kok zich vooral op de christelijke markt richt, zijn haar titels erg gewild in het Nederlandse christelijke literaire veld, zoals bij de christelijke boekhandel en bibliotheek. Uitgeverij Kok bedient echter niet alleen maar de christelijke markt, maar levert ook aan de algemene boekhandel en openbare bibliotheek.³ De verwachting is dat medewerkers in de christelijke markt andere eisen stellen aan boeken die in de kasten komen dan medewerkers van de algemene markt. Zo is het mogelijk dat christelijke boekhandelaren en bibliothecarissen bijvoorbeeld alleen boeken in willen kopen waarin niet gevloekt wordt. Naar aanleiding van deze verwachtingen kan gezegd worden dat een literaire institutie een poortwachtersfunctie kan hebben wat betreft de titels van Kok. Hiermee wordt bedoeld dat aan de hand van eigen selectiecriteria wordt bekeken of een werk in het fonds past of niet.⁴ De poortwachtersfunctie van de algemene en christelijke boekhandel is in een stageonderzoek van het zomersemester van 2017 echter al onderzocht. Aan de hand van interviews met twee boekhandelaren van algemene boekhandels en twee van christelijke boekhandels werd een antwoord op de vraag gegeven in hoeverre de boekhandel een poortwachter is voor de christelijk-georiënteerde titels van Kok.

Doordat het Nederlandse religieuze landschap de laatste decennia sterk veranderd is en het daardoor niet meer rendabel is om alleen de traditionele christenen te bedienen, richt Kok zich sinds kort op andere doelgroepen: de zinzoekers, culturelen en vernieuwers.⁵ De vraag die ook in het stageonderzoek werd beantwoord, was of de boekhandelaar doorhad dat Kok haar blik aan het verbreden was en dat er voor de inkoop van Kok-titels daarom andere selectiecriteria gebruikt zouden kunnen worden. Zo bestond de mogelijkheid dat de algemene boekhandelaar

¹ Vgl. Kok, <http://www.kok.nl/uitgeverij-kok/>

² Vgl. Van Rees en Dorleijn (2004), p. 15.

³ Vgl. Marketingplan Uitgeverij Kok en Omniboek 2017 versie 6

⁴ Vgl. Kuitert (2008), p. 79- 80.

⁵ Vgl. Doelgroepenplan vernieuwers en zinzoekers in en Doelgroepbeschrijvingen Kok-Omniboek 2016 versie 1.1

de boeken van Kok tegenwoordig sneller inkoopt dan tien jaar geleden, omdat de doelgroep van deze boeken nu veel breder is. De traditionele christelijke Kok-boeken zullen hun weg waarschijnlijk zonder problemen naar de christelijke boekhandel kunnen vinden, maar het was nog niet bekend of het Kok ook lukte de andere marktsegmenten te bedienen en of de boekhandelaren (de algemene en christelijke) zich bewust zijn van de koerswijziging.

De conclusie van het onderzoek kwam erop neer, dat de boekhandel wat betreft de titels van Kok (maar ongetwijfeld ook van de andere uitgeverijen) zeker een sterke poortwachter is. De titels werden door de grote vraag bij de christelijke boekhandels en door het feit dat ze goed in het assortiment pasten door de inhoud, taalgebruik en achtergrond, in groten getale ingekocht. De algemene boekhandelaren wilden echter niet te snel boeken opnemen die bij de christelijke uitgeverij, in dit geval uitgeverij Kok, uitgegeven zijn. Omdat een logo van een christelijke uitgeverij op het boek stond, werd er door de algemene boekhandelaar niet serieus naar gekeken. Zeker van het imprint Voorhoeve hadden de algemene boekhandelaren geen goed beeld; de boeken werden gezien als "suf en moralistisch"⁶ en daarom standaard niet ingekocht. Uit deze resultaten kwam naar voren dat het voor de algemene boekhandelaar niet bekend was dat uitgeverij Kok haar doelgroep had vergroot; voor deze boekhandelaar was het christelijk-gereformeerde imago van Kok een belangrijke reden om geen titels van de uitgeverij in te kopen. De christelijke boekhandel had vrijwel alleen boeken van Kok in haar assortiment; ook hier leek er geen verandering opgetreden te zijn, aangezien de christelijke boekhandel al jaren veel titels van Kok in haar assortiment heeft. De algemene en christelijke boekhandel zijn dus zeker een sterke poortwachter wat betreft de uitgaven van Kok. Deze poortwachter is haast net zo sterk als die van een uitgeverij, omdat de boekhandel zorgt voor de distributie van titels naar de klant toe.

Hoofdvraag, deelvragen en hypothese

Voorliggend onderzoek is een vervolg op het stageonderzoek. In dit onderzoek gaat het over de andere literaire institutie die zorgt voor de distributie van literatuur: de bibliotheek. De hoofdvraag van dit onderzoek is: Hoe vervullen bibliotheken hun poortwachtersfunctie wat betreft de uitgaven van uitgeverij Kok?

De deelvragen zijn de volgende:

- Hoe belangrijk is het christelijke imago van de Kok-titels voor bibliothecarissen van openbare en christelijke bibliotheken bij de aanschaf van uitgaven van Kok?

⁶ Het interview met D. Gouman, 17 mei 2017, stageonderzoek zomersemester 2017.

- Welke verschillen zijn er te zien tussen de criteria bij de aanschaf van Kok-titels bij openbare en christelijke bibliotheken?
- Welke invloed heeft de klantenkring op het assortiment van de openbare en christelijke bibliotheek?
- In hoeverre kan gezegd worden dat het nieuwe uitgeefplan van Kok, namelijk om buiten de christelijke wereld een groter publiek aan te spreken, met betrekking tot de openbare bibliotheken geslaagd is?

Te verwachten is dat uit de hoofdvraag hetzelfde resultaat komt als uit de vraag die in het stageonderzoek werd gesteld, waarin de poortwachtersfunctie van boekhandels werd onderzocht. De boekhandels die zich in de zogenaamde bible belt, de strook van Zeeland naar Overijssel waar veel orthodoxe protestanten wonen, en voor wie Kok één van de belangrijkste leveranciers is, bevonden, hadden aanzienlijk meer Kok-titels in hun assortiment dan in de boekhandels in de andere regio's, die op dat moment vaak niet meer dan twee titels in hun winkel hadden staan. De verwachting is dat de openbare en christelijke bibliotheek, net als de algemene en christelijke boekhandel, als poortwachter zal functioneren voor de uitgaven van Kok.

Plan van aanpak

Omdat uitgeverij Kok een grote speler is op de christelijke markt, worden openbare en christelijke bibliotheken onderzocht. Om te onderzoeken welke plaats uitgeverij Kok inneemt in de bibliotheek, is het in de eerste plaats belangrijk om een aantal titels van Kok uit te kiezen, die gebruikt kunnen worden in het veldonderzoek in de bibliotheken en in de interviews met de bibliothecarissen. Geselecteerd worden diverse boeken die in de zomeraanbieding van 2017 van de uitgeverij staan. Deze catalogus bevat fictie, non-fictie en kinderboeken. Voor het veldonderzoek en het onderzoek in het algemeen worden echter alleen de twintig fictietitels bekeken. Dit omdat het corpus op deze manier overzichtelijker wordt en de kans groter is dat ook de seculiere bibliotheken deze boeken in hun assortiment hebben, omdat de christelijke boodschap bij de eerste indruk niet zo direct, zoals bij de non-fictie van Kok wel het geval is, naar voren komt. De aanbieding komt bij de uitgeverij drie keer per jaar uit en de zomeraanbieding is niet de meest recente, maar de najaarsaanbieding is nog niet lang genoeg uit om er voor te zorgen dat bibliothecarissen alle tijd gehad hebben om uit te zoeken welke titels zij willen inkopen en welke niet. Bij de zomeraanbieding is dit wel het geval.

Het veldonderzoek en de interviews zullen in dertien openbare en christelijke bibliotheken, verspreid over het land, gehouden worden.

Het eerste deel van de scriptie is vooral beschrijvend. Door middel van literatuurstudies wordt het (christelijke) Nederlandse literaire veld uiteengezet en worden de gevolgen van de verzuiling voor dit veld beschreven. Hier wordt ook duidelijk welke geschiedenis aan de christelijke uitgeverij voorafgaat. Omdat het onderzoek gaat over de poortwachtersfunctie van titels van uitgeverij Kok, is het belangrijk dat deze uitgeverij helder omschreven wordt, waaronder de bedrijfsgeschiedenis. Zo wordt het duidelijk welke gevolgen de verzuiling voor Kok heeft gehad en hoe Kok zich vandaag de dag staande houdt. Ook wordt onderzocht in hoeverre Kok nog aan haar christelijke identiteit kan vasthouden, nu de uitgeverij onder een groot concern valt waar het maken van winst prioriteit nummer één is. Deze informatie zal onder andere verkregen worden door gesprekken met medewerkers van Kok.

Het tweede deel van de scriptie is kwalitatief en meer praktijkgericht, omdat dit deel bestaat uit veldonderzoek in diverse openbare en christelijke bibliotheken, en uit interviews met medewerkers van deze bibliotheken. Deze interviews zullen persoonlijk gevoerd worden. De vragen die gesteld gaan worden zullen gaan over de titels van Kok, zoals de criteria om titels in te kopen en over promotie en presentatie, maar ook over de bibliotheek zelf, zoals over de autonomie van lokale bibliotheken. Deze onderzoeken worden in bibliotheken verspreid door het hele land gedaan; dit om te voorkomen dat alle interviews in een bepaalde regio van het land worden afgenomen, zoals in de zogenaamde bible belt. Aangezien Kok en de andere christelijke uitgeverijen zeer belangrijke leveranciers zijn van boeken in deze regio, zou dit niet representatief zijn. Door het gebied te vergroten wordt er een beter beeld gegeven van de poortwachtersfunctie van de titels van Kok. De bibliotheken die bezocht gaan worden, liggen afwisselend in plaatsen in de bible belt, in het katholieke of juist meer seculiere gedeelte van het land, zodat de klantenkring erg uiteenlopend wordt en een goed beeld ontstaat van hoe de titels van Kok in het hele land ontvangen worden en hoe ze aanwezig zijn. Voorbeelden van de bibliotheken die bezocht gaan worden liggen in (oorspronkelijk) katholieke steden, zoals Nijmegen, plaatsen in de bible belt, zoals Ede en een kleiner dorpje zoals Groot-Ammers en steden in overwegend seculier gebied, zoals Rotterdam en Haarlem.

Het praktisch onderzoek zal gedaan worden aan de hand van de twintig fictietitels uit de zomeraanbieding 2017 van uitgeverij Kok in dertien openbare en christelijke bibliotheken. Deze vragen zijn of de titels uit de zomeraanbieding aanwezig zijn in het assortiment en zo ja, in hoeverre ze zichtbaar zijn en hoe de meest recente uitgaven van Kok en uitgaven in het algemeen onder de aandacht gebracht worden.

De veldonderzoeken worden in dezelfde bibliotheken gedaan als waar de interviews worden afgenomen.

Belang van het onderzoek

Dit onderzoek is belangrijk, omdat in het wetenschappelijke veld nog weinig onderzoek naar bibliotheken is gedaan. Er is over het algemeen weinig literatuur over de bibliotheek als literaire institutie geschreven, en helemaal niet over de bibliotheek als poortwachter.

Uitgeverijen zijn vaker het thema geweest voor diverse onderzoeken, maar niet een christelijke uitgeverij in het bijzonder. Met dit onderzoek kan er meer inzicht ontstaan in en aandacht gegeven worden aan een kleinere institutie in het literaire veld.

Indeling van het onderzoek en gebruikte literatuur

In hoofdstuk 1 wordt het theoretisch kader uiteengezet. Omdat in dit onderzoek de positie van uitgeverij Kok in het bibliotheekwezen wordt weergegeven, is het belangrijk om de literaire institutie de bibliotheek nader te leren kennen en het literaire veld waarin zich deze institutie bevindt. Om de onderzoeksvraag beter te leren begrijpen wordt bovendien verklaard wat een poortwachter precies is, hoe de poortwachtersfunctie van een literaire institutie kan worden gezien en als voorbeeld wordt de boekhandel aangehaald, aangezien daarover al een onderzoek is gedaan. Wat belangrijk is om te weten, is dat christelijke instituties in het literaire veld niet zomaar zijn ontstaan. Ze zijn het gevolg van de verzuiling; een verschijnsel dat de Nederlandse maatschappij zo'n honderd jaar heeft gekenmerkt. De christelijke bibliotheek en boekhandel, maar ook bijvoorbeeld de christelijke boekenclub en uitgeverij, zijn een teken dat de verzuiling vandaag nog steeds aanwezig is.⁷ In dit eerste hoofdstuk wordt verklaard wat de verzuiling is en hoe uit dit verschijnsel de christelijke literaire instituties zijn ontstaan. Als literatuur wordt *Merchants of Culture* van Thompson gebruikt. In dit boek worden onder andere de geschiedenis en de toekomst van het produceren van boeken beschreven en wordt de rol van uitgevers, agenten en boekhandelaren aangegeven. Het kan dus gebruikt worden bij de beschrijving van het literaire veld. Het werk van Van Rees en Dorleijn, *De productie van literatuur*, kan eveneens gebruikt worden bij het definiëren van het literaire veld en bij het plaatsen van de uitgeverij en de bibliotheek als institutie in dit veld. Bij het beschrijven van het bibliotheekwezen wordt *Van hof tot overheid* van Jansen en Laan

⁷ Vgl. Snoek (2015), p. 9.

gebruikt en *Van huis uit protestants* van Snoek is een primaire bron voor het uitleggen van het verschijnsel ‘verzuiling’.

Hoofdstuk 2 gaat over uitgeverij Kok. Omdat uitgeverij Kok het onderwerp is van deze scriptie, is het noodzakelijk de uitgeverij van dichterbij te leren kennen.

In hoofdstuk 3 worden de interviews en veldonderzoeken van de dertien openbare en christelijke bibliotheken geanalyseerd. Tegelijkertijd worden de verschillen en overeenkomsten tussen deze twee soorten bibliotheken gevonden, eveneens de verschillen en overeenkomsten met de andere literaire institutie die al onderzocht is: de boekhandel.

Ten slotte worden in de conclusie aan de hand van de theorie en vooral de resultaten van het praktisch onderzoek antwoorden gevonden op de hoofdvraag en deelvragen. De hypothese wordt geverifieerd of gefalsificeerd. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met eventuele mogelijkheden voor verder onderzoek in de toekomst.

1. Theoretisch kader

Volgens Bourdieu helpt het concept ‘veld’ om de wereld van het uitgeven te begrijpen. De uitgeefwereld is namelijk niet één wereld, maar het zijn meerdere werelden, die elkaar overlappen en hun eigen eigenschappen hebben. Voorbeelden zijn het veld van schoolboeken, wetenschappelijke werken en prentenboeken.⁸ Deze uitgeefwereld bevindt zich in het literaire veld, wat weer een onderdeel is van het culturele veld. Volgens Bourdieu functioneren individuen gedurende hun leven binnen de samenleving op een aantal verschillende velden, zoals politiek, economie, wetenschap, en, zoals vermeld, cultuur. Niet alleen de uitgeefwereld en de uitgeverij zijn een onderdeel van het literaire veld, maar ook andere literaire instanties, zoals de boekhandel en bibliotheek.⁹

Van Rees en Dorleijn definiëren literaire instituties of instanties in het veld onder andere als de instellingen

die zorg dragen voor de materiële productie en verspreiding van literatuur (uitgeverijen, bibliotheken, boekhandels, boekenclubs); tevens vallen daaronder instanties die overheidsinstellingen adviseren inzake hun beleid, als onderdeel van het kunstenbeleid (secties van kunstraden); en zeker niet in de laatste plaats behoren daar de instellingen toe die zich belasten met de symbolische produktie, dat wil zeggen het specificeren en uitdragen van bepaalde opvattingen over literatuur (literatuurkritiek) en voor dit oogmerk specifieke kanalen aanwenden (literatuuronderwijs aan volwassenen en jeugdigen, wetenschappelijke en literaire tijdschriften, pers en media).¹⁰

Omdat in dit onderzoek de positie van uitgeverij Kok in het bibliotheekwezen wordt weergegeven, is het belangrijk om de verschillende instituties in het veld beter te leren kennen, om de verhoudingen tussen deze instituties te kunnen begrijpen. Dit is de reden waarom in paragraaf 1.1 in kaart wordt gebracht wat een literair veld is, waarbij ook het Nederlandse christelijke literaire veld wordt beschreven.

Uit het stageonderzoek van de zomer van 2017 is duidelijk geworden wat een poortwachtersfunctie is en op welke manier de boekhandel als poortwachter voor de uitgaven van Kok functioneert. Omdat voorliggend onderzoek gaat over de poortwachtersfunctie van een andere literaire institutie in het veld, namelijk de bibliotheek, wordt in 1.2 nogmaals de poortwachtersfunctie beschreven. Als voorbeeld wordt daarbij de poortwachtersfunctie van de boekhandel uit het stageonderzoek aangehaald.

⁸ Vgl. Bourdieu (1993), p. 38-39 en vgl. Thompson (2010), p. 4.

⁹ Vgl. Thompson (2010), p. 3.

¹⁰ Dorleijn & Van Rees (1993), p. 4.

Naast de gewone openbare bibliotheek, algemene boekhandel en uitgeverij, waar elk mens met welke levensovertuiging dan ook welkom is, bevinden zich ook confessionele literaire instituties in het veld. Een voorbeeld is de christelijke bibliotheek, die onder andere wordt behandeld in dit onderzoek. Deze confessionele instituties zijn bedoeld voor een specifieke doelgroep en de assortimenten van de openbare en christelijke variant verschillen erg. Om te begrijpen hoe het mogelijk is dat deze instituties ontstaan zijn en hoe ze naast de gewone instituties kunnen bestaan, wordt in paragraaf 1.3 de verzuiling van de Nederlandse samenleving en het Nederlandse literaire veld beschreven. De christelijke uitgeverij, boekhandel en bibliotheek zijn immers het product van deze verzuiling geweest. Zoals vermeld in het citaat van Van Rees en Dorleijn op de vorige pagina, zorgt de bibliotheek ervoor dat literatuur verspreid wordt. De bibliotheek heeft echter niet altijd deze functie gehad en is de loop der eeuwen sterk veranderd.¹¹ In paragraaf 1.4 wordt de ontstaansgeschiedenis van de bibliotheek uiteengezet. Deze verandering van de institutie bibliotheek in de loop der tijd hangt onder andere samen met de verzuiling en ontzuiling. Mede door de ontzuiling vanaf de jaren zestig zijn de meeste confessionele en openbare instituties samengegaan in één grote openbare bibliotheek.¹² Hier wordt duidelijk hoe de openbare bibliotheek een institutie heeft kunnen worden die tegenwoordig een begrip is in de Nederlandse samenleving en "zich kan profileren als partner in de persoonlijke ontwikkeling van mensen".¹³

1.1 Het literaire veld

Het literaire veld wordt gezien als standaardmodel binnen de literatuurwetenschap. Dit standaardmodel kan simpelweg worden gezien als een keten, met aan het ene eind de zender, namelijk de auteur, en aan het einde de ontvanger, namelijk de lezer. Alle schakels daartussen zijn de instituties of instanties in het literaire veld, die zorgen voor de productie en distributie van een tekst. Nadat een literaire tekst de verschillende schakels heeft doorlopen, belandt deze tekst uiteindelijk bij de lezer.¹⁴

Bourdieu beschrijft het literaire veld als het volgende:

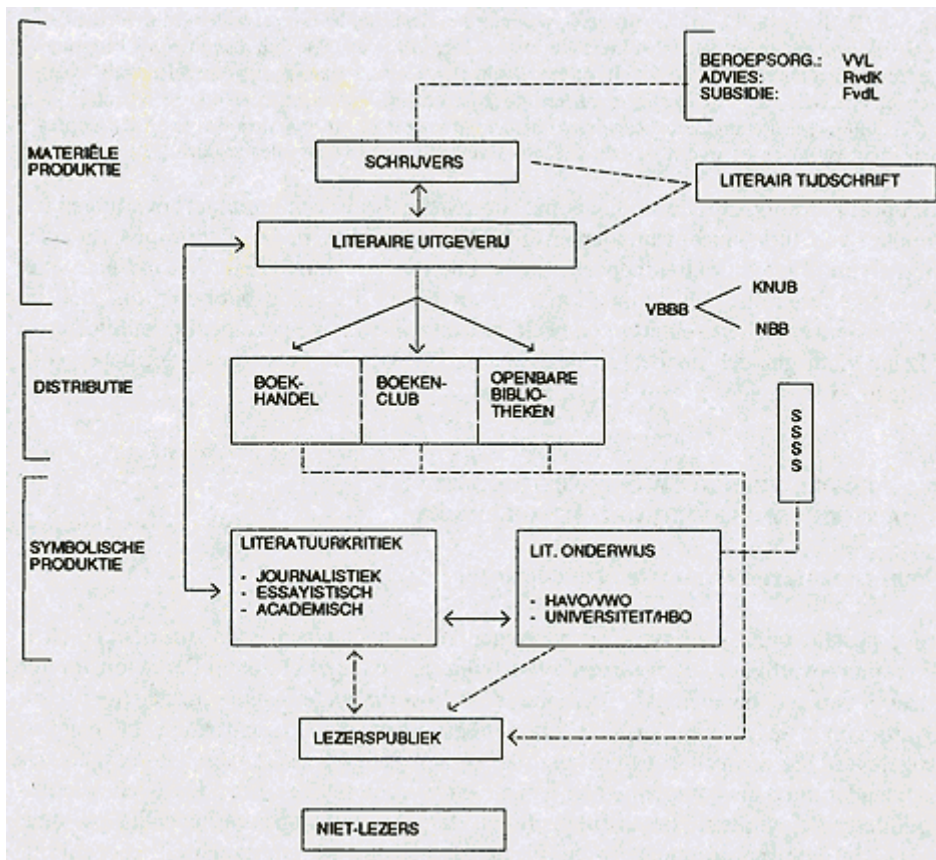
¹¹ Vgl. Jansen en Laan (2015), p. 259.

¹² Vgl. Jansen en Laan (2015), p. 283.

¹³ Vereniging van Openbare Bibliotheken (2016), persbericht.

¹⁴ Vgl. Franssen (2015), p. 2-3.

a structured space of social positions which can be occupied by agents and organizations, and in which the position of any agent or organization depends on the type and quantity of resourced or 'capital' they have at their disposal.¹⁵



Figuur 1. Indeling van het literaire veld volgens Dorleijn en Van Rees.¹⁶

Figuur 1 laat zien dat dit literaire veld uit materiële en symbolische productie bestaat. In beide gevallen wordt literatuur geproduceerd, maar de eerste vorm heeft betrekking op een fysiek product en de tweede vorm op een geestelijk product. Van Rees en Dorleijn haalden al als voorbeeld van materiële productie de bibliotheek aan en als voorbeeld van symbolische productie de literatuurkritiek. De mate van invloed van deze instanties (en personen) wordt onder andere bepaald door de grootte van het publiek dat bereikt wordt, het soort publiek dat bereikt wordt en de positie in het literaire veld.¹⁷

Deze instituties vormen samen het literaire veld; "een voortdurend veranderend systeem van machtsrelaties".¹⁸ Om in een veld macht en invloed te verwerven hebben mensen kapitaal nodig. Het gaat dan niet alleen om economisch kapitaal als geld en onroerend goed, maar ook

¹⁵ Thompson (2010), p. 3-4.

¹⁶ Dorleijn & Van Rees (1993), p. 7.

¹⁷ Vgl. Dorleijn & Van Rees (1993), p. 4 en vgl. Bourdieu (1980), p. 262.

¹⁸ Dorleijn & Van Rees (1993), p. 4.

om cultureel kapitaal (kennis, vaardigheden, opleiding) en om sociaal kapitaal (relaties, netwerken). Voor het succes van een uitgeefmaatschappij zijn bijvoorbeeld sociaal en economisch kapitaal belangrijk; uitgevers met

substantial stocks of economic and symbolic capital will tend to find themselves in a strong position in the field, able to compete effectively against others and to see off challenges from rivals.¹⁹

Ieder veld kent zijn eigen distributie van het soort van kapitaal en zijn eigen spelregels, wat elk veld autonoom maakt. Beslissingen en gebeurtenissen uit de andere velden, zoals uit het politieke veld, zijn van invloed wat er bijvoorbeeld in het culturele veld gebeurt.

Tegelijkertijd oefent ook het culturele veld invloed uit op de andere velden in de samenleving en oefenen culturele sectoren ook invloed uit op elkaar. Deze verschillende velden kunnen elkaar dus overlappen.²⁰

Het literaire veld bestaat uit echter meer dan de genoemde literaire instituties. De confessionele instituties moeten zeker niet vergeten worden. Omdat uitgeverij Kok vooral de christelijke markt bedient en hierbij dus de bijbehorende literaire instituties, zoals de christelijke boekhandel en bibliotheek, is het nodig deze hoek van het literaire veld nader te leren kennen. Zo zijn er christelijke boekhandels, bibliotheken, boekenclubs, literaire kritiek en auteurs. Van elke institutie op de algemene literaire markt is wel een equivalent in het christelijke literaire veld te vinden.

Volgens Bourdieu wordt de waarde van een literair werk en het geloof in die waarde bepaald in het literaire veld. De christelijke literatuur is geschreven vanuit een christelijke levensstijl en overtuiging en heeft voor de lezers veel waarde, in de vorm van inspirerende en opbouwende boeken. In deze lijn zou de christelijke literatuur en haar bijbehorende instituties een apart literair subveld kunnen vormen. Een voorbeeld is het werk van de christelijke schrijfster Joke Verweerd, van wie de romans alle christelijke bestsellerlijsten haalden. Zijderveld onderzocht in haar scriptie deze romans, die echter niet op de seculiere bestsellerlijsten staan. Binnen het christelijke literaire veld zouden Verweerds romans dus op een heel andere plek staan dan in het algemene literaire veld. Dit voorbeeld laat zien dat de twee literaire velden enorm van elkaar verschillen.²¹

¹⁹ Thompson (2010), p. 9.

²⁰ Vgl. Dorleijn & Van Rees (2006), p. 16.

²¹ Vgl. Zijderveld (2008), p. 1.

1.2 De poortwachtersfunctie

In het literaire veld heeft de uitgeverij een cruciale rol: zonder uitgever is er geen publicatie en zonder publicatie is er in feite geen auteur. Teksten die uitgegeven moeten worden, moeten een weg zien te vinden naar de uitgeverij, tenzij de tekst in eigen beheer uitgegeven wordt. Al tijden geldt de uitgeverij als hét selectieorgaan van de boekenmarkt en niet voor niets wordt ze al sinds het begin van de twintigste eeuw regelmatig omschreven als poortwachter of ‘gatekeeper’. De uitgeverij is een belangrijke poortwachter, omdat ze bij de bron bepaalt wat wel en wat niet uitgegeven wordt. Veel uitgeverijen hebben een literair fonds en als een werk daar wordt uitgegeven, zorgt het merk er alleen al voor dat het werk door de consument gelezen wordt.²²

Er wordt vaak gedacht dat de uitgeverij een literaire institutie is die vooral of zelfs uitsluitend bepalend is voor de materiële productie van literatuur en bijna niet voor de symbolische. Bij de materiële productie gaat het immers om de fysieke verspreiding van literatuur. Op deze manier zou gedacht kunnen worden dat de uitgeverij alleen maar een doorgeefluik is. De uitgeverij brengt echter niet alleen boeken op de markt, maar is ook een smaakmaker, een stuurder en een trendsetter en draagt daarom net zo goed bij aan de symbolische productie van literatuur. Een reden waarom de uitgeverij als poortwachter wordt gezien, is omdat ze auteurs binnenlaat en bepaalt wat geweerd wordt en ook weer naar buiten wordt gebracht. Het feit dat een gemiddelde literaire uitgeverij wekelijks ongeveer veertig manuscripten binnenkrijgt en dat ze amper veertig nieuwe titels op jaarbasis uitgeeft, geeft deze poortwachtersfunctie goed aan. Met andere woorden: veel werk blijft voor eeuwig onuitgegeven. Of een manuscript wordt uitgegeven, hangt af van de grootte van de uitgeverij, maar ook door het lezerspubliek en een commerciële inschatting van het verkoopsucces. Waar uitgevers verder op kunnen letten voordat ze een boek door de poort laten gaan, zijn bewegingen in het veld, oftewel trends. Dit kan gebeuren op bijvoorbeeld genreniveau. Verder kijkt de uitgever op een boek binnen het fonds van de uitgeverij past en het leesbaar en boeiend is voor het publiek.²³

Een voorbeeld van een poortwachter is de boekhandel. De poortwachtersfunctie van de boekhandel met betrekking tot de uitgaven van Kok is eerder uitgebreid onderzocht en kan daarom als voorbeeld fungeren. De boekhandel is vaak de primaire klant van de uitgeverij en de belangrijkste bron van boeken voor de particuliere koper. De boekhandel is op deze manier volgens Dorleijn en Van Rees abstract als een doorgeefluik tussen uitgeverij en lezer te zien.

²² Vgl. Kuitert (2008), p. 80.

²³ Vgl. Kuitert (2008), p. 79- 80.

De boekhandel vervult een belangrijke filterende functie in de stroom boeken die van de uitgeverij naar de klant gaan. Meestal is het zo dat de uitgeverij nauwelijks tot geen direct contact heeft met de lezer, vaak alleen maar via de eigen webshop. De boekhandel heeft een veel meer directe band met de lezer. De boekhandel als poortwachter moet dus zeker niet onderschat worden. Voordat boekhandelaren het nieuwe aanbod inkopen, selecteren ze zelf wat bij hun lezers en wat in hun winkel lijkt te passen. Net als de uitgeverij dat doet, moet ook de boekhandel de juiste doelgroep aanspreken met zijn assortiment.²⁴

De boekhandelaar maakt voor de inkoop van titels van verschillende uitgeverijen een selectie uit de aanbiedingscatalogi van diverse uitgeverijen die deze gestuurd hebben. Op basis van bepaalde overwegingen maakt de boekhandelaar een keuze. Soms heeft hij/zij een leesexemplaar ontvangen en gelezen, zodat de keuze echt op inhoud gebaseerd kan worden, maar veel vaker is het zo dat een beslissing gemaakt wordt op basis van het contact met de vertegenwoordiger van de uitgeverij. Ook komt het regelmatig voor dat een keuze gemaakt wordt op basis van de paratekst, zoals omslag, flaptekst en auteur. Door middel van deze keuzes kan een boekhandel zijn eigen richting bepalen en daarmee het aanbod in de winkel.²⁵ Bij de christelijke boekhandel tellen behalve bovengenoemde zaken nog extra criteria mee. Zo moet het boek passen in de christelijke levensstijl en identiteit van de winkel. Er mogen bijvoorbeeld geen vloeken in een boek staan en de hoofdpersonages mogen niet in een scheiding liggen. Het assortiment wordt daarop afgestemd; de klanten moeten namelijk door middel van de te kopen literatuur in deze boekhandel worden geïnspireerd.²⁶ Over de poortwachtersfunctie van een andere literaire institutie die verantwoordelijk is voor de materiële productie, de bibliotheek, zal in het derde hoofdstuk worden geschreven.

1.3 De verzuiling

1.3.1 De verzuiling van het Nederlandse literaire veld

De christelijke boekhandel en bibliotheek zijn een gevolg van de verzuiling. Met verzuiling wordt het opdelen van de samenleving op grond van geloofsovertuiging en/of maatschappelijke opvattingen bedoeld.²⁷ Aan het begin van deze eeuw is de verzuiling sterk afgezwakt, hoewel er nog steeds ‘scholen met de Bijbel’ bestaan, Nederland een protestantse en een rooms-katholieke omroep heeft, en een enkel ziekenhuis zich nog afficheert als

²⁴ Vgl. Van Rees en Dorleijn (2006), p. 22.

²⁵ Vgl. Kuitert (2008), p. 75.

²⁶ Vgl. de resultaten van het stageonderzoek zomersemester 2017.

²⁷ Vgl. Snoek (2015), p. 12.

protestants-christelijk.²⁸ Omdat dit vandaag nog steeds bestaande instituties zijn, kunnen ze als teken gezien worden dat de maatschappij tegenwoordig nog steeds ten dele verzuild is. De tijd dat deze zogenoemde verzuiling op het hevigst was in de Nederlandse samenleving, was ongeveer vanaf 1850 tot na de Tweede Wereldoorlog. De maatschappij was in die tijd opgedeeld in vier hoofdzuilen: de socialistische, de neutrale of liberale, de protestants-christelijke en de katholieke. Als kleinere zuilen zijn nog de communistische, orthodox-protestantse en vrijzinnig-protestantse te onderscheiden.²⁹ Tussen de zuilen bestonden strikte scheidingen. Iedere stroming had hierbij haar eigen organisaties op alle terreinen van het maatschappelijke leven, zoals in de politiek, het onderwijs en de media. Hoewel andere West-Europese landen ook vormen van verzuiling hebben gekend, heeft in Nederland dit verschijnsel een relatief sterk stempel gezet op de samenleving als geheel.³⁰

De kiem van de Nederlandse verzuiling is in 1830 gelegd, het jaar dat België onafhankelijk werd. De scheuring droeg bij aan het besef dat er een nieuwe grondwet moest komen. In 1848 presenteerde Thorbecke, die lid was van de Lutherse kerk, maar zich ook verwant voelde met het liberale gedachtegoed, deze nieuwe grondwet die de verhouding tussen de kerk en de staat erg zou veranderen. De band tussen de staat en de Nederlandse Hervormde kerk werd losser en dit had als gevolg dat protestanten niet meer de enige officiële godsdienstige groepering waren. Vanaf dat moment bestond er in Nederland vrijheid van godsdienst, wat betekende dat ook andere kerkgenootschappen alle ruimte kregen.³¹

Snoek schetst dat vanaf de invoering van de grondwet in 1848 protestanten, rooms-katholieken, liberalen en socialisten eigen organisaties mochten oprichten, "variërend van politieke partijen en vakbonden tot jeugdverenigingen en zangkoren".³² Niet alleen de invoering van de grondwet van 1848 heeft bijgedragen aan het ontstaan van zuilen in Nederland, maar ook andere gebeurtenissen. Zo nam in de tweede helft van de negentiende eeuw de invloed van het atheïsme toe. In reactie daarop besloten protestantse en rooms-katholieke kerken een tegengeluid te laten horen. Een andere reden was dat Nederland 'kleiner' werd; het spoorwegnet breidde zich uit, het postverkeer verliep soepeler en het telegraafverkeer werd steeds populairder, waardoor de communicatiemogelijkheden

²⁸ Vgl. Snoek (2015), p. 12-13.

²⁹ Vgl. Ghonem-Woets (2011), p. 10.

³⁰ Vgl. Snoek (2015), p. 12.

³¹ Vgl. Snoek (2015), p. 11-12.

³² Snoek (2015), p. 12.

toenamen. Hierdoor werd het veel makkelijker voor gelijkgestemden om elkaar op te zoeken en het aantal verenigingen groeide explosief.³³

In dezelfde tijd namen de spanningen in de Nederlandse Hervormde Kerk snel toe; zo wilden enkele predikanten het protestantse geloof meer laten aansluiten bij de wetenschappelijke inzichten van de moderne tijd. Degene die alles zou laten escaleren, was Abraham Kuyper, een Amsterdamse dominee die niks had met de moderne theologie. Na verschillende conflicten met andere dominees werd Kuyper geschorst en richtte hij in 1886 zijn eigen kerk op. Deze kerk zou later de Gereformeerde Kerken Nederland gaan heten. Na het conflict met de gereformeerden werd de Nederlandse Hervormde Kerk nog meerdere malen opgesplitst. Rond 1900 ontstond er een groep die zich verwant voelde met het modernisme en zichzelf zag als een vrijzinnige stroming. Enkele jaren later besloot een deel van de calvinistische georiënteerde hervormden een aparte groep te vormen, de Gereformeerde Bond, die benadrukt dat de geloofsbelijdenissen het fundament van het geloof zijn. Aan de scheuren in de Nederlandse Hervormde en Gereformeerde Kerk te zien is het lastig om te spreken over een gereformeerde of hervormde zuil.³⁴

Abraham Kuyper streed voor een eigen protestantse krant, school en politieke partij. De katholieken, liberalen en socialisten besloten deze ook te willen oprichten.

Vooraf door katholieken en de protestants-christelijke leden werd de verzuiling strikt nagestreefd. Door de dominantie van Kuyper zou de eenvormigheid in de gereformeerde zuil groot worden, maar deze groep bleef uiteindelijk toch relatief klein. Vanzelfsprekend waren er uitzonderingen in de groepen, die zich niet strikt aan de regels van de verzuiling hielden. Niet de hele protestantse orthodoxie ging volledig mee met Kuyper ideeën en theologie.³⁵ Ook de katholieke beweging kende volgens Flipse afwijkende geluiden, ondanks de grote invloed die de clerus uitoefende. Flipse wijst op een eigenzinnige groep katholieken, die er in de katholieke zuil op tal van terreinen altijd is geweest.³⁶ De katholieken waren tot ver in de twintigste eeuw desondanks een minderheid in de overwegend protestantse samenleving, waardoor ze hun maatschappelijke positie nog moesten veroveren en voor hun eigen, door de kerk gesteunde organisaties kozen. Door de afkeer van de rooms-katholieke kerk tegen de calvinisten en de anti-roomse houding bij veel protestanten was het onmogelijk een gezamenlijke organisatie tussen de katholieken en protestanten te vormen. De katholieken,

³³ Vgl. Snoek (2015), p. 21-22.

³⁴ Vgl. Snoek (2015), p. 24-52.

³⁵ Vgl. Flipse (2014), p. 49.

³⁶ Vgl. Flipse (2014), p. 50.

protestanten en socialisten beschikten over eigen dagbladen, waarbij hun politieke leiders als redacteur vaak een belangrijke rol speelden. Na het ontstaan van de radio-omroep werd direct overgegaan tot het oprichten van eigen omroeporganisaties. Dit had als gevolg dat de leden van een zuil erg weinig in aanraking kwamen met het gedachtegoed van de andere zuilen.³⁷ Met de opkomst van de radio begonnen er tijdens de jaren dertig verschillende omroepen te ontstaan, die een afspiegeling van de maatschappij waren, zoals de protestantse NCRV (Nederlandse Christelijke Radio-Vereniging) en de katholieke KRO (Katholieke Radio Omroep). De kranten waren gericht op de eigen zuil en er werden alleen interviews gepubliceerd van leden van de zuil en gelijkgestemden. De hoofdredacteur was vaak een lid van de betreffende politieke partij of het kerkbestuur. Zo kon er geen kritiek geuit worden op eigen politici. *De Standaard* werd bijvoorbeeld opgericht door Abraham Kuyper, waarna ARP-politicus Hendrik Colijn hoofdredacteur werd van de protestante krant. De katholieke Volkskrant waarschuwde zelfs voor het gevaar van de ideeën die in de andere kranten staan en veel kranten, waaronder *De Telegraaf*, werden geweerd uit de katholieke huishoudens.³⁸ Tijdens de Tweede Wereldoorlog gingen de zuilen steeds nadrukkelijker met elkaar samenwerken tegen de Duitse bezetter. Verzetmensen met uiteenlopende geloofsopvattingen en levensbeschouwingen wisten elkaar te vinden.³⁹ Deze contacten zorgden ervoor dat de vertegenwoordigers van de verschillende zuilen erover nadachten hoe de samenleving er na de oorlog uit zou zien, waardoor ze tot de conclusie kwamen dat het belangrijk is om open te staan naar de samenleving en andere zuilen.

Na de Tweede Wereldoorlog verloor het katholicisme snel zijn greep op het georganiseerde literaire leven. Terwijl de protestants-christelijke literaire cultuur zich met eigen tijdschriften, uitgeverijen en verenigingen tot op de dag van vandaag handhaaft (zoals onder andere blijkt uit het bestaan van de literaire organisatie het Christelijk Literair Overleg), kozen katholieke schrijvers als Michel van der Plas, Godfried Bomans en later Frans Kellendonk voor het vrije veld van de literatuur buiten de oude 'zuil'. Pas midden jaren zestig werden onder invloed van de toenemende secularisatie de scheidslijnen tussen en binnen de zuilen minder scherp. In 2004 gingen de Nederlandse Hervormde Kerk, de evangelisch-Lutherse kerk en de Gereformeerde Kerken in Nederland op in de Protestantse Kerk in Nederland (PKN).⁴⁰

³⁷ Vgl. Snoek (2015), p. 26.

³⁸ Vgl. Snoek (2015), p. 26-27.

³⁹ Vgl. Snoek (2015), p. 30.

⁴⁰ Vgl. Snoek (2015), p. 40.

Er kan nog steeds gezegd worden dat de maatschappij bestaat uit zuilen, aangezien er in de verschillende velden nog diverse protestants-christelijke en katholieke instituties bestaan, zoals de Evangelische Omroep (EO) en de Katholieke Radio Omroep (KRO) in het televisiewezen. De christelijke zuil bestaat vandaag dus nog steeds, maar in kleinere mate. De ooit zo grote christelijke zuil is nu versmald tot de protestants-orthodoxe zuil, die echter nog enorm verzuild is. Denk aan het *Nederlands Dagblad* en *Reformatorisch Dagblad* als spreekbuizen van de orthodoxe protestanten.⁴¹ Door de komst van het internet en steeds meer invloed van buitenaf is het steeds moeilijker voor leden van de zuil trouw te blijven aan de zuil. Voortdurend moet er een balans gevonden worden en keuzes gemaakt worden. Met onder andere hun eigen kranten en tv-programma's wordt door hen geprobeerd een tegenhanger te vinden voor de ontzuilde samenleving.

1.3.2 De christelijke uitgeverij als gevolg van de verzuiling

Ook de christelijke uitgeverij Kok te Utrecht is een product van de verzuiling geweest. De uitgeverij ontstond in het jaar 1894, toen de verzuiling vorm begon aan te nemen en er binnen de protestants-christelijke zuil de behoefte aan protestantse lectuur toenam. De basis voor de christelijke uitgeverij in het algemeen werd al in het midden van de negentiende eeuw in de calvinistische kringen gelegd. In 1843 werd door de Amsterdamse uitgever en boekhandelaar H. Höveker de 'Vereeniging tot bevordering van Christelijke lectuur' (VCL) opgericht. Het doel was om betaalbaar drukwerk voor een breed publiek op de markt te brengen. Het drukwerk dat toen uitgegeven werd, is de oorsprong van protestants-christelijke uitgeverijen in Nederland. Rond deze tijd werden diverse christelijke uitgeverijen opgericht. Zo was het plaatsje Nijkerk in 1854 de bakermat van de protestants-christelijke uitgeverij van Callenbach. Naast Callenbach kende calvinistisch Nederland ook het fonds van uitgever J.H. Kok (1871-1940) uit Kampen. Uitgeverij Kok, die in 1894 opgericht werd, richtte zich vooral op het gereformeerde volksdeel van Nederland dat zich schaarde rondom de persoon van Abraham Kuiper. Kok gaf de geschriften uit van grote gereformeerde voormannen, zoals Bavinck, Wielenga en vanzelfsprekend Kuiper. Na de dood van Höveker kocht Kok in 1909 diens VCL-fonds op, dat uit 1100 titels bestond. In romans van Kok, Callenbach, maar ook van de andere christelijke uitgeverijen, was het 'geleefde leven' het uitgangspunt: alledaagse en existentiële problemen, geloofsvragen en het (religieuze) gemoedsleven. Het christelijke

⁴¹ Vgl. Snoek (2015), p. 41-42.

milieu, dat voor de lezers zo bekend en vertrouwd was, werd uitgetekend. Voor Kok was het uitgeven van romans nieuw, aangezien hij eerst alleen theologische boeken uitgaf.⁴²

De bedrijven van de hervormde Callenbach en de gereformeerde Kok groeiden uit tot de twee grootste uitgeverijen in protestants-christelijke kring. Callenbach en Kok kochten bovendien regelmatig fondsonderdelen van andere uitgeverijen op.

In de negentiende en twintigste eeuw zijn er tal van andere protestants-christelijke uitgeverijen opgericht. Deze uitgeverijen gaven kinderboeken, romans, brochures, wetenschappelijke studies, maandbladen, scheurkalenders en geïllustreerde weekbladen uit. Voor elke stroming en visie op de kerkelijke kaart was er wel een uitgeverij aanwezig. Door deze hoeveelheid uitgeverijen kreeg het gedrukte woord in de negentiende en twintigste eeuw bij orthodoxe en vrijzinnige protestanten een vaste plaats in het dagelijks leven.⁴³

1.4. De bibliotheek en haar geschiedenis

De openbare bibliotheek in Nederland speelt een grote en belangrijke distributieve rol in het literaire veld en de bibliotheek kan als tweede belangrijke klant van de uitgeverij in het algemeen worden beschouwd. De inkoop van boeken bij de bibliotheek is anders dan bij de boekhandel; bij de bibliotheek worden de boeken vrijwel allemaal via NBD Biblion ingekocht, met ongeveer drie miljoen boeken per jaar.⁴⁴ Meer over NBD Biblion is te lezen bij de resultaten van het praktisch onderzoek in het derde hoofdstuk.

De openbare bibliotheek wil voor iedereen een vrij toegankelijke bron van informatie, kennis en cultuur zijn, zodat "mensen zich bewust, kritisch en actief kunnen bewegen in de maatschappij".⁴⁵ Belangrijke speerpunten zijn hierbij literatuur, achtergronden, lezen en leren. De bibliotheek moet inspireren met de "meest complete en veelzijdige collectie van Nederland".⁴⁶ Volgens NBD Biblion moet de bibliotheek proberen om compleet te zijn; in de boekhandel zijn de nieuwe titels te vinden, de oudere in de bibliotheek.⁴⁷ Bovendien zijn de filialen vrij toegankelijk en ook niet-leden kunnen de collectie bekijken.

In tegenstelling tot de openbare bibliotheek is de christelijke bibliotheek gericht op een kleine, specifieke doelgroep, en daarmee is de collectie niet zo veelzijdig als bij de openbare bibliotheek.

⁴² Vgl. Dane & Musschenga (2005), p. 39-40.

⁴³ Vgl. Dane & Musschenga (2005), p. 53-54.

⁴⁴ Vgl. Koene (2014), Boekblad.

⁴⁵ Koene (2014), Boekblad.

⁴⁶ Koene (2014), Boekblad.

⁴⁷ Vgl. Koene (2014), Boekblad.

Hoewel er grote verschillen te zien zijn tussen de twee soorten bibliotheken, delen de openbare en de christelijke bibliotheek dezelfde ontstaansgeschiedenis. Aangezien voorliggend onderzoek over de openbare en christelijke bibliotheek gaat, is het nodig de bibliotheek in het algemeen van dichterbij te leren kennen en te weten hoe deze is ontstaan en op welke manier de christelijke bibliotheken tegenwoordig naast de openbare aanwezig zijn. Het ontstaan van de bibliotheek als instelling gaat terug naar de middeleeuwen. Paul Schneiders omschrijft het begrip 'bibliotheek' als volgt: "een geordende collectie van boeken, tijdschriften en/of andere grafische en/of audiovisuele of elektronische documenten, beschikbaar voor raadpleging en/of uitlening".⁴⁸ Van de eerste bibliotheek naar de bibliotheek zoals deze tegenwoordig bekend is, is een lange weg. De eerste bibliotheken, librerie (boekenbewaarplassen) genoemd, hadden vooral een religieuze inhoud. De kerncollectie bestonden uit liturgische werken, aangevuld met de heilige Schrift, de commentaren daarop en de geschriften van de kerkvaders. Ook klassieke auteurs zoals Seneca waren vertegenwoordigd. Toen het boekenbezit van de librerie toenam, groeide de behoefte om de boeken op een systematische wijze te ordenen. Dit systeem was te zien als de voorloper van de moderne centrale catalogus. Na 1550, in overeenstemming met het humanistische cultuurideaal, was er al lang geen sprake meer van kloosterbibliotheken waarin handschriften worden geconserveerd. Veel manuscripten werden opgeruimd en bovendien werden door de Beeldenstorm van 1566 de kloostercollecties ernstig beschadigd of vernietigd. De kerncollectie van de stedelijke bibliotheek in deze tijd werden gevormd voor gedrukte boeken. Hoewel de theologie nog steeds belangrijk was, kreeg de humanistische bibliotheek een universeel karakter. De librerie in de middeleeuwen waren niet toegankelijk; pas na 1500 wordt de openbaarheid van de bibliotheek een belangrijk punt. De openbaarheid en toegankelijkheid waren in het begin niet bedoeld voor studenten; pas tegen het midden van de negentiende eeuw werd het hun toegestaan boeken te lenen en naar huis mee te nemen.⁴⁹

In de tweede helft van de achttiende eeuw steeg de welvaart, nam de productie van (goedkope) boeken toe en werd de distributie van boeken verbeterd. Als gevolg vond er volgens Jansen en Laan een 'ware leesrevolutie' plaats. Eerst werden steeds dezelfde stichtelijke teksten gelezen, daarna werden deze uitgebreid met romans, reisverhalen en geschiedenis. Het aantal kranten en tijdschriften nam sterk toe.⁵⁰

⁴⁸ Schneiders (1990), p. 242, in: Jansen en Laan (2015), p. 258.

⁴⁹ Vgl. Jansen en Laan (2015), p. 259-260.

⁵⁰ Vgl. Jansen en Laan (2015), p. 260.

In de achttiende en negentiende eeuw werden er op initiatief van burgers zogenaamde leesgezelschappen opgericht. Naar de mening van de burgers waren de boeken te duur en door gezamenlijke inkoop en collectieve abonnementen konden de kosten worden beheerst. Een alternatief was het zogenaamde leesmusem of lees kabinet. Dit was een particuliere instelling die voor haar leden boeken en brochures aanschafte en zich abonneerde op tijdschriften. Het aanschafbeleid werd afgestemd op de wensen van hun leden. Deze chique clubs bestonden vaak uit honderden leden en beschikten over eigen ruimtes waarin de boeken en tijdschriften waren opgesteld, die de leden konden lenen of doorgeven aan elkaar. Een voorbeeld is het Haarlems Leesmusem, dat rond 1885 uit 127 leden bestond. De leden behoorden voor de helft tot de elite van de burgerij. Wat opvallend was, was dat ook vrouwen welkom waren, dat zeldzaam was in die tijd. In de twintigste eeuw verdwenen de meeste leesmusea, wat verschillende oorzaken had. Het ledenaantal liep fors terug door een daling van de boekenprijs en een stijging van het gemiddelde inkomen. De mannen bleven 's avonds thuis en lazen daar, in plaats van in de sociëteit. Verder nam het aantal commerciële bibliotheken toe, waar de lezers vaak de voorkeur voor hadden.⁵¹

De commerciële bibliotheek bestond al sinds de achttiende eeuw. In die tijd waren ze onder te verdelen in drie soorten: de winkelbibliotheek, die gedreven wordt door een winkelier, de zelfstandige leesbibliotheek en uitleenbibliotheken die verbonden zijn aan een boekhandel. Anders dan het leesgezelschap en het leesmusem was de commerciële bibliotheek niet besloten.⁵² In de tweede helft van de achttiende eeuw, in navolging van de ideeën van de Verlichting, werd er ook aan de gewone burger gedacht en werd de Nuts- of volksbibliotheek opgericht, wederom op het initiatief van burgers. Deze bibliotheek diende te fungeren als een van de "werkzame middelen tot verbetering van den verstandelijken, zedelijken en maatschappelijke toestand des volks"⁵³, zoals de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, de Nutsbibliotheek te Edam, het verwoordde. Elke bibliotheek werd gerund door vrijwilligers, had rond de driehonderd boeken in het assortiment en er werd alleen uitgeleend tussen september en april. De bibliotheken waren aangewezen op geschenken, want geld om nieuwe boeken te kopen was er nauwelijks.⁵⁴ De educatieve taak die zij zichzelf oplegde, maakte de Nutsbibliotheek tot de voorloper van de latere openbare bibliotheek. Deze openbare bibliotheek zal later de grote concurrent van de volksbibliotheek worden en deze laatste zal na

⁵¹ Vgl. Jansen en Laan (2015), p. 260-261.

⁵² Vgl. Jansen en Laan (2015), p. 262.

⁵³ Jansen en Laan (2015), p. 264.

⁵⁴ Vgl. Schneiders (1997), p. 154-155.

de Tweede Wereldoorlog worden verdrongen. De organisatie was in handen van commissies, waarvan vaak de onderwijzer en predikant een lid waren. Opvallend was de geringe openstelling; vaak maar een uur per week.⁵⁵ Om de krachten te bundelen en de wetenschap vooruit te helpen, werden er talloze verenigingen opgericht met het accent op studie, waaronder wetenschappelijke genootschappen, met een eigen bibliotheekje. Tegen het eind van de achttiende eeuw werd bovendien de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag opgericht; de bibliotheek die tegenwoordig als doel heeft om iedereen toegang te geven tot kennis en cultuur van het heden en verleden van Nederland. Een van de belangrijkste taken is de zorg voor het behoud van het Nederlands cultureel erfgoed, zowel in gedrukte als geschreven vorm.⁵⁶

Tot ongeveer 1840 had het Nut een monopolie op het gebied van de volksbibliotheken. Na die tijd kwamen er ook confessionele bij, zoals christelijke bibliotheken, parochiebibliotheken en St. Vincentiusbibliotheken. Toch steeg het aantal Nutsbibliotheken in 1860 tot 275. Het aantal leesmusea nam vooral na de jaren dertig toe. Er kan vanuit gegaan worden dat rond het midden van de negentiende eeuw bijna elke stad van betekenis een leesmusea had. Er bestonden zelfs gespecialiseerde leesmusea, zoals in Delft, waar het Indisch Leesmuseum stond.⁵⁷

Pas in de twintig tot dertig jaar voor 1900 kwam de voorloper van de openbare bibliotheek zoals deze tegenwoordig bekend staat, in zicht. Deze tijd was voor het Nederlandse bibliotheekwezen van grote betekenis geweest. Kernwoorden van deze jaren waren professionalisering, modernisering en het begin van samenwerking. De eerste openbare bibliotheek, de voorloper van de huidige, werd in 1892 in Utrecht opgericht, in 1899 volgde de tweede vestiging in Dordrecht.⁵⁸ De commissies van deze instellingen streefden naar een deels door de overheid gefinancierde, strikt onpartijdige leeszaal en bibliotheek. Deze instellingen moesten ruime openingstijden hebben en onder leiding staan van deskundig personeel. Iedereen van achttien jaar en ouder, man en vrouw, zonder onderscheid naar maatschappelijke positie, godsdienst of politieke overtuiging kon boeken lenen, voor ontwikkeling en ontspanning, gratis of tegen een kleine bijdrage. De openbare leeszaal en bibliotheken streefden een educatief doel na, in de vorm van kennis, ontwikkeling en cultuurspreiding, en volgde in dit opzicht het spoor van de Nutsbibliotheek. Kinderen en

⁵⁵ Vgl. Jansen en Laan (2015), p. 264.

⁵⁶ Vgl. Koninklijke Bibliotheek, <https://www.kb.nl/organisatie/organisatie-en-beleid/geschiedenis-van-de-kb>

⁵⁷ Vgl. Schneiders (1997), p. 156.

⁵⁸ Vgl. Schneiders (1997), p. 170.

jongeren kregen in deze tijd ook meer aandacht; zo opende de Dordtse Leeszaal een zogenaamde kinderbibliotheek. Organisaties, instellingen en grote bedrijven gingen bibliotheken zien als onmisbare hulpmiddelen. De kennis en gegevens die in documenten zijn vastgelegd bleken onmisbaar. De honderden Nutsbibliotheken en andere volksbibliotheken, de leesmusea en de winkelbibliotheken werden door het oprichten van de moderne openbare bibliotheek nog niet bedreigd, dit zou pas een stuk later aan de orde komen, doordat de Nutsbibliotheken geen subsidie kregen en vasthielden aan vrijwilligerswerk. De concurrentie met gesubsidieerd professioneel bibliotheekwerk was op de lange termijn niet vol te houden. De technische ontwikkelingen van rond 1900 waren een belangrijke verklaring van de bibliothecaire ontwikkelingen van die tijd. Het gedrukte woord, zoals boeken, tijdschriften en kranten, was het belangrijkste communicatiemiddel, aangezien de radio en tv nog niet bestonden.⁵⁹ Ook nam in deze tijd het aantal wetenschappelijke bibliotheken sterk toe. Het Nut probeerde inmiddels zijn bibliotheekwezen te professionaliseren, wat mislukte. De nieuwe tijd vroeg om een andere benadering dan die van het "filantropische, gedecentraliseerde en amateuristische"⁶⁰ Nut, zoals Schneiders het Nut verwoordde. Een bibliotheek hoorde een instelling te zijn die voor iedereen toegankelijk, een sterke, landelijke, centrale organisatie en niet stadsgebonden was, wat niet haalbaar was voor het Nut.

In deze tijd, de negentiende eeuw, was de verzuiling in alle hevigheid bezig. Een gevolg van dit verschijnsel was de zogenaamde schoolstrijd: een strijd tussen de confessionelen en de liberale overheid voor vrijheid en subsidiering van onderwijs. Pas in 1917 kwam er een einde aan de schoolstrijd; het begin van een enorme groei aan scholen op religieuze grondslag. Synchronisch aan deze strijd liep de leeszaalparticipatie; elke zuil wenste eigen leeszaal met geschikte lectuur, passend bij de eigen zuil. De katholieke zuil stond erg negatief tegenover de neutrale leeszaal. Deze leeszaal zouden een grote bedreiging vormen en de katholieken werd streng afgeraden openbare leeszaal te bezoeken. De argumentatie van katholieke gemeenteraadsleden, zoals dat "het lezen van socialistische en zelfs op den duur van neutrale bladen even verderfelijker is voor het hart en de geest van de ontwikkelde"⁶¹ en dat "als de neutrale leeszaal subsidie krijgen, dit de eerlijkheid en consequentie meebrengt dat ook de niet-neutrale leeszaal gesubsidieerd moeten worden"⁶² zorgde ervoor dat in 1912 de eerste katholieke leeszaal subsidie kreeg.

⁵⁹ Vgl. Schneiders (1997), p. 181.

⁶⁰ Schneiders (1997), p. 189.

⁶¹ Schneiders (1997), p. 209.

⁶² Schneiders (1997), p. 209.

De protestants-christelijke bibliotheken werden opgericht uit wantrouwen tegenover de vrijheden van de verlichting en vanuit de behoefte stichtelijke lectuur beschikbaar te stellen. Net als de katholieken was de gereformeerde en protestantse beweging, met name de reformatorische groep, fel tegen de openbare leeszaal. Minister-president Abraham Kuyper (1901-1905) en voorman van de reformatorische groep pleitte vurig voor een eigen protestantse identiteit en motiveerde zijn verzet tegen de leeszaal met pedagogische motieven; mensen zouden op deze manier kennis kunnen nemen van de "maalstroom van ongoddelijke, van demonische theorieën".⁶³ Er moesten volgens hem christelijke leeszaalen komen. Op den duur zouden deze er inderdaad komen waardoor het Nederlandse bibliotheekwezen die typisch verzuilde drieslagstructuur kreeg van algemene, katholieke en openbare christelijke bibliotheken. Het gevolg hiervan was dat het gereformeerde deel van de bevolking zich afsloot in een eigen boekerij, koos voor een bibliotheek met een uitgesproken reformatorisch karakter en zich fel keerde tegen de algemene neutrale bibliotheken. Anders dan dit gereformeerde deel stonden de overige delen van protestants Nederland niet onwelwillend tegenover het idee van een algemene openbare bibliotheek en de keuzevrijheid van de individuele lezer die daaruit voortvloeide.⁶⁴ In de katholieke kringen was er weinig verdeeldheid te bespeuren; de Roomse kerk heeft zich altijd gekeerd tegen een vrije keuze van lectuur. Ook hier konden de katholieken terecht in hun eigen bibliotheken, zoals de parochiebibliotheken of Vincentiusbibliotheken.⁶⁵

De eerste christelijke leeszaal ontving haar subsidie in 1916. In 1929 richtten de christelijke leeszaalen, dat waren er in die tijd zes, de Bond van Christelijke Openbare Leeszaalen en Bibliotheken op, net zoals de katholieke en neutrale groep een eigen bond hadden. Het Nederlandse bibliotheekwezen kreeg dus drie koepelorganisaties die de belangen van drie soorten openbare leeszaalen moest behartigen.⁶⁶ In de confessionele leeszaalen en bibliotheken bestond sterke censuur. De protestantse gingen uit van zelfcensuur. De volwassenen bepaalden hier de verantwoorde lectuur voor hun kinderen en volgden voor hun eigen lectuur hun geweten. De katholieke bibliotheken hielden zich aan de Index, die bepaalde auteurs en/of boeken verbood. Men was vooral bang dat verkeerde lectuur tot geloofsafval zou leiden, tot verkeerde politieke overtuiging of tot zedenbederf. Naast de Index hadden de katholieken ook nog het Nederlands censuurorgaan, dat vooral voor bibliotheken bedoeld was.⁶⁷

⁶³ Schneiders (1997), p. 210.

⁶⁴ Vgl. Jansen en Laan (2015), p. 266.

⁶⁵ Vgl. Jansen en Laan (2015), p. 267.

⁶⁶ Vgl. Schneiders (1997), p. 212.

⁶⁷ Vgl. Mathijsen (2011), p. 13.

Het percentage dat lid was van de openbare leeszaal lag laag; maar een paar procent. De verzuiling had de samenleving in haar greep waardoor de katholieken en veel protestanten hun bedenkingen bij deze openbare leeszalen hadden. Bij de meeste mensen bleven de winkelbibliotheken en volksbibliotheken favoriet.⁶⁸

Zoals gezegd viel het idee dat de individuele lezer een relatief grote mate van autonomie toebedeeld kreeg, bij de protestantse zuil gedeeltelijk en bij de katholieke zuil helemaal niet goed. Protestantse gelovigen hadden altijd al zelfstandig gestudeerd en gelezen, met name in de Bijbel, terwijl de katholieken begeleiding van de kerk kregen. De katholieke gemeenteraadsleden waren bang dat hun parochianen besmet raakten met het heidendom. Toen bleek dat ze de oprichting van de openbare bibliotheken niet konden tegenhouden, richtten ze een eigen katholieke bibliotheek op; de eerste in 1913 in Amersfoort. In deze instellingen was de plaatselijke pastoor verantwoordelijk en verdeelde bijvoorbeeld de romans in verschillende categorieën, zoals A (voor iedereen), B (alleen voor volwassenen) en C (alleen te lezen na goedkeuring van de censor). Ook werden diverse passages onleesbaar gemaakt, voordat de boeken uitgeleend werden. Een probleem was dat de officiële lijst met verboden boeken van de rooms-katholieke kerk, de Index Librorum Prohibitorum, geen oplossing bood voor recent verschenen literatuur. Als gevolg hiervan wordt in 1937 de Informatiedienst Inzake Lectuur, afgekocht Idil, opgericht. Deze instelling adviseerde, met goedkeuring van de roomse autoriteiten, uitgeverij, boekhandelaren en bibliotheken. Buiten, maar ook binnen de katholieke gemeenschap, was er al die tijd hevig verzet geweest en Willem Frederik Hermans sprak van "terreurorgaan"⁶⁹ en "spionagediensten".⁷⁰ Eind 1970 werd de Idil opgeheven.⁷¹

In 1940 telde de Bond van Christelijke Openbare Leeszaal en Bibliotheken niet meer dan zes aangesloten bibliotheken, in tegenstelling tot de katholieke tegenhanger, die 26 eigen leeszaal en 62 algemene telde. De oorzaak voor dit verschil was dat, zoals gezegd, de protestantse zuil niet afwijzend stond tegenover de algemene openbare leeszaal en bibliotheek.

Na de Tweede Wereldoorlog waren een aantal belangrijke ontwikkelingen te signaleren. Het platteland werd niet meer uitgesloten, omdat zogenaamde bibliobussen de boeken over de

⁶⁸ Vgl. Schneiders (1997), p. 214.

⁶⁹ Jansen en Laan (2015), p. 276.

⁷⁰ Jansen en Laan (2015), p. 276.

⁷¹ Vgl. Jansen en Laan (2015), p. 274-276.

dorpen verspreidden. Ook werd het jeugdbibliotheekwerk gesubsidieerd, omdat men bang was dat de jeugd afgleed, onder andere door de nieuwe Amerikaanse muziek en films. Allereerst veranderde het sociaal-culturele leven ingrijpend. Vooral in de jaren zestig en zeventig vonden vele fusies plaats, waarbij organisaties, die voorheen op levensbeschouwelijke grondslag opereerden, opgingen in grotere verbanden. Dit was te zien op alle terreinen van het openbare, sociale en culturele leven. Dit was ook te zien bij de katholieke en christelijke bibliotheken; ze bundelden hun krachten en smeedden zich samen tot openbare bibliotheken. De eerste samenwerkingsovereenkomst werd in 1965 gesloten. Dat was in die tijd zo bijzonder dat het televisiejournaal er aandacht aan besteedde. Een golf van fusies volgde. Hiervoor was een duidelijke reden te zien; het risico in een isolement te belanden werd onderkend en de angst voor invloeden van buiten maakte plaats voor een groeiende behoefte aan integratie en communicatie met andersdenkenden. Op den duur gingen deze instituties, dus het Katholiek Lektuurcentrum, het Christelijk Lektuurcentrum en het volksbibliotheekwezen, in de jaren zeventig, net zoals de Idil, over in het NBLC (Nederlandse Bibliotheek en Lektuur Centrum). Voor die tijd bestonden openbare, katholieke en protestantse bibliotheken dus naast elkaar.⁷²

Eind jaren zestig had de openbare bibliotheek al een monopoliepositie verworven door de verdwijning van de Nuts- en de commerciële bibliotheken. Oorzaken daarvoor waren de opkomst van het goedkope pocketboek en de geringere animo voor vrijwilligerswerk, dat vooral op toepassing was bij de Nutsbibliotheken. Daarbij ging de openbare bibliotheek zich steeds minder bezighouden met cultuurbevordering en educatie en meer met haar ontspannende taak. Bibliotheken waren niet meer de wat op zichzelf staande, statische en in zichzelf gekeerde stille instellingen van vroeger, maar traden steeds meer naar buiten als dynamische organisaties in het grote geheel van de informatievoorziening.⁷³

Rond de jaren negentig waren er echter van steeds meer omstandigheden sprake die de sterke positie van de openbare bibliotheek aantastten. De belangrijkste oorzaken waren dat er buiten werktijd steeds minder belangstelling was voor lectuur; de televisie en het internet groeiden erg in populariteit, die de plaats van het geschreven woord innamen. Buiten de ontleding noemen Jansen en Laan een stijging van het welvaartsniveau als oorzaak; de noodzaak om boeken te lenen nam af, omdat meer mensen het zich konden veroorloven om boeken te

⁷² Vgl. Mathijsen (2011), p. 94.

⁷³ Vgl. Jansen en Laan (2015), p. 269 en Koninklijke Bibliotheek, <https://www.kb.nl/ob/algemene-programmas/bibliotheek-van-de-toekomst>

kopen. Het uitnodigen van auteurs en het organiseren van leesclubs kan volgens Raat (2015) een tegenwicht bieden aan deze ontwikkeling.⁷⁴

In 2006 kwam er een naamswijziging van Vereniging NBLC naar de Vereniging van Openbare Bibliotheken in Nederland (VOB) en in 2011 naar Werkgeversorganisatie Openbare Bibliotheken (WOB). Hierbij waren in 2016 154 openbare bibliotheken aangesloten.⁷⁵

Hoewel het gros van de christelijke bibliotheken op den duur opgegaan is in de openbare bibliotheken, bestaan er tegenwoordig nog steeds enkele tientallen christelijke bibliotheken. Oorspronkelijk zijn ze opgericht "uit wantrouwen jegens de vrijheden van de verlichting en vanuit de behoefte stichtelijke lectuur te verschaffen".⁷⁶ De christelijke bibliotheek van tegenwoordig is te zien als een tegenbeweging van en marginaal verzet tegen de ontzuiling. Verschillende groepen mensen hadden een sterke behoefte aan boeken die in hun christelijke levensstijl pasten en de vraag naar bibliotheken die deze boeken konden aanbieden was groot. Als gevolg van deze vraag werden er gedurende de twintigste eeuw diverse protestants-christelijke bibliotheken opgericht en nog steeds worden er bibliotheken opgericht, die verantwoorde christelijke boeken voor het hele gezin aanbieden. Een vrij nieuwe christelijke bibliotheek is die in Zierikzee, die in 2000 is opgericht.⁷⁷ De christelijke bibliotheek past ideologisch gezien in de traditie van Kuiper. Kuiper wenste immers eigen leeszalen en bibliotheken voor de protestantse zuil en dat is precies wat nu gaande is.

Deze bibliotheken verschillen zeer van de openbare bibliotheken. Christelijke bibliotheken worden gerund door vrijwilligers, het assortiment is veel kleiner en verschilt aanzienlijk met dat van de openbare bibliotheken en de meeste christelijke bibliotheken ontvangen geen subsidie. Het Rijk vaardigde tot 1921 een aantal tijdelijke subsidieregelingen uit. Met de uitvaardiging van de Rijkssubsidievoorwaarden voor openbare leeszalen en bibliotheken kregen deze subsidie, op voorwaarde dat de gemeente dit ook daadwerkelijk deed en er bovendien contributies voor uitleningen werden geheven.⁷⁸ Dit houdt dus in dat de confessionele bibliotheken niet konden rekenen op subsidie en nog steeds komen deze bibliotheken er meestal niet voor in aanmerking.

⁷⁴ Vgl. Raat (2015, in Jansen en Laan (2015), p. 273.

⁷⁵ Vgl. Jansen en Laan (2015), p. 283-284 en Vereniging van Openbare Bibliotheken, <http://www.debibliotheeken.nl/de-vob/informatie/geschiedenis-van-vob/>

⁷⁶ Raat in Jansen en Laan (2015), p. 266.

⁷⁷ Vgl. M. Che, christelijke bibliotheek Utrecht.

⁷⁸ Vgl. Bibliotheekmonitor, <http://www.bibliotheekmonitor.nl/trends-bibliotheeken/achtergrondinformatie/korte-geschiedenis-openbare-bibliotheek/item57>

Hoe de openbare en de christelijke bibliotheek er vandaag uitzien, wordt in hoofdstuk drie besproken, als de analyses van het praktisch onderzoek in kaart worden gebracht.

2. Uitgeverij Kok

Voorliggend hoofdstuk gaat over uitgeverij Kok. Omdat in dit onderzoek recent uitgekomen titels van Kok bij bibliotheken worden geanalyseerd, is het noodzakelijk de uitgeverij van dichterbij te leren kennen. Eerst wordt de uitgeverij geïntroduceerd, waarna haar geschiedenis uiteen wordt gezet. Daarna worden de doelgroep en de lezersmarkt van Kok beschreven en dit wordt gevolgd door de plaats die de uitgeverij tegenwoordig in het literaire veld inneemt.

2.1 Introductie

Uitgeverij Kok te Utrecht is een uitgeverij op het gebied van levensbeschouwing, godsdienst en kerk, spiritualiteit en zingeving. Sinds het jaar 2011 is uitgeverij Kok een onderdeel van VBK Media Utrecht. VBK Media of VBK Uitgevers is op dit moment de marktleider in de algemene boekenmarkt. Dit uitgeefconcern is een samenstelling van Nederlandse en Belgische fictie- en non-fictie-uitgeverijen dat ontstond in 2001 uit een fusie van Veen Uitgevers Groep en Bosch & Keuning. De uitgeverijen die bij dit concern zijn aangesloten, vertegenwoordigen meer dan 7500 auteurs, van romanschrijvers tot wetenschappers en van dichters tot koks. Onder VBK Media vallen verder uitgeverijen als Van Dale, De Fontein en Kosmos.⁷⁹

Uitgeverij Kok is actief met fictie, non-fictie en kinderboeken en is marktleider op het terrein van religieus inspirerende boeken die bovendien veel aandacht krijgen in kranten, tijdschriften, op radio en tv. Onder Kok vallen diverse imprints, zoals Voorhoeve, Gooi & Sticht (het muziekfonds), Omniboek (het geschiedenisfonds), De Groot Goudriaan (boeken voor de reformatorische markt) en Callenbach (kinder- en jeugdboeken, Young Adult).⁸⁰ Het imprint Voorhoeve is sinds de zomer van 2017 echter verdwenen. Het kan zijn dat Kok dit imprint heeft geschrapt, omdat de uitgeverij haar doelgroep wil vergroten. Bij de uitgeverij zijn concrete marketingplannen gemaakt om behalve de traditionele christelijke doelgroep de hele christelijke markt te kunnen bedienen. Hierbij hoort onder andere het veranderen van het imago, omdat Kok nog steeds bekend staat als een uitgeverij die zich vooral op de

⁷⁹ Vgl. VBK Media, <https://www.vbku.nl/uitgeverijen-en-bedrijven/>

⁸⁰ Vgl. VBK Media, <https://www.vbku.nl/publishers/uitgeverij-kok/>

gereformeerde lezersmarkt richt. Zoals gebleken is uit het eerder gedane stageonderzoek, waar meer over verteld zal worden in paragraaf 2.3, heeft het imprint Voorhoeve een vrij negatief imago en laten veel klanten en boekhandelaars de boeken die onder dit imprint vallen links liggen, omdat ze denken dat deze boeken te gereformeerd zouden zijn.⁸¹ Als Kok dus daadwerkelijk haar markt wil vergroten, zou het veranderen van haar imago ten grondslag kunnen liggen aan het schrappen van Voorhoeve.

Vanaf de oprichting van uitgeverij Kok in het jaar 1894 kwamen de auteurs van het Kokfonds vooral voort uit de gereformeerde kerk, maar al vanaf het begin van de twintigste eeuw kwamen de auteurs uit allerlei verschillende kerkrichtingen. Er werden toen bovendien niet alleen theologisch georiënteerde boeken uitgegeven, maar ook romans. Het uitgeven van deze verschillende titels voor de gereformeerde, maar ook het hervormde deel van de protestants-christelijke zuil, heeft zich de hele twintigste eeuw voortgezet.⁸²

Sinds de overname van verschillende kleine uitgeverijen, zoals Omniboek en Gooi & Sticht in de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw, is het fonds van Kok aanzienlijk vergroot en bedient de uitgeverij een groot deel van de overwegend christelijke lezersmarkt. De verschillende imprints zorgen voor een groot en divers aanbod en dit leidt ertoe dat Kok zichzelf tegenwoordig een toonaangevende uitgeverij op het gebied met levensbeschouwing, kerk, godsdienst en zingeving kan noemen.⁸³

Een aanzienlijke hoeveelheid auteurs is tegenwoordig bij Kok aangesloten; deze variëren van roman- en kinderboekenschrijvers tot schrijvers van theologie en filosofie. Doordat de doelgroep van Kok een brede, christelijke groep betreft, is er vraag naar de meest uiteenlopende genres en dat is de reden dat allerlei soorten schrijvers hun weg bij Kok kunnen vinden. Voorbeelden van deze diverse schrijvers die bij het Kokfonds zijn aangesloten, zijn onder andere Lynn Austin, C.S Lewis, Ted Dekker en Max Lucado. Austin schrijft vooral christelijke, historische romans en met op dat moment 250.000 verkochte boeken was zij in 2008 de best verkopende auteur op de christelijke markt. De boeken van Austin waren voorheen een onderdeel van Voorhoeve.⁸⁴ Lewis is vooral bekend door zijn door het christendom geïnspireerde boeken, zowel fictie als apologetische en filosofische verhandelingen.⁸⁵ Dekker is auteur van christelijke thrillers.⁸⁶ In christelijke thrillers komt de

⁸¹ Vgl. de resultaten van het stageonderzoek zomersemester 2017.

⁸² Vgl. Spanings (2006), Kamper Almanak.

⁸³ Vgl. VBK Media, <https://www.vbku.nl/publishers/uitgeverij-kok/>

⁸⁴ Vgl. Kok, <http://www.kok.nl/auteur/lynn-austin/>

⁸⁵ Vgl. Kok, <http://www.kok.nl/auteur/c-s-lewis/>

⁸⁶ Vgl. Kok, <http://www.kok.nl/auteur/ted-dekker/>

christelijke boodschap niet expliciet naar voren, maar de thrillers zijn erg moralistisch en het goede overwint altijd. Lucado schrijft romans en kinderboeken en is vooral bekend door zijn geloofsopbouwende geschenkboekjes.⁸⁷

2.2 De geschiedenis van uitgeverij Kok

Zoals reeds vermeld in paragraaf 1.3.2 heeft de uitgeverij haar wortels in het jaar 1894. Jan Hendrikus Kok kreeg het bekeer over een boekhandel in Kampen en niet lang daarna besloot hij om zelf boekhandelaar en uitgever te worden.⁸⁸ In deze tijd, het einde van de negentiende eeuw, was er al sprake van de verzuiling. Eeuwenlang leefden er echter al verschillende bevolkingsgroepen van verschillende gezindte naast elkaar die wat betreft de grootte die niet veel voor elkaar onderdeden. Dat er opeens strijd ontstond tussen deze groepen, die voorheen in vrede naast elkaar konden leven, had verschillende redenen. Eén daarvan was de zogenaamde schoolstrijd: een strijd tussen de confessionelen en de liberale overheid voor vrijheid en subsidiering van onderwijs. Het gevolg was het begin van een enorme groei aan scholen op religieuze grondslag. Dit laatst genoemde terzijde, zorgde de schoolstrijd wel voor verschillende emancipatiebewegingen van protestanten, katholieken en arbeiders, waardoor op den duur het hele land verzuild raakte.⁸⁹ Zoals vermeld in het eerste hoofdstuk bepaalde de verzuiling het dagelijks leven in Nederland; zo waren er strikte scheidingen tussen de verschillende zuilen op het gebied van onder andere media, sport, politiek en onderwijs. In het kader van deze verzuiling en een groeiende behoefte aan geschikte lectuur in de protestants-christelijke zuil begon Kok met het uitgeven van een brochure over de Theologische School en een door zijn broer geschreven stichtelijk werkje.

In 1899 nam J.H. Kok een kleine uitgeverij over. In 1901 gaf hij voor het eerst een boek uit van de gereformeerde voorman Abraham Kuyper en enkele jaren daarna nam hij op een veilig vrijwel het complete Kuyperfonds van J.A. Wormser over, net zoals de uitgaven van de ‘Vereeniging voor Christelijke Lectuur’ (de VCL-serie). In de beginperiode was het uitgeven van theologische boeken en tijdschriften de hoofdactiviteit van het bedrijf en de drukkerij en binderij waren nevenactiviteiten.⁹⁰

Kok bediende de hele protestants-christelijke zuil. Hoewel er veel boeken werden uitgegeven van de gereformeerde Kuyper, bestond de doelgroep van Kok niet alleen uit de

⁸⁷ Vgl. Kok, <http://www.kok.nl/auteur/max-lucado/>

⁸⁸ Vgl. Spanings (2006), Kamper Almanak.

⁸⁹ Vgl. Ghonem-Woets (2011), p. 10 en Van Sas (2005), p. 532-533.

⁹⁰ Vgl. Dane & Musschenga (2005), p. 39-40.

gereformeerden, maar ook uit hervormden. De VCL-serie en de zesdelige *Christelijke Encyclopaedie* uit de jaren twintig vormden een hoogtepunt uit de vooroorlogse periode, evenals historische uitgaven bij de herdenkingen van de Afscheiding van 1834 en de Doleantie van 1886 in gereformeerde kring. Na het overlijden van J.H. Kok in 1940 nam zijn zoon J.A.G. Kok het bedrijf over.⁹¹ Het land werd in deze tijd nog steeds verdeeld door de verzuiling en er was nog steeds een immense behoefte aan geschikte fictie en non-fictie voor de desbetreffende zuil. Om iedereen tevreden te kunnen stemmen en het bedrijf winst te kunnen laten maken, werd in deze periode het bedrijf verder verbreed door de stichting van dochtermaatschappijen en fondsen en de overname van bestaande bedrijven.⁹²

Rond de zestiger jaren deden de modernisering en de massacultuur vanuit de Verenigde Staten hun intrede. Door de komst van de televisie konden mensen beelden ontvangen uit de hele wereld en er kon dus ook gekeken worden naar programma's van de andere zuilen. Door het groei van het aantal auto's steeg de mobiliteit en kwamen mensen in contact met andere opvattingen. De komst van de verzorgingsstaat was ook een reden voor de ontzuiling. Iedereen had nu recht op een financiële bijstand. Daardoor werd de mens onafhankelijker van kerken, vakbonden en andere verzuilde instellingen, omdat zij niet meer voor het geld zorgden.⁹³ Dit had vanzelfsprekend gevolgen voor de uitgeverijen in de voorheen protestants-christelijke zuil, zo ook voor Kok. Er kwam meer behoefte aan boeken die minder gelinkt waren aan een bepaalde zuil en Kok ging haar kijk verbreden naar het meer seculiere deel van de lezersmarkt. "Breed uitgeven, zodat een ieder kan kiezen wat hem of haar interesseert"⁹⁴, was het parool van de directie. "Kok heeft niet meer de pretentie de waarheid te leveren, maar wél kwaliteit".⁹⁵ De commerciële basis van de onderneming werd erg verbreed. Tussen 1973 en 1992 nam ze negen uitgeverijen over, waaronder het rooms-katholieke Gooi & Sticht; ook het moederbedrijf breidde zich uit, met imprints als Kok Agora (onder andere filosofie), Kok Lyra (reizen, gezondheid), Kok Educatief en Kok Tijdschriften. Door de aanzienlijke hoeveelheid van verschillende fondsen en imprints werd de uitgeverij te onoverzichtelijk, met als gevolg dat in de loop der tijd fondsen werden samengevoegd of helemaal verwijderd⁹⁶; zo bestaan Kok Lyra en Kok Agora vandaag niet meer. De uitbreiding van Kok en de verbreding naar het meer seculiere deel van de lezersmarkt viel niet altijd bij de oorspronkelijke

⁹¹ Vgl. Spanings (2006), Kamper Almanak.

⁹² Vgl. het gesprek met N. de Waal en A. Trigt, 1 december 2017.

⁹³ Vgl. Ghonem-Woets (2011), p. 225.

⁹⁴ De Berg (1994), Trouw.

⁹⁵ De Berg (1994), Trouw.

⁹⁶ Vgl. het gesprek met N. de Waal en A. Trigt, 1 december 2017.

doelgroep van Kok, de orthodox-protestanten, in goede aarde. Deze zouden willen dat Kok haar grenzen wat beter bewaakte en weer alleen boeken zou uitgeven, die enkel op de christelijke lezersmarkt gericht zouden zijn.

Hier werd nauwelijks gehoor aan gegeven door het bedrijf, aangezien de productie van boeken voor de gereformeerde markt immers gewoon doorging.⁹⁷

Doordat er volgens Kok een flinke slag op het gebied van innovatie gemaakt moest worden, had het bedrijf geen andere keuze dan zich in 1998 aan te sluiten bij uitgeverijconcern Bosch & Keuning, dat in die tijd nog in Baarn vestigde. De reden was puur economisch. Kok is in de woorden van Thompson een autonome niche-uitgeverij, ze geeft immers alleen protestants-christelijke boeken uit en kon de moderne tijd niet meer bijbenen. Als Kok nog mee wilde tellen op de boekenmarkt, moest ze op zoek naar een sterke partner om door te groeien. Bosch & Keuning had financieel gezien een moeilijke periode achter de rug en ze wilde met de acquisities het hoofd bieden aan de toenemende concentratie van uitgeverijconcerns. Deed ze dat niet, dat dreigde ze in de toekomst te klein te worden om een rol van betekenis te kunnen spelen. Door de levensbeschouwelijke boeken die Kok vooral uitgeeft paste de uitgeverij prima in het fonds van het moederbedrijf Bosch & Keuning, dat één van de grootste uitgeverijconcerns wilde worden van publieksboeken; boeken waarmee ze zich op een breed publiek richtten.⁹⁸

Aan het einde van de twintigste eeuw brak de digitalisering op de boekenmarkt door. Deze ontwikkeling had en heeft nog steeds grote gevolgen voor alle partijen in het boekenvak: uitgeverijconcerns, boekhandels, bibliotheken en lezers.⁹⁹ De algemene stemming in het boekenvak was het eerste decennium van het nieuwe millennium vrij somber. In deze jaren werden er steeds dalende omzet- en afzetcijfers vermeld en daarbij werd de literatuur het hardste getroffen. Verschillende boekhandels moesten sluiten en in de jaren 2000-2010 nam het aantal boekhandels met meer dan 20% af.¹⁰⁰ Uitgeverijconcerns hadden het eveneens moeilijk. De grote concerns die de uitgeefwereld beheersten, voegden uitgeverijconcerns bij elkaar om kosten te besparen.¹⁰¹

Volgens Van Rees, Janssen en Verboord is het aantal uitgeverijconcerns sinds het begin van de eenentwintigste eeuw eveneens sterk geslonken. Dit komt door de voornaamste veranderingen

⁹⁷ Vgl. het gesprek met N. de Waal en A. Trigt, 1 december 2017 en vgl. Spanings (2006), Kamper Almanak.

⁹⁸ Volkskrant (1997).

⁹⁹ Vgl. Clark & Philips (2014), p. 15.

¹⁰⁰ Vgl. Van Boven (2015), p. 173-174 en vgl. Centraal Bureau voor de Statistiek, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2015/10/20-procent-minder-boekwinkels>.

¹⁰¹ Vgl. Centraal Bureau voor de Statistiek, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2015/10/20-procent-minder-boekwinkels>.

die de uitgeverijenwereld in het laatste kwart voor de vorige eeuw kenmerkten, namelijk concentratie en concernvorming. Dit proces van fuseren begon al in de jaren zeventig, had hoogtijdagen in de jaren negentig en lijkt nog steeds niet helemaal te zijn afgerond. De gevolgen hiervan zijn duidelijk merkbaar in het literaire veld. Vooral in de jaren negentig werd de bedrijfstak gedomineerd door een oligopolie van drie grote concerns. In 1990 telde de markt nog vijftien grote uitgeverijconcerns met elk een omzetaandeel van minimaal vijf procent. In 2011 zijn dat er nog maar drie: Weekbladpers Groep (met zeven imprints), Perscombinatie Meulenhoff (met acht imprints) en Veen Bosch & Keuning (met vijf imprints). Tal van literaire uitgeverijen verloren hun zelfstandigheid en autonomie. Ze hielden weliswaar hun eigen naam, maar gingen als imprint deel uitmaken van grote mediaconcerns.¹⁰²

Ook uitgeverij Kok werd onderdeel van een groot uitgeversconcern. Om deze nieuwe ontwikkelingen in het boekenvak te kunnen bijbenen, grote sprongen te kunnen maken op digitaal gebied en haar naam en merk te kunnen behouden, besloot Kok in 2011 naar Utrecht te verhuizen, waarmee ze onder het uitgeefconcern VBK Uitgevers viel.¹⁰³ Veen Bosch & Keuning is een fusie van de twee uitgeefconcerns Veen Uitgevers Groep en Bosch & Keuning, die ontstond in het voorjaar van 2001.¹⁰⁴

Per 1 januari 2017 heeft VBK Media ook de christelijke uitgeverij Boekencentrum Uitgevers uit Zoetermeer overgenomen en zijn ook zij naar Utrecht verhuisd. Boekencentrum Uitgevers was al langer aan het nadenken over de toekomst en over kostenbesparingen, aangezien de uitgeverij opereerde in een krimpende markt. Boekencentrum is de huisuitgever van de Protestantse Kerk Nederland en geeft vooral boeken uit op het gebied van theologie, filosofie, maar ook literatuur en jeugdboeken. Een groot verschil met Kok is dat Boekencentrum ook Bijbels uitgeeft en dat Kok nooit onderdeel is geweest van een kerk, dat wel bij Boekencentrum het geval is. Aangezien Kok door de eerdere fusie met VBK al een stevige positie in de markt verworven had, besloot Boekencentrum ook deze stap te wagen en onderdeel te worden van VBK Uitgevers, als ook zij nog mee wilde spelen op de (christelijke) boekenmarkt. De namen van de twee uitgeverijen en hun imprints worden op dezelfde wijze voortgezet. Volgens Kok heeft Boekencentrum een goede naam en doordat de christelijke boekenmarkt volop in beweging is, is de verwachting dat door de uitbreiding van de

¹⁰² Vgl. Van Rees, Janssen & Verboord (2006), p. 252.

¹⁰³ Vgl. Leeuwarder Courant (2010).

¹⁰⁴ Vgl. Trouw (2001).

activiteiten de lezers en ook de auteurs nog beter te kunnen bedienen. Het gevolg van de fusie van Kok en Boekencentrum is dat zij hiermee samen marktleider op het gebied van het christelijke boek zijn geworden en samen hun positie in de veranderende markt kunnen verstevigen.¹⁰⁵

2.3 De doelgroepen en lezersmarkt van uitgeverij Kok

Kok is al vanaf de oprichting van de uitgeverij vooral voor de christelijke markt een belangrijke en bekende leverancier. Het Nederlandse religieuze landschap is sinds die tijd echter enorm veranderd. Het ineensstorten van de zuilen, de ontzuiling of deconfessionalisering, duidelijk zichtbaar vanaf begin jaren zestig en in de jaren zeventig op een hoogtepunt, leidde tot een ontkerkelijkingsgolf, die ook in de tot dan hechte katholieke gemeenschap doorwerkte. De grenzen tussen de geloofs- en levensbeschouwelijke gemeenschappen, die door de verzuiling en de ruimtelijke scheiding vrij strak waren, verdwenen langzaam. In dezelfde periode kwamen er met de instroom van grote groepen immigranten verschillende 'uitheemse' religies het land binnen, zoals de islam, het hindoeïsme en het boeddhisme. Op deze manier kwamen de leden van de confessionele zuilen in contact met andere religies en geloofsovertuigingen.¹⁰⁶

Deze ontkerkelijkingsgolf zet vandaag nog steeds door. Uit het onderzoek van het EO-magazine *Visie* van maart 2016 blijkt dat Nederland geen christelijke natie meer is; het kerkbezoek daalt drastisch en het geloof in een persoonlijke God is sterk afgenomen. Een ruime meerderheid van de Nederlanders vindt dat religie geen bepalende rol meer hoort te spelen in de politiek, en ook ten aanzien van onderwijs op godsdienstige grondslag is de balans negatief.¹⁰⁷ Deze cijfers hebben als gevolg dat literaire instituties, die zich met de christelijke lezersmarkt bezighouden, mee moeten veranderen. Normen, overtuigingen en zekerheden die jarenlang richting hebben gegeven, worden immers niet meer als zodanig herkend en beleefd. Nieuwe generaties hebben veel minder of helemaal geen voeling meer met de geloofswaarden die voor eerdere generaties nog een diepe betekenis hadden. Vandaag de dag is de kerk niet meer exclusief de plaats waar mensen het antwoord vinden op hun levensvragen. Ook buiten de kerk en buiten de christelijke traditie zijn er mogelijkheden om duiding en inspiratie te vinden. Voor veel mensen is een mengeling van diverse geloofsrichtingen en religies een aantrekkelijke combinatie, waardoor vragen vaak

¹⁰⁵ Vgl. Boekencentrum, <https://www.boekencentrum.nl/nieuws/uitgeverij-kok-en-boekencentrum-uitgevers-onder-een-dak.html> en vgl. Nederlands Dagblad (2016).

¹⁰⁶ Vgl. Paul Luykx & N. A. Bootsma (1987), p. 92-93.

¹⁰⁷ Vgl. Baas (2016), *Visie*.

belangrijker worden dan antwoorden. Dit alles betekent echter niet het einde van de christelijke traditie; het is vooral zo dat oude vormen worden ingeruild voor nieuwe.¹⁰⁸

Aan de hand van deze observaties en feiten heeft uitgeverij Kok zich de taak gesteld om iedereen, voor wie de christelijke markt relevant is, in de breedte te kunnen bedienen. Hierin is ze overigens de enige in de markt die deze verschillende doelgroepen allemaal wil bedienen. Als de lezersmarkt wordt vergeleken met die van enkele decennia geleden, is het grote verschil dat de markt zich erg verbreed heeft en het niet meer genoeg is om zich alleen de ‘traditionele’ christenen te richten. Hoewel volgens Boekblad de traditionele, christelijke markt en de algemene markt steeds meer naar elkaar lijken te groeien, is het niet zo dat er grenserving tussen de twee markten optreedt. Algemene boekhandels willen niet te snel boeken in hun assortiment opnemen die bij christelijke uitgeverijen uitgegeven zijn. De uitgevers zelf daarentegen vinden sommige boeken universeel genoeg, maar aangezien er een logo van een christelijke uitgeverij op staat, wordt er niet serieus naar gekeken door de boekhandelaar.¹⁰⁹ Voor Kok zijn deze observaties een mogelijkheid om de markt te verbreden. De drijfveren om de markt te verbreden zijn vooral economisch, dus het uitbreiden van het economisch kapitaal. Aan de hand van een eerder gedaan marktonderzoek bij lezers van Kok met als doel of en op welke manier de blik van Kok kan worden verruimd, zijn vier doelgroepen opgesteld: de zinzoekers, traditionelen, culturelen en vernieuwers. Alle doelgroepen hebben bepaalde kenmerken waaraan de mensen die zich in een bepaalde groep bevinden, grotendeels voldoen. De *zinzoekers* staan bewust in het leven, zijn maatschappelijk betrokken en gaan duurzaam met de aarde om. Zij vinden zingeving, spiritualiteit en psyche belangrijk en lezen graag e-books, thrillers, literatuur, romans en waargebeurde verhalen. Boeken over zelfontwikkeling, spiritualiteit en biografieën zijn onder zinzoekers belangrijker dan onder de andere doelgroepen. De *traditionelen* denken en vormen meningen binnen de bestaande verbanden. Ze zijn nieuwsgierig, maar behoudend en houden van vertrouwd. Ze lezen graag waargebeurde verhalen en christelijke romans. Bij de *culturelen* zijn de Bijbel en kerken cultuur. Ze zijn rationeel ingesteld en zien zichzelf als creatief, humanist en/of liberaal. Ze lezen graag thrillers en waargebeurde verhalen. De laatste groep bestaat uit de *vernieuwers*, die zelf antwoorden zoeken. Zij vinden dat tradities er zijn om opnieuw te worden bekeken. Ze zijn maatschappelijk betrokken en lezen graag waargebeurde verhalen en

¹⁰⁸ Vgl. Marketingplan Uitgeverij Kok en Omniboek 2017 versie 6 in: Q:\Kok Omniboek\kok\Positionering en Inrichting\Marketingplan.

¹⁰⁹ Vgl. de resultaten van het stageonderzoek zomersemester 2017 en vgl. Kok (2015), Boekblad.

thrillers.¹¹⁰ Met het oog op deze doelgroepen worden nieuwe uitgaven gemaakt. Zo weten Kok en Boekencentrum zeker dat niet alleen de traditionele christenen voorzien worden, maar ook de randkerkelijken en potentiële klanten die geïnteresseerd zijn in religie. Het is echter natuurlijk niet zo dat elke gelovige in één bepaalde groep past; vaak is het een mix van meerdere groepen, maar de kans blijft aanzienlijk dat er in het fonds van Kok voor ieder wat wils is. Ook Boekencentrum houdt zich met deze doelgroepen bezig nu ze samen is gegaan met Kok, zij het in mindere mate.¹¹¹

De keuzes die Kok maakt, rijmen duidelijk met de maatschappelijke veranderingen in Nederland. Kok heeft decennialang de vruchten van de gevolgen van de verzuiling kunnen plukken, toen er vanuit de protestants-christelijke zuil een groeiende behoefte ontstond aan geschikte lectuur die binnen de zuil paste. Zoals eerder vermeld in dit hoofdstuk richtte Kok zich vanaf de jaren zestig en zeventig, toen de ontzuiling begon en de secularisering in vorm begon toe te nemen, zich naast de traditionele christelijke doelgroep wat meer op het seculiere deel van de samenleving. Kok paste zich de behoeften van de lezer aan, waardoor ze winst kon maken. Met de opkomst van de secularisering werd Kok als uitgeverij minder van belang, omdat er eenvoudigweg steeds minder behoefte was aan geestelijke lectuur. Tegenwoordig lopen zoals gezegd de kerken steeds verder leeg, maar er is wel vraag naar spirituele lectuur in het algemeen. Kok is daarom tot de conclusie gekomen dat het niet meer genoeg is om zich alleen te richten op de traditionele doelgroep, maar verder te kijken, wil Kok mee kunnen draaien in het literaire veld. Het gevolg is de nieuwe marketingstrategie met de vier doelgroepen, waarop Kok zich in de komende jaren op gaat richten.¹¹²

De uitgeverij heeft zich als doel gesteld om deze nieuwe marketingstrategie te verspreiden en op deze manier tegelijkertijd het imago te veranderen. Kok is immers niet meer de uitgeverij die alleen de gereformeerde of traditionele doelgroep bedient, maar een brede uitgeverij voor de hele christelijke doelgroep, of voor een ieder die zich voor het christendom interesseert. De uitgeverij gaat dit doel bereiken door het ontwikkelen van een nieuw logo en huisstijl, een aanvullend kwantitatief marktonderzoek en het in kaart brengen van de platformen. Wat nog het doel is, is om het bereiken van online platformen en online media in kaart te brengen, een klantendatabase in te richten, de relaties met schrijvers en pers uit te bouwen en

¹¹⁰ Vgl. Doelgroepenplan vernieuwers en zinzoekers in Q:\Kok Omniboek\kok\Positionering en Inrichting\Doelgroepenplannen en Doelgroepbeschrijvingen Kok-Omniboek 2016 versie 1.1 in Q:\Kok Omniboek\kok\Positionering en Inrichting.

¹¹¹ Vgl. het gesprek met N. de Waal en A. Trigt, 1 december 2017.

¹¹² Vgl. het gesprek met N. de Waal en A. Trigt, 1 december 2017 en vgl. Marketingplan Uitgeverij Kok en Omniboek 2017 versie 6 in: Q:\Kok Omniboek\kok\Positionering en Inrichting\Marketingplan.

spraakmakende events te organiseren. Communicatie via crosspromotie, sociale media en nieuwsbrieven zal de komende tijd erg belangrijk moeten worden.¹¹³

Hoewel de uitgeverij dus haar best doet om zich steeds breder te oriënteren en haar imago te veranderen, werpt dit nog niet erg haar vruchten af, blijkt uit een recent uitgevoerd stageonderzoek uit de zomer van 2017. Zoals geschetst is in de inleiding, behandelde dat onderzoek de poortwachtersfunctie van de algemene en christelijke boekhandel wat betreft de titels van Kok. Aan de hand van interviews met twee christelijke boekhandelaren en twee algemene werd een antwoord op deze vraag gevonden. Uit de resultaten bleek dat de boekhandelaren merkten dat de boeken van Kok wat moderner en eigentijds zijn geworden en dat het merk Kok erg bekend is binnen christelijk Nederland en dat de boeken binnen deze wereld veel gelezen worden. Negatief was echter dat het imago van Kok nog steeds een heikel punt is; vooral bij de algemene boekhandelaren staat Kok nog steeds bekend als heel reformatorisch waardoor deze boekhandelaren denken dat deze boeken niet in hun winkel zouden passen, terwijl Kok ook genoeg thrillers en dergelijke in haar assortiment heeft. Vooral de boeken van Voorhoeve zouden een slecht imago hebben, waardoor de algemene boekhandelaren deze boeken in de gids meteen overslaan, als ze het voorplat in het vizier krijgen. Dit kan zoals reeds vermeld een reden zijn dat het merk Voorhoeve verdwenen is. De conclusie van het stageonderzoek komt erop neer, dat de boekhandel wat betreft de titels van Kok (maar ongetwijfeld ook de andere uitgeverijen) zeker een sterke poortwachter is. De titels worden door de grote vraag bij de christelijke boekhandels en door het feit dat ze goed in het assortiment passen door de inhoud, taalgebruik en achtergrond, in groten getale ingekocht. De algemene boekhandelaren hebben echter geen goed beeld van Kok, zeker niet van Voorhoeve. Dit beeld zou Kok willen veranderen door de nieuwe marketingplannen.¹¹⁴ Ondertussen zijn deze marketingplannen van het bekend maken in de lezersmarkt en toepassen van de doelgroepen op de nieuwe uitgaven van Kok zelf, niet zo recent meer en heeft de uitgeverij er ondertussen meer handigheid in gekregen. Daarom wordt in voorliggend onderzoek wederom dezelfde vraag gesteld, maar nu bij openbare en christelijke bibliotheken en dit keer met een groter corpus. De resultaten zullen in het derde hoofdstuk gepresenteerd worden.

¹¹³ Vgl. Marketingplan uitgeverij Kok en Omniboek 2017 versie 5 in: Q:\Kok Omniboek\kok\Positionering en Inrichting\Marketingplan .

¹¹⁴ Vgl. de resultaten van het stageonderzoek zomersemester 2017.

2.4 Uitgeverij Kok tegenwoordig

Er wordt tegenwoordig veel minder gelezen dan vroeger. Ook was en is de overtuiging dat het einde van het boek nabij is, wijd verspreid. Tijdsbestedingsonderzoeken wijzen keer op keer uit dat de tijd die door de gemiddelde Nederlander aan lezen wordt besteed steeds verder daalt. Voor boeken ligt het cijfer nu rond een uur per week en aan literaire boeken besteedt de gemiddelde Nederlander wekelijks nog maar een kwartier.¹¹⁵ Dit zijn verontrustende feiten. Tegelijkertijd lopen de kerken leeg. Een overgrote meerderheid van de Nederlanders (82%) komt nooit of bijna nooit in de kerk en nog maar veertien procent gelooft in een persoonlijke God. Voor veel Nederlanders is het christendom een onbekende of exotische wereld geworden.¹¹⁶ Deze twee ontwikkelingen lijken een dodelijke combinatie te zijn voor uitgevers van christelijke boeken. Bij uitgeverij Kok klopt dit gedeeltelijk; de afdeling theologie is bijvoorbeeld aanzienlijk in omvang afgenomen.¹¹⁷ Dit lijkt direct samen te hangen met het theologische landschap in Nederland, dat in rap tempo verandert. Het aantal studenten dat theologie studeert is de afgelopen jaren steeds minder geworden. Sinds het begin van dit collegejaar is het aantal studenten nog steeds gering, maar blijft het wel stabiel. Van der Zwaag verwacht echter niet dat, in deze tijd van ‘afkalvende kerken’ en teruglopende ledenaantallen, de hoogtijdagen van de theologie van de jaren vijftig van de vorige eeuw ooit weer terugkomen.¹¹⁸

Hoewel de theologie als wetenschappelijke tak heel erg teruggedrongen is bij Kok, en waarschijnlijk bij meer (christelijke) uitgevers, is de fictie-afdeling daarentegen gegroeid en romans zijn een belangrijk onderdeel geworden in het fonds. De theologie die nu wordt uitgebracht bij Kok is vooral theologie uit eigen land. Het aantal spirituele boeken in het algemeen groeit juist. Bij het uitgeven moet daarin een goede weg gevonden zien te worden. Dit is telkens weer een zoektocht en is makkelijk gezegd dan gedaan. De lezer van tegenwoordig is individualistischer en wil zich spiegelen. Het is niet voor niets dat levensverhalen en biografieën van allerlei uitgeverijen zo veel gelezen worden.¹¹⁹ Kok speelt hier op in door ook meer biografieën dan vroeger uit te geven; een voorbeeld is die van de Duitse theoloog en verzetsstrijder Dietrich Bonhoeffer.

¹¹⁵ Vgl. Van Boven (2015), p. 174.

¹¹⁶ Vgl. Baas (2016), Visie

¹¹⁷ Vgl. het gesprek met B. Endedijk op 21 november 2017.

¹¹⁸ Vgl. Van der Zwaag (2017), RD

¹¹⁹ Vgl. het gesprek met N. de Waal en A. Trigt, 1 december 2017 en gesprek met B. Endedijk op 21 november 2017.

Uitgeverij Kok heeft tegenwoordig een sterke positie op de christelijke markt, mede door de fusie met VBK Media. Het merk en de naam zijn, onder andere door de lange geschiedenis die aan het bedrijf voorafgaat, in heel Nederland bekend. Het is te zeggen dat er bij de uitgeverij sprake is van een groot symbolisch kapitaal. Dit kapitaal is, zoals vermeld in het eerste hoofdstuk, een centraal begrip bij Bourdieu, dat hij definieert als macht en als middel waarmee deze macht behouden of vergroot kan worden. Bepalend voor iemands positie is echter niet alleen de hoeveelheid kapitaal die men in totaal bezit, maar ook hoe dit kapitaal gestructureerd is, dus hoe de verschillende kapitaalsoorten zijn verdeeld en hoe zij zich tot elkaar verhouden.¹²⁰ Deze kapitaalsoorten waarover Bourdieu spreekt, zijn vooral het economische, symbolische en sociale.¹²¹ Deze vormen zijn van groot belang voor het succes van een bedrijf. Uitgevers met een sterk economisch en symbolisch kapitaal zullen een sterke positie in het veld hebben en deze kunnen behouden, terwijl uitgeverijen die veel minder economisch en symbolisch kapitaal hebben een veel zwakkere positie hebben.¹²² Van uitgeverij Kok kan gezegd worden dat economisch en symbolisch kapitaal binnen het subveld hand in hand gaan. Kok is een grote naam in vooral de christelijke wereld en haast iedereen in deze wereld is bekend met het merk. De auteurs in het fonds zijn succesvol, genieten veel aanzien in hoog-culturele kringen en menig predikant heeft grote verzamelingen van de titels van Kok in de boekenkast staan. Ouders uit de gereformeerde gezindte laten hun kinderen met een gerust hart Callenbach-boeken lezen.¹²³ Door de fusie met het uitgeefconcern VBK Media heeft Kok een sterke positie op de markt, geeft de uitgeverij op jaarbasis veel boeken uit en gaat het haar economisch gezien goed af. Een opmerking hierbij is dat dit symbolisch en economisch kapitaal vooral voor de christelijke markt geldt. Op de algemene boekenmarkt is Kok bij lange na niet zo'n grote naam en als het alleen van die markt zou moeten afhangen, zou Kok naar waarschijnlijkheid geen groot economisch en symbolisch kapitaal kunnen opbouwen.

Door de fusie met VBK Media kan Kok in deze voor de boekenwereld moeilijke tijden weliswaar haar naam en merk en daarmee haar symbolisch kapitaal behouden, maar de vraag is of dit ook voor haar oorspronkelijke christelijke identiteit geldt. Het maken van winst en het verwerven van economisch kapitaal is door de fusie belangrijker geworden dat het ooit

¹²⁰ Vgl. Thompson (2010), p. 5.

¹²¹ Vgl. Bourdieu (1980), p. 262 en Thompson (2010), p. 6-7.

¹²² Vgl. Thompson (2010), p. 9.

¹²³ Vgl. de resultaten van het stageonderzoek zomersemester 2017 en vgl. gesprek met B. Endedijk op 21 november 2017.

geweest is. Volgens directeur Endedijk en directeur De Waal is de christelijke identiteit nooit op de achtergrond geschoven en dit zal ook niet zo snel gebeuren. Uitgeverij Kok is een bedrijf en heeft net zoals alle andere bedrijven een winstdoel; "Rentmeesterschap, zoals aangegeven staat in de Bijbel, is ook gediend met ondernemerschap en privaat eigendom".¹²⁴ Het christendom is het specialisme van de uitgeverij en dit vraagt om kennis en bijpassend gedrag, zoals kennis van geloofspraktijken en het weren van vloeken uit uitgaven. Het is van groot belang dat men in een aantal functies persoonlijk betrokken is bij het christelijk geloof, denk hierbij aan de functies van uitgever, acquirierend redacteur en bureauredacteur. Ook vragen de auteurs, instituties en kerken, die in het Kok-fonds zitten, nadrukkelijk te blijven wie ze zijn en aan hun identiteit vast te houden. Bovendien houdt het bedrijf dezelfde klanten, waardoor er als gevolg van de vraag van deze klanten vastgehouden moet worden aan de oorspronkelijke identiteit.¹²⁵

Kok ziet volop kansen in de moderne tijd en veel mogelijkheden om mensen te bereiken. Wat het boekwezen in deze moderne tijd typeert, is toch wel de invloed van de digitalisering. In Nederland is de omzet van digitale boeken nog beperkt, al neemt het digitale lezen wel toe. Sommige boekhandels en uitgeverijen zien de e-books in de eerste plaats als concurrent van het papieren boek, maar volgens andere kan digitalisering juist een gunstige uitwerking hebben. Zij wijzen naar Amerika waar e-books nieuwe kansen aan het kwakkelende boekenvak boden. Daar vormen ze al bijna een kwart van de totale boekenomzet en passeert de verkoop van digitale titels soms al die van de papieren versie.¹²⁶ Volgens Clark en Phillips zal het papieren boek echter blijven bestaan:

The transition from print to digital publishing might suggest that printed book publishing will end but that is not expected in the foreseeable future as purchasers still appreciate the appearance, collectability, gift value, usability and permanence of the physical object.¹²⁷

Kok ziet in deze digitalisering, en met name de e-books, juist veel mogelijkheden. Een boek is namelijk niet meer de enige weg om mensen te bereiken, maar er zijn volop e-books, platforms en evenementen. Ook is er sprake van samenwerking met omroepen en diverse kranten.

¹²⁴ Het gesprek met N. de Waal en A. Trigt, 1 december 2017.

¹²⁵ Vgl. het gesprek met N. de Waal en A. Trigt, 1 december 2017.

¹²⁶ Vgl. Van Boven (2015), p. 175.

¹²⁷ Clark & Philips (2014), p. 15.

Tegenwoordig moet eigenlijk voor elk product een passende weg gevonden zien te worden en dat maakt de moderne tijd zo uitdagend. Een uitgeverij is geen zender (meer), maar er wordt gekeken wat de klant wil en op deze manier probeert de uitgeverij de klant te bereiken. Het belangrijkste is immers dat de klant daadwerkelijk bereikt wordt, of dit nou door middel van een papieren boek, e-book, platform, tijdschrift of iets anders gaat.¹²⁸

Uitgeverij Kok bevindt zich tegenwoordig in een lastige spagaat. Enerzijds wil de uitgeverij aan haar oorspronkelijk doel vasthouden, namelijk het beschikbaar stellen van christelijk-georiënteerde lectuur. Anderzijds wil de uitgeverij mee kunnen spelen op de markt, waardoor ze in deze tijden van ontzuiling en secularisering ook boeken moet uitgeven die niet meer zo zeer de christelijke levensstijl onderstrepen. Het gevaar is dat de oorspronkelijke doelgroep en klantenkring, de orthodox-protestanten, de boeken te seculier vindt en op zoek gaat naar een andere uitgeverij. Het nieuwe marketingplan kan dus averechts werken. Het zal lastig worden voor Kok om beide groepen, de traditionele christenen en de meer seculiere markt, te kunnen blijven behagen. Kok heeft nog steeds een sterke positie op de christelijke markt en haar merk is bekend en wijd verspreid. Op de seculiere markt echter heeft Kok nog steeds het imago van uitgever van reformatorische boeken, waardoor bijvoorbeeld algemene boekhandelaren minder boeken van Kok inkopen, wat al is gebleken uit het stageonderzoek van het zomersemester van 2017. In het komende hoofdstuk is onderzocht of het lukt Kok de seculiere markt te bedienen en of de christelijke markt nog steeds boeken van Kok inkoopt, ondanks het meer seculiere karakter. Bovendien laat volgend hoofdstuk de manier zien waarop Kok zich in haar spagaat bevindt en hoe dit zich in de praktijk uit.

¹²⁸ Vgl. Het gesprek met N. de Waal en A. Trigt, 1 december 2017.

3. Analyse van de veldonderzoeken en interviews

In voorliggend onderzoek wordt onderzocht welke plaats het fonds van uitgeverij Kok inneemt in de collectie van de literaire institutie de bibliotheek en op welke manier de bibliotheek als poortwachter voor de uitgaven van Kok fungeert. Om een antwoord op deze vraag te vinden, werden aan de hand van de twintig fictie-titels uit de zomeraanbieding van 2017 van Kok in diverse bibliotheken veldonderzoeken gedaan en interviews afgenomen. De veldonderzoeken en interviews zijn gericht op de aanwezigheid van titels van Kok in de bibliotheken en welke criteria er zijn om titels in te kopen. Op deze manier kan gekeken worden in hoeverre de inkoop van titels van Kok van de standaard afwijkt en welke rol de uitgaven van Kok in de bibliotheek spelen. Uit onder andere deze antwoorden volgt in het volgende hoofdstuk het antwoord op de hoofdvraag.

De twintig titels uit de aanbieding bestaan vooral uit (streek)romans en thrillers. Voorbeelden van fictie-titels die in deze zomeraanbieding staan, zijn de romans *Geachte mr. Knightley* van Katherine Reay, *De brekerjongens* van Ellen Marie Wiseman en *Volg je hart* van Karen Kingsbury en de thrillers *Annabel Lee* van Mike Nappa en *Niemandland* van Samuel Parker. Ellen Marie Wiseman en Karen Kingsbury zijn in christelijk Nederland zeer succesvolle auteurs, de andere drie genoemde auteurs zijn onbekender en het is daarom te verwachten dat deze drie minder vaak door de bibliotheken aangekocht zullen zijn.

Van september tot en met december 2017 zijn de volgende dertien bibliotheken, openbare en christelijke, bezocht:

1. De centrale openbare bibliotheek te Rotterdam, een vestiging van de Bibliotheek Rotterdam
2. De openbare bibliotheek te Urk, een vestiging van FlevoMeer Bibliotheek
3. De openbare bibliotheek te Hatert (Nijmegen), een vestiging van de Bibliotheek Gelderland Zuid
4. De openbare bibliotheek te Groot-Ammers, een vestiging van de Bibliotheek AanZet
5. De openbare bibliotheek te Kampen, een vestiging van de Bibliotheek Kampen
6. De christelijke bibliotheek te Putten
7. De christelijke bibliotheek te Scherpenzeel
8. De openbare bibliotheek te Haarlem, een vestiging van de Bibliotheek Zuid-Kennemerland

9. De openbare bibliotheek te Den Bosch, een vestiging van de Bibliotheek 's-Hertogenbosch
10. De openbare bibliotheek te Ede, een vestiging van Bibliotheek Cultura
11. De christelijke bibliotheek te Utrecht
12. De christelijke bibliotheek te Zuilichem
13. De openbare bibliotheek te Enschede, een vestiging van de Bibliotheek Enschede

Het veldonderzoek en het interview zijn telkens in dezelfde vestiging gehouden.

In voorliggend hoofdstuk worden allereerst de veldonderzoeken beschreven, die worden gevolgd door een analyse van de interviews.

3.1 Het veldonderzoek

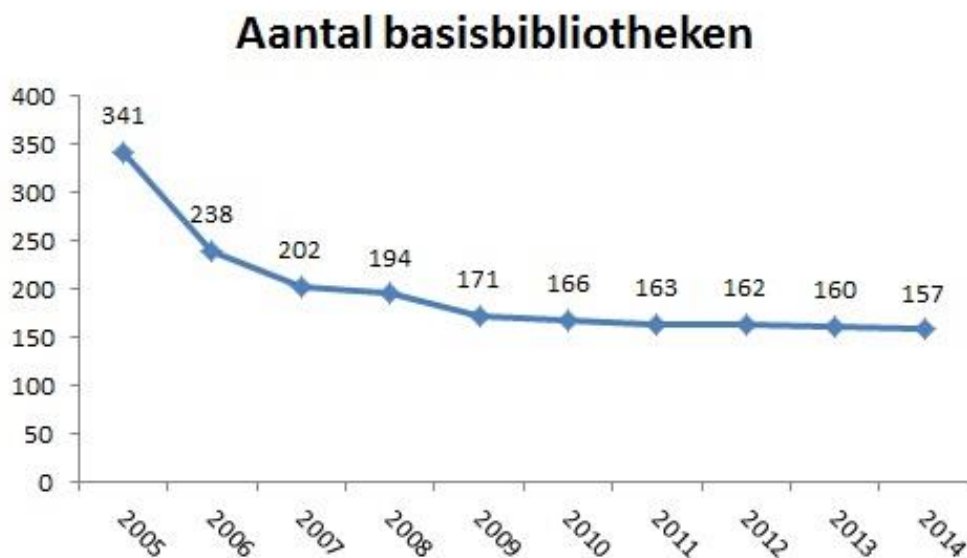
In voorliggende paragraaf wordt allereerst het veldonderzoek in de openbare bibliotheek beschreven, dat gevolgd wordt door het veldonderzoek in de christelijke bibliotheek. Daarbij worden de openbare en christelijke bibliotheek van tegenwoordig geïntroduceerd. Ook worden eventuele verschillen met de resultaten van het stageonderzoek van afgelopen zomer beschreven. Wat betreffende het veldonderzoek is dit onderzoek gedaan aan de hand van diverse vragen. Deze vragen zijn of de titels uit de zomeraanbieding aanwezig zijn in het assortiment en zo ja, in hoeverre ze zichtbaar zijn en hoe de meest recente uitgaven van Kok en uitgaven in het algemeen onder de aandacht gebracht worden.

De openbare bibliotheek is een begrip in de Nederlandse samenleving. In 2016 bestonden er, 154 Nederlandse openbare bibliotheken. De basisbibliotheek is een zelfstandige organisatie met één of meerdere vestigingen of filialen. Deze bibliotheken hadden een gezamenlijke collectie van 24.564.000 boeken en verzorgden bij elkaar 73.124 uitleningen. Dit is een groot verschil met 2010, toen er nog 166 vestigingen waren die voor 100.102 uitleningen zorgden. Het aantal gebruikers ligt echter nog steeds boven de twintig procent van de Nederlandse bevolking.¹²⁹ Dit feit laat zien dat de openbare bibliotheek ook vandaag nog een drukbezochte instelling is.

Aan het einde van de twintigste eeuw kregen de literaire instituties, met name de bibliotheek, te maken met de zich snel ontwikkelde informatiemaatschappij. De openbare bibliotheken werden gedwongen “de dienstverlening en de bestuurlijke organisatie aan de stormachtige

¹²⁹ Vgl. Centraal Bureau voor de Statistiek, <http://statline.cbs.nl/statweb/publication/?dm=slnl&pa=70763ned> en Cultuurindex, <http://www.cultuurindex.nl/indicator/aantal-leden-openbare-bibliotheken>

maatschappelijke ontwikkelingen aan te passen”.¹³⁰ Het gevolg was de zogenaamde ‘Koepelconvenant herstructurering openbaar bibliotheekwerk’, dat in 2001 van kracht ging. Het doel van deze regeling was om grotere bibliotheken te vormen die meerdere gemeenten konden omvatten, zodat zij een grotere reikwijdte en meer slagkracht zouden krijgen. Het gevolg was dat kleinere bibliotheken opgingen in grotere, meer slagvaardige basisbibliotheken en dit leidde uiteindelijk tot vermindering van het aantal bibliotheekorganisaties.¹³¹ Hoeveel invloed deze fusies van openbare bibliotheken in de loop der jaren hadden op het aantal bibliotheken, is te zien in figuur 2. Ongetwijfeld is dit niet te enige reden, aangezien mensen steeds minder zijn gaan lezen. Dit zal er ook mee te maken hebben dat bibliotheekorganisaties hun deuren moesten sluiten.



Figuur 2¹³² Het aantal Nederlandse openbare basisbibliotheken in tien jaar tijd.

Een voorbeeld van de fusies is de bezochte bibliotheek in Urk, die een onderdeel is van FlevoMeer Bibliotheek. Bij deze organisatie horen ook vestigingen in de gemeenten Lelystad, Noordoostpolder, Dronten en Zeewolde. Deze regeling uit 2001 is de reden waarom alle (onderzochte) bibliotheken tegenwoordig onderdeel zijn van een groter, provinciaal verband. Dit heeft ertoe geleid, dat de inkoop van bibliotheekboeken niet meer door de vestiging zelf

¹³⁰ Bibliotheekmonitor, <http://www.bibliotheekmonitor.nl/trends-bibliotheken/organisaties-en-vestigingen/aantal-bibliotheekorganisaties/item23>

¹³¹ Vgl. Bibliotheekmonitor, <http://www.bibliotheekmonitor.nl/trends-bibliotheken/achtergrondinformatie/kortegeschiedenis-openbare-bibliotheek/item57> en vlg. G. Duitman, openbare bibliotheek Kampen.

¹³² Bibliotheekmonitor, <http://www.bibliotheekmonitor.nl/trends-bibliotheken/organisaties-en-vestigingen/aantal-bibliotheekorganisaties/item23>

geregeld wordt, maar dat de ‘hoofdbibliotheek’ of een bepaalde commissie de boeken voor alle filialen binnen die organisatie inkoopt. Meer over de inkoop van de boeken volgt later in dit hoofdstuk.

De aanwezigheid en de zichtbaarheid van de titels uit de zomeraanbieding 2017

Tijdens het veldonderzoek bij de negen genoemde openbare bibliotheken vallen allereerst de diverse verschillen met de boekhandel op. Uit de resultaten van het stageonderzoek van afgelopen zomer blijkt, dat de meest recente titels van Kok nauwelijks in de algemene boekhandel aanwezig waren. Dit in tegenstelling tot de christelijke boekhandel, waar de uitgaven van Kok het assortiment domineerden. Hoewel de algemene boekhandel en de openbare bibliotheek als literaire institutie allebei in hetzelfde culturele veld actief zijn, zijn er diverse verschillen te zien. Allereerst is het opvallend dat vrijwel alle titels van de aanbieding van 2017 bij elke bezochte vestiging van de openbare bibliotheek aanwezig zijn. De bibliotheek die het grootste assortiment had was de centrale bibliotheek in Rotterdam, wat vrij logisch is, gezien de omvang van de stad. Van de meeste boeken zijn er twee aanwezig, waarbij ongeveer de helft van de twintig titels uitgeleend is. Deze titels staan vrijwel allemaal bij het genre ‘roman’, behalve de paar boeken die in de aanbieding als thriller worden beschreven, die bij ‘spanning’ staan. Titels van bestsellerauteurs zoals Karen Kingsbury zijn hier echter prominent aanwezig, van wie ruim twee planken nodig zijn om alle titels kwijt te kunnen. Hetzelfde geldt voor Ellen Marie Wiseman, hoewel haar boeken wel in kleinere hoeveelheden in de kasten staan dan die van Kingsbury. Bij de kleinere bibliotheken zijn ook alle uitgaven van Kok aanwezig, hetzij in kleinere mate.

Wat wel een verschil is tussen de diverse bibliotheken is de mate van aandacht voor de uitgaven van Kok. Over het algemeen is de manier van het presenteren van titels bij elke openbare bibliotheek hetzelfde: de meest recente titels zijn op een aparte display of tafel te bewonderen. Alle boeken die net binnen zijn liggen bij vrijwel alle vestigingen apart op een tafel bij hun eigen genre. Op het moment van bezichtiging ligt daar echter geen uitgave van Kok tussen, hoogstwaarschijnlijk omdat de titels niet meer recent genoeg zijn.

Het onder de aandacht brengen van de meest recente uitgaven van Kok en boeken in het algemeen

De boeken in de grotere vestigingen, zoals Rotterdam, Haarlem, Den Bosch, Ede, Enschede en Kampen zijn ingedeeld in verschillende genres, zoals ‘romans’ en ‘spanning’ en de meeste boeken van Kok staan bij de afdeling ‘romans’, zoals ze ook aangegeven zijn in de

zomeraanbieding. In de erg kleine bibliotheek in Urk en Groot-Ammers is de fictie neergezet op alfabetische volgorde en wordt niet in genres opgedeeld. De boeken worden nauwelijks gepresenteerd; er staat één tafel met daarop een aantal nieuwe titels, verder staan alle boeken bij hun eigen letter in de kast. In Groot-Ammers valt het kleine display met daarop de zogenaamde toptitels op, deze boeken bestaan overwegend uit christelijke schrijvers, van onder andere uitgeverij Kok.

De bibliotheek te Kampen daarentegen is vrij groot; de vestiging beslaat drie verdiepingen. Eén verdieping is helemaal voor kinderboeken gereserveerd, de rest is ingedeeld in verschillende categorieën, zoals religie, eten en drinken en mens en maatschappij. Per verdieping worden de nieuwste titels apart gepresenteerd. Opvallend is het grote aantal Amerikaanse familieromans van onder andere uitgeverij Kok, die op verschillende tafels te bekennen zijn. De bibliotheek in Enschede is eveneens groot. Een verschil met die in Kampen is dat er beduidend minder streekromans, die Kok veel uitgeeft, te bekennen zijn.

De vestiging in Urk is een verhaal apart. Voor dit dorp is gekozen, omdat Urk bekendstaat als de meest christelijke gemeente van Nederland (90% gaat wekelijks naar een kerk) en er daarom vanuit gegaan is dat de boekhandels en de bibliotheek in het dorp een grote en belangrijke klant zijn bij uitgeverij Kok. Hoewel dit een openbare bibliotheek betreft, springen de boeken van Kok erg in het oog, omdat de typische Voorhoeve-romans op een aparte tafel liggen bij het genre ‘streek- en familieromans’. Op deze tafel liggen haast alleen maar Voorhoeve-titels, met af en toe een verdwaalde titel van een andere christelijke uitgeverij. De andere boeken van Kok die niet van Voorhoeve zijn, waaronder de thrillers, staan tussen de andere spannende boeken en vallen nauwelijks op. Bij binnenkomst loopt de klant meteen tegen een grote tafel aan met daarop de nieuwste aanwinsten, waaronder een paar uitgaven van Kok. Titels van succesvolle Kokauteurs, zoals Karen Kingsbury en Ellen Marie Wiseman schijnen volgens de catalogus in het assortiment te zitten, maar diezelfde site vertelt ook dat vrijwel alles uitgeleend is, behalve de alleroudste uitgaven. Hoewel deze bibliotheek een openbare bibliotheek is, zijn de titels van Kok erg aanwezig en liggen de meeste titels van de aanbieding op een aparte plek. Dit is een groot verschil met de meer ‘seculiere’ titels, die haast onzichtbaar tussen de andere boeken in de kasten staan. Bij de andere bibliotheken die ook in de bible belt liggen, zoals Groot-Ammers en Ede, is dit absoluut niet het geval. Er is geen extra aandacht voor de genoemde titels, tenzij deze heel recent uitgekomen zijn.

Bij de openbare bibliotheken kan over het algemeen gezegd worden dat alle titels van de zomeraanbieding 2017 in vrijwel elke bibliotheek te vinden zijn. Desondanks is er geen aandacht voor de boeken van Kok, behalve in Urk, waar deze op een aparte plek liggen, samen met boeken van andere christelijke uitgeverijen. Omdat de titels uit de zomeraanbieding niet erg recent meer zijn, zijn ze, op de bibliotheek in Urk na, op geen enkele tafel, display of iets dergelijks te bekennen, maar staan ze bij hun eigen genre in de kasten. Dit is bij het genre (streek)romans en de thrillers van Kok staan bij 'spanning' of als dit genre in de desbetreffende bibliotheek ontbreekt, ook bij 'romans'. De meest recente uitgaven van Kok liggen echter vaak wel apart, meestal tussen de andere recente titels van de andere uitgeverijen. In elke openbare bibliotheek zijn meerdere uitgaven van succesvolle Kok-auteurs, zoals Karen Kingsbury, Lynn Austin en Ellen Marie Wiseman in het assortiment te bekennen.

De christelijke bibliotheek

De christelijke bibliotheek is een heel ander soort instelling dan de openbare bibliotheek. In tegenstelling tot de openbare bibliotheek is de christelijke bibliotheek niet aangesloten bij een grote organisatie, is geen onderdeel van een provinciaal bibliotheeknetwerk en krijgt vaak geen subsidie. Er zijn tegenwoordig nog enkele tientallen christelijke bibliotheken, die door het hele land verspreid zijn. Omdat deze bibliotheken nergens officieel geregistreerd zijn, is moeilijk te achterhalen hoeveel bibliotheken er precies in Nederland zijn. Deze bibliotheken bevinden zich niet alleen in kleine dorpjes waar de meerderheid van de inwoners kerkelijk is, maar ook in grote steden, zoals Utrecht. De klantenkring verschilt erg met die van de openbare bibliotheken. Waar de openbare bibliotheek bezocht wordt door klanten van alle leeftijden en met de meest uiteenlopende levensvisies, bestaat de klantenkring van de christelijke bibliotheek veelal uit orthodox-protestanten. Dit maakt dat de christelijke bibliotheek veel specifiek is dan de openbare bibliotheek. De openbare bibliotheek is laagdrempelig en voor iedereen bereikbaar, terwijl op het assortiment van de christelijke bibliotheken maar een beperkte groep afkomt. De doelgroep van de christelijke bibliotheken, de orthodox-protestanten, hebben over het algemeen een heel andere vrijetijdsbesteding dan de rest van de bevolking. Ze hebben vaak geen tv en geen internet en dat is de reden waarom boeken een belangrijke plaats in hun levens innemen en ze een vaak geziene klant bij de christelijke bibliotheek zijn.

Alle bezochte christelijke bibliotheken zijn autonoom, wat een groot verschil is met de openbare bibliotheek, die een onderdeel is van een groter geheel. De christelijke bibliotheek is

vaak het initiatief van enkele kerken in een gemeente geweest en daardoor onderdeel en verantwoordelijkheid van die kerken. Als de subsidie wordt gekort of helemaal wegvalt, of als de klanten wegblijven en er daardoor niet meer genoeg geld is om de bibliotheek mogelijk te maken, kan de bibliotheek terugvallen op de kerk. Bovendien bepalen de vrijwilligers van de christelijke bibliotheek zelf welke boeken wel en niet in het assortiment komen, wat de openingstijden zijn, en dergelijke. Ze hebben veel meer vrijheid dan de medewerkers van een openbare bibliotheek.¹³³

Niet alleen verschillen de assortimenten van elkaar, maar ook de ruimtes waarin de verschillende bibliotheken zich vestigen. De christelijke bibliotheken zitten vaak in een bijgebouwtje van de plaatselijke kerk (Scherpenzeel en Zuilichem) of in een buurtcentrum (Putten) of conferentiecentrum (Utrecht). Ze zijn stuk voor stuk klein en dat is waarschijnlijk de reden waarom de ruimtes behoorlijk vol staan met boeken. Opvallend is dat bij elke aparte locatie de fictie-titels niet onderverdeeld zijn in genres, zoals bij de openbare bibliotheek, waar ‘streekromans’ en ‘spanning’ veel voorkomende benamingen zijn voor de uitgaven van Kok. De boeken staan vaak op alfabetische volgorde en het is niet duidelijk welke romans recent zijn en welke niet, alle titels staan bij hun eigen letter in de kasten. De covers zijn nauwelijks tot niet zichtbaar, wat ongetwijfeld te maken heeft met ruimtegebrek. Utrecht, die een wat grotere bibliotheek heeft dan de andere locaties, bezitten twee verrijdbare boekenrekken, waarop diverse covers worden laten zien. De kans is groot dat deze boeken door de zichtbaarheid meer worden uitgeleend dan boeken die minder zichtbaar in de kasten staan. Observatieronden door de locaties leren dat alle titels van de zomeraanbieding in elke vestiging aanwezig zijn en dat de hoeveelheid aan Kok-boeken erg groot is in vergelijking met de titels van de andere uitgeverijen. Over het algemeen staan er geen boeken van de meer seculiere uitgeverijen, maar het aantal Kok-titels zijn in elke vestiging meer aanwezig dan de titels van de andere christelijke uitgeverijen, zoals Ark Media, Boekencentrum en Jongbloed. Dit kan ermee te maken hebben dat Kok de markt aan het verbreden is en daardoor een uitgebreider assortiment heeft dan bijvoorbeeld Jongbloed, die vooral theologische boeken uitgeeft.

3.2 De interviews

In de voorliggende paragraaf worden allereerst de interviews met de medewerkers van de openbare bibliotheken beschreven, dat gevolgd wordt door interviews met medewerkers van

¹³³ Vgl. J. Diepeveen, christelijke bibliotheek Scherpenzeel en L. Munters, openbare bibliotheek Haarlem.

de christelijke bibliotheken. De twee verschillende instituties worden met elkaar vergeleken en er wordt van de eventuele verschillen en overeenkomsten tussen de interviews die tijdens het stageonderzoek gedaan zijn, verslag gedaan. Wegens mogelijke onoverzichtelijkheid zijn de antwoorden op de vragen van de interviews onderverdeeld in de categorieën ‘De inkoop van boeken’, ‘De criteria bij de inkoop van boeken’, ‘De boeken van Kok’ en ‘De rol van de uitgeverij bij de bibliotheek’. De eerste twee categorieën zijn belangrijk, omdat er uit deze vragen afgeleid kan worden, met welke criteria Kok-titels worden ingekocht. Ook wordt hier de NBD Biblion geïntroduceerd. Doordat voorliggend onderzoek gaat over de functie van uitgeverij Kok bij de openbare en christelijke bibliotheek en de nadruk moet worden gelegd op de rol van de uitgeverij, zijn de laatste twee categorieën in het leven geroepen. De precieze interviewvragen en antwoorden zijn te vinden in de bijlage vanaf pagina 73.

De inkoop van boeken

Toen de plaatselijke openbare bibliotheek in de twintigste eeuw nog een autonome instelling was, kochten de medewerkers van de betreffende bibliotheek zelf de boeken in. Nu wordt vrijwel elk boek bij elke vestiging ingekocht via de Nederlandse Bibliotheek Dienst (NBD Biblion). NBD Biblion is een samenwerkingsverband van Nederlandse openbare bibliotheken, boekhandelaren en uitgevers. De dienst regelt voor de meeste openbare bibliotheken verschillende essentiële zaken; zo maakt de organisatie boeken uitleenklaar en voorziet de boeken van onder andere een rugetiket, titelbeschrijving en code. Ieder jaar verzorgt de NBD ruim twee miljoen exemplaren aan de Nederlandse openbare bibliotheken en schoolmediatheken. Niet ieder boek is echter geschikt om door bibliotheken te worden uitgeleend en NBD kijkt dit voor ieder boek afzonderlijk. Redenen dat boeken afvallen, kunnen zijn dat een boek niet praktisch genoeg is om als bibliotheekboek te dienen (het boek bevat bijvoorbeeld invuloefeningen), het boek is in eigen beheer uitgegeven of het betreft een boek dat teveel streekgebonden is. NBD laat door diverse externe recensenten korte recensies over boeken schrijven, die door bibliotheken online te raadplegen zijn. Deze recensenten zijn voor veel bibliotheken erg belangrijk; deze zogenaamde aanschafinformatie zorgt ervoor dat bibliotheken bepaalde boeken wel of niet inkopen. Gemiddeld elke week ontvangt de bibliotheek een lijst van Biblion, met daarbij de nieuw verschenen titels en een recensie van het betreffende boek erbij. Als de recensie positief is, wordt het boek besteld. Ook wordt er natuurlijk gekeken of dit boek in het assortiment past en of de vorige boeken van de auteur positief ontvangen zijn.¹³⁴

¹³⁴ Vgl. NBD Biblion, <http://www.nbdbibliion.nl/bibliotheekdiensten>

Omdat het soms lang kan duren voordat een besteld boek binnen is, kunnen via de service Exprestitels van de NBD elke week de nieuwste titels worden besteld. Vaak zijn dit titels die op het punt van verschijnen staan of zeer actueel zijn. Deze titels kunnen al binnen drie werkdagen bij de bibliotheek aanwezig zijn. Bibliotheken maken hier gebruik van als een bepaald boek erg in trek is en als de wachtrij bij het uitlenen daarom veel te lang is. Een andere mogelijkheid is het zelf inkopen van een titel bij de plaatselijke boekhandel. Nadeel is hier dat de medewerkers deze boeken zelf leenklaar moeten maken. Het kan dus lang duren voordat boeken binnen zijn en klanten moeten soms door de vele reserveringen maanden op een boek wachten. Dit is in tegenstelling tot de boekhandel, waar een bepaald boek direct in iemands bezit kan zijn. De boekhandel is hierdoor te zien als een speedboot en de bibliotheek als een containerschip, zoals Boerekamps fraai verwoordde.¹³⁵ Een andere reden waarom de bibliotheek als containerboot wordt gezien, is omdat bibliotheken vaak een groter en uitgebreider assortiment hebben en niet alleen het nieuwste boek van een bepaald schrijver hebben, zoals bij een boekhandel het geval kan zijn. Een volgend verschil is dat de boekhandel veel commerciëler is dan de bibliotheek. Bij een boekhandel gaat het puur om het maken van winst, terwijl bij de bibliotheek het meer gaat om overdracht van kennis. Bovendien krijgt de bibliotheek subsidie om dit doel te verwezenlijken.

Een ander verschil met de boekhandel is dat in de boekhandel de boeken uit het assortiment verdwijnen en niet meer terugkomen. Dit zorgt ervoor dat het assortiment continu vernieuwd wordt en de boekhandelaren alle kansen krijgen om de nieuwste boeken zo snel mogelijk in te kopen. Het assortiment van de bibliotheken wordt vernieuwd door boeken eenvoudigweg uit het assortiment te halen. In Ede wordt een fictie-titel gemiddeld vijf tot acht keer per jaar uitgeleend; als een boek maar drie keer of minder wordt uitgeleend, gaat deze uit de collectie en in de tweedehands verkoop. Ook gebeurt het regelmatig dat een boek uit het assortiment wordt gehaald doordat dit werk vrijwel niet wordt uitgeleend of als het een oudere titel is en het boek er gewoonweg niet mooi meer uitziet. In Groot-Ammers is het zo dat een boek maximaal tien jaar in het assortiment kan blijven zitten. Na die tijd wordt het boek uit de collectie gehaald, ook als het een boek betreft dat nog vrij veel wordt uitgeleend. In Den Bosch wordt elk jaar door elke vestiging afzonderlijk een lijst gemaakt met alle boeken (per genre) en wordt er per boek bekeken hoeveel dit boek uitgeleend is. Als een roman minder dan zes keer per jaar wordt uitgeleend, wordt deze of tweedehands verkocht of weggedaan.

¹³⁵ Vgl. H. Boerekamps, openbare bibliotheek Hatert.

De aanschaf van bibliotheekboeken gaat vanuit een centraal punt, zoals in Rotterdam waar vanuit de centrale bibliotheek alle inkoop voor de vestigingen in de stad, dat zijn er in totaal zeventien, worden gedaan. Geld voor de inkoop van boeken krijgen alle afzonderlijke bibliotheekorganisaties, zoals FlevoMeer Bibliotheek en Bibliotheek Zuid-Kennemerland, van de gemeente. Van dit geld moeten bibliotheekboeken voor alle vestigingen worden ingekocht. FlevoMeer Bibliotheek bijvoorbeeld heeft een beperkt budget, in tegenstelling tot Kampen. Het budget van de bibliotheek Kampen is vrij groot en daarom kunnen de medewerkers eigenlijk elk boek en zoveel boeken aanschaffen als zij willen. Dit komt doordat de gemeente Kampen het lezen, vooral bij jonge kinderen, erg stimuleert en hoog in het vaandel heeft staan, waardoor de gemeente veel geld opzijzet voor de verenigingen die zich met lezen bezighouden; in dit geval de bibliotheek. Als een boek van een bepaalde schrijver in een bepaalde vestiging haast niet uitgeleend wordt, worden de boeken die hij of zij daarna schrijft standaard niet ingekocht, tenzij het boek erg goed wordt gerecenseerd door *Biblion*.¹³⁶

De criteria om boeken in te kopen

Zoals al vermeld in de vorige paragraaf, is *NBD Biblion* cruciaal bij de inkoop van een boek. Als een recensie van het *NBD* positief is en de voorgaande boeken van de auteur ook goed ontvangen zijn, wordt een boek ingekocht. Ook wordt er natuurlijk gekeken of het boek in het assortiment past. De klantenkring is enorm belangrijk bij de openbare bibliotheek. Als bibliothecarissen meerdere keren de vraag horen of een bepaald boek kan worden aangeschaft, gebeurt dit. Het is immers belangrijk om de klantenkring te behouden. Bij de bibliotheken in de grote(re) steden wordt vrijwel elk boek ingekocht, zolang de recensie maar positief is. Het is minder belangrijk of het boek goed in het assortiment past. De assortimenten in bijvoorbeeld Haarlem en Rotterdam zijn enorm groot en kort gezegd is alles populair in de bibliotheek. De klantenkring is enorm divers en zeer groot en voor alle soorten boeken is er wel behoefte. Dit zorgt ervoor dat elk boek in de bibliotheek wel wordt uitgeleend. Binnen de vestiging Groot-Ammers ligt de nadruk op de protestants-christelijke boeken en op jonge kinderen. Zoals ook in Ede, Kampen en Urk het geval is, is er veel vraag naar de werken van de Kok-auteur Karen Kingsbury en zijn haar boeken, en ook de christelijke boeken in het algemeen, haast altijd uitgeleend. Als er een nieuw boek verschijnt van een christelijke schrijver wordt deze meteen gereserveerd en verschijnen de nieuwste boeken pas na een jaar weer in de kasten. Een belangrijk criterium in deze bibliotheek om boeken in te

¹³⁶ Vgl. G. Duitman, openbare bibliotheek Kampen.

kopen, heeft met de samenstelling van de bevolking te maken. Een overgroot deel is protestants-christelijk en dat is de reden waarom er in Groot-Ammers meer christelijk-georiënteerde titels dan normaal in de kasten te zien zijn. Het is niet zo dat deze titels al op voorhand worden uitgezocht door de afdeling inkoop; door rouleren komen de meeste protestants-christelijke titels in de kasten van Groot-Ammers terecht. Dit rouleren gaat niet door alle drieëndertig vestigingen, maar slechts in vier van de gemeente Molenwaard en alleen met romans en met jeugdboeken. Het assortiment wordt op deze manier telkens vernieuwd. Toptitels worden echter niet gerouleerd. Een boek kan maximaal tien jaar in Groot-Ammers blijven, waarna dit werk uit het assortiment verdwijnt, ook als het een roman van bijvoorbeeld de populaire Kingsbury betreft.

Opvallend is dat vrijwel elke geïnterviewde van de openbare bibliotheek het boekenpanel van het programma De Wereld Draait Door als criterium noemt om een bepaald boek in te kopen. Zo worden er in Kampen van een gemiddelde roman zo'n acht exemplaren aangeschaft, tenzij het een (Amerikaanse) christelijke schrijver betreft, dan worden er twaalf aangeschaft, door de populariteit van deze schrijvers. Bij de zogenaamde hype-boeken, die onder andere door DWDD zijn gepromoot, worden er vijftien aangeschaft. Niet meer, omdat de hype vrij snel weer over is. Als er erg veel reserveringen zijn, in dit geval meer dan vijftien, worden er meer boeken besteld, of bij de plaatselijke boekhandel ingekocht, zodat klanten het boek eerder kunnen lezen. Ook in Nijmegen is het boekenpanel van DWDD erg invloedrijk. Als een bepaald boek wordt behandeld tijdens dat panel, wordt de volgende dag dat boek ineens veel gereserveerd. In deze bibliotheek bestaat het concept van de zogenaamde sprinter. Dit zijn populaire boeken, onder andere die van DWDD en die veel gereserveerd worden. Deze boeken worden op een andere manier gepresteerd, ze staan namelijk bij elkaar op een display en mogen niet langer dan twee weken in het bezit van een klant zijn.

Ook kan een titel naar verschillende vestigingen worden gestuurd. De boeken worden telkens gerouleerd; als een klant uit Beuningen een boek van Kok wil lezen en dit boek bevindt zich in de Mariënborg, kan dit boek naar Beuningen worden gestuurd. Zo is het assortiment als het ware telkens in beweging. Boerekamps (Hatert) haalt het zogenaamde hype-lezen aan, wat volgens hem typisch iets voor deze tijd is. Klanten horen via sociale media of via het boekenpanel van DWDD over een bepaald boek en willen dit nú lezen. Na een tijdje is de hype weer over en is het boek lang niet meer zo in trek als voorheen.

De boeken van Kok

De populariteit van Kok-boeken verschilt per plaats. In de grotere steden, zoals in Rotterdam, Den Bosch, Enschede en Haarlem is slecht zicht op de diverse auteurs en uitgeverijen; daarvoor zijn de collecties simpelweg te groot. In de kleinere plaatsen kunnen de bibliothecarissen meer vertellen over de diverse auteurs en bijbehorende uitgeverijen. In Urk zijn de boeken van Kok enorm populair, vooral de zogenaamde Voorhoeveboeken. Zoals reeds was vermeld in het veldonderzoek, liggen verschillende Voorhoeveboeken in deze vestiging op een bepaalde tafel. De bibliotheekmedewerkers zijn elke dag wel bezig om deze tafel weer bij te vullen, omdat de titels door de klanten achter elkaar uitgeleend worden. De boeken van Karen Kingsbury doen het enorm goed. Als haar nieuwe boek uitkomt, staan er meteen twintig reserveringen klaar en het eerste jaar ziet de bibliotheek zo'n boek nooit terug. Pas na dat jaar, als de nieuwigheid er weer een beetje vanaf is, verschijnen de titels weer in de rekken. Van de titels van Kingsbury werden er eerst zes besteld, maar omdat het budget nu kleiner is geworden, kunnen er maar twee per titel besteld worden, waardoor klanten soms lang moeten wachten. Andere erg populaire Kok-auteurs zijn Julie Klassen, José Lourens, Deborah Raney en Lynn Austin. Sommige boeken staan met de kaft naar voren op een display, maar hier zit vaak geen specifieke reden achter; de boeken met de mooiste kaften worden daar vaak neergezet. Opvallend aan deze bibliotheek is dat alle christelijke boeken op de kaft gemarkeerd zijn met een groene streep. Deze streep betekent dat het boek gerust gelezen kan worden door de orthodox-protestanten. Alle boeken van Kok uit de zomeraanbieding zijn overigens gemarkeerd met een groene streep. Er was veel vraag naar deze streep vanuit de klantenkring in Urk; Kramer vertelt dat het voorheen dikwijls gebeurde dat een klant boos terugkwam, omdat er in een boek gevloekt werd en zij/hij het niet verder wilde lezen. Dit is typisch voor Urk en bij de andere FlevoMeer Bibliotheken is dit niet het geval. Als er een boek van Urk naar bijvoorbeeld Dronten wordt gestuurd, kan deze groene streep nog wel eens op irritaties rekenen.

In Ede wordt een gemiddelde roman van Kok zo'n twaalf keer ingekocht, dit is normaal bij een 'doorsnee' boek. De boeken die erg populair zijn, bijvoorbeeld omdat deze van een bekende schrijver zijn, worden maximaal veertig of vijftig keer ingekocht. Wat de titels van Kok betreft zijn vooral de boeken van Kingsbury (wat tot nu toe in elke bibliotheek nog het geval is geweest) en ook van Wiseman erg in trek.

Vanwege de geloofsovertuiging van een groot deel van de bevolking van de gemeente Kampen krijgen titels van christelijke auteurs en christelijke uitgeverijen, waaronder Kok, specifieke aandacht bij de aanschaf, zoals dat deze in groteren getale worden aangeschaft. Het aanbod van christelijke auteurs is in evenwicht met de vraag van de klant.

De rol van de uitgeverij bij de bibliotheek

De invloed van de uitgeverij op de inkoop van de bibliotheek is een groot verschil met de invloed van de uitgeverij op de inkoop van de boekhandel. Uitgeverijen en hun imago hebben bij boekhandels een grote invloed op de inkoop van boeken; zo koopt Schipperheijn van boekhandel Augustinus in Nijmegen geen boek in dat een Voorhoeve-logo op de kaft heeft. Bouwman van de openbare bibliotheek in Groot-Ammers benoemt dat uitgeverijen eigenlijk niet belangrijk zijn voor bibliotheken. Er is immers altijd sprake van een tussenpersoon die de boeken inkoopt; in de meeste gevallen NBD Bibliion. Toen de openbare bibliotheek in Groot-Ammers nog geen onderdeel was van een groter concern en elke vestiging apart haar inkoop deed, speelden uitgeverijen een grotere rol. Bouwman vertelt dat hij soms niet eens recensies las, maar alleen naar de uitgeverij keek die dat boek uitgaf. Als uitgeverij Kok dit boek uitgaf, wist hij dat het wel goed zat en dat het kon worden ingekocht. Tegenwoordig zijn uitgeverijen echter van ondergeschikt belang, er wordt vaak alleen gekeken naar de recensies en natuurlijk de klantenkring. Dit heeft ook te maken met het feit dat de medewerkers van elke bibliotheek niet meer afzonderlijk de boeken voor zijn of haar eigen vestiging inkoopt en minder zicht heeft op de klantenkringen van de andere vestigingen. De bibliotheken krijgen wel vaak aanbiedingen van uitgeverijen binnen, zoals ook die van Kok. Bibliothecarissen bladeren deze altijd even door en houden boeken in het achterhoofd. Bestellen doen ze echter nooit rechtstreeks bij de uitgeverij. Als er heel veel vraag naar een bepaald boek is, kopen ze deze nog wel eens bij de boekhandel, omdat dat sneller is dan op de boeken van NBD te moeten wachten. De boeken van Kok zijn in Urk dus erg gewild, hoewel de meeste klanten waarschijnlijk niet eens weten van welke uitgeverij zij boeken lezen. Dit komt natuurlijk ook omdat het logo van de uitgeverij op de rug altijd afgeplakt is door NBD. Van deze vestiging kan wel gezegd worden dat de bibliotheek een sterke poortwachter is voor het christelijke boek. Dus niet alleen van Kok, maar ook van de andere christelijke uitgeverijen. Medewerkers weten immers dat de inhoud van de boeken die ingekocht worden bij Kok, overeenkomen met de levensstijl en visies van de klanten, waardoor ze in de kasten gezet kunnen worden. Van de andere vestigingen is hier geen sprake van. De boeken worden simpelweg ingekocht als er vraag naar is, de recensies op NBD Bibliion positief zijn en/of als het een zogenaamd 'hype-boek' betreft.

De christelijke bibliotheek

De inkoop van boeken

De christelijke bibliotheek ontvangt over het algemeen geen subsidie. Een uitzondering van de bezochte bibliotheken is de bibliotheek in Putten, die subsidie van de gemeente ontvangt. De andere bezochte christelijke bibliotheken moeten het met giften doen. Nu is het natuurlijk wel zo dat zij lang niet zo veel kosten maken als een gemiddelde openbare bibliotheek. De christelijke bibliotheek is in vrijwel alle gevallen een initiatief van de plaatselijke kerk en omdat zij vaak een zaaltje van de kerk kan gebruiken, wordt er geen huur betaald. De uitzondering hierop zijn de bibliotheken in Putten en Utrecht, die zich in een buurthuis en conferentiecentrum vestigen. De bibliotheken worden allemaal door vrijwilligers gerund en alle boeken die worden ingekocht worden door hen gelabeld en geplastificeerd.

Net als in de openbare bibliotheek wordt het assortiment regelmatig ververs. Er worden nieuwe boeken ingekocht en alle boeken worden zo'n twee keer per jaar nagegaan. Als een boek weinig wordt uitgeleend of er vies en oud uitziet, wordt dit uit het assortiment gehaald. Deze worden online verkocht of via de kringloop. De medewerkers van de boekhandel leren door de jaren heen wat lezers wel en niet lezen. Door ruimtegebrek moet kritisch omgegaan worden met wat er in de bibliotheek blijft staan. In Utrecht worden dagboeken, tijdschriften en bijbelcommentaren nauwelijks uitgeleend, waardoor ze systematisch uit de collectie worden gevoerd, en standaard niet meer ingekocht worden.

De grootste kostenpost zijn de boeken zelf. In alle bibliotheken worden de boeken ingekocht bij de plaatselijke boekhandel en in Utrecht soms via andere bibliotheken. Deze boeken betalen de medewerkers via giften en van het abonnementsgeld van de klanten. Alle bibliotheken krijgen tweedehands boeken aangeboden en het hangt van de locatie af wat ze ermee doen. In Putten en Utrecht willen ze deze boeken niet, doordat ze er vaak niet zo mooi meer uitzien, in Scherpenzeel en Zuilichem zijn ze er maar wat blij mee. Hoewel het boekenbestand enorm verschilt met dat van de openbare bibliotheek, zitten er niet alleen maar christelijke boeken in het assortiment. Wel sluiten alle boeken aan bij de christelijke levensstijl. De christelijke bibliotheek wil immers aan iedereen boeken kunnen uitlenen, aan jong en oud, waarin de normen en waarden van een christelijke levensstijl centraal staan.¹³⁷ Een traditioneel christelijk fictieboek, dat zo gewild is bij de orthodox-protestantse doelgroep, bevat geen vloeken en het geloof komt expliciet naar voren. Ook staat de huwelijksmoraal hoog in het vaandel en mag er van scheiding en overspel absoluut geen sprake zijn. De lezers willen opgebouwd worden in hun geloof en lezen over herkenbare personages van hun eigen (geloofs)wereld.

¹³⁷ Vgl. J. Diepeveen, christelijke bibliotheek Scherpenzeel.

De criteria om boeken in te kopen

Tijdens de verzuiling raakte ook de literatuur verzuild. Er was een voortdurende strijd over de vraag of literatuur dienstbaar moest zijn aan maatschappelijke en religieuze waarde, of een autonome waarde had. Bij de christelijke bibliotheek (en boekhandel) moet de literatuur een religieuze waarde hebben. Het doel van de christelijke bibliotheek is niet om de meest recente uitgaven aan te bieden en zoveel mogelijk boeken van zoveel mogelijk genres in het assortiment te hebben, zoals in de openbare bibliotheek wel zichtbaar is. De literatuur die in de christelijke bibliotheek staat moet opbouwend zijn, er mogen in de boeken geen vloeken staan en de boeken moeten "in moreel opzicht te toetsen zijn aan de Bijbel".¹³⁸ Dit is een groot verschil met hoe de openbare bibliotheek literatuur ziet. De openbare bibliotheek heeft een functie in de vier sectoren informatie, cultuur, educatie en recreatie en het doel is om zoveel mogelijk klanten zo goed mogelijk te bedienen met een passend assortiment op de plek die voor hen telt.¹³⁹ Dit houdt in dat het assortiment zo uitgebreid en breed mogelijk en bovendien up-to-date moet zijn.

Doordat de twee instituties zo veel van elkaar verschillen, handhaven ze andere criteria om boeken in te kopen. Bij de christelijke bibliotheek moet de christelijke levensstijl centraal staan en de boeken moeten voortkomen uit de christelijke grondslag van de bibliotheek.¹⁴⁰ Wat opvallend is, is dat de boekhandel in Putten de poortwachter is van boeken, die de bibliotheek wil inkopen. Deze protestants-christelijk georiënteerde boekhandel is zelf erg strikt met wat de winkel binnenkomt en maakt regelmatig verschillende stapeltjes voor de bibliotheek. De boekhandel zoekt dan verschillende boeken uit die hij in de bibliotheek vindt passen. De medewerkers van de bibliotheek kopen deze vervolgens. Op zich gaan ze ervanuit dat wat de boekhandel klaarlegt, ze zo in de bibliotheek kunnen plaatsen, maar de meeste boeken worden door de medewerkers toch nog gelezen. Als het boek een twijfelgeval is of waarschijnlijk niet geschikt is voor de klanten uit Ermelo, maar wel voor de mensen die bijvoorbeeld van wat wereldser boeken houden, zoals thrillers, gaan deze in de kast met literatuur in plaats van bij de romans. Het is regelmatig gebeurd dat een klant een boek terugbracht doordat er bijvoorbeeld in gevloekt wordt. Als het echt te ver gaat wordt het boek uit het assortiment gehaald. Als de medewerkers het wel vinden meevallen, blijft het erin of gaat het naar de kast met literatuur, als het er nog niet in stond. De medewerkers van de

¹³⁸ W. Bambacht, christelijke bibliotheek Zuilichem.

¹³⁹ Vgl. Koninklijke Bibliotheek, <https://www.kb.nl/ob/algemene-programmas/bibliotheek-van-de-toekomst>

¹⁴⁰ Vgl. H. Maaskant-de Jongh, christelijke bibliotheek Putten.

andere drie bibliotheken gaan zelf naar de boekhandel of kopen tweedehands boeken online of op de rommelmarkt, met in het hoofd het criterium dat de inhoud van de te kopen boeken vooral opbouwend op geestelijk vlak moeten zijn.

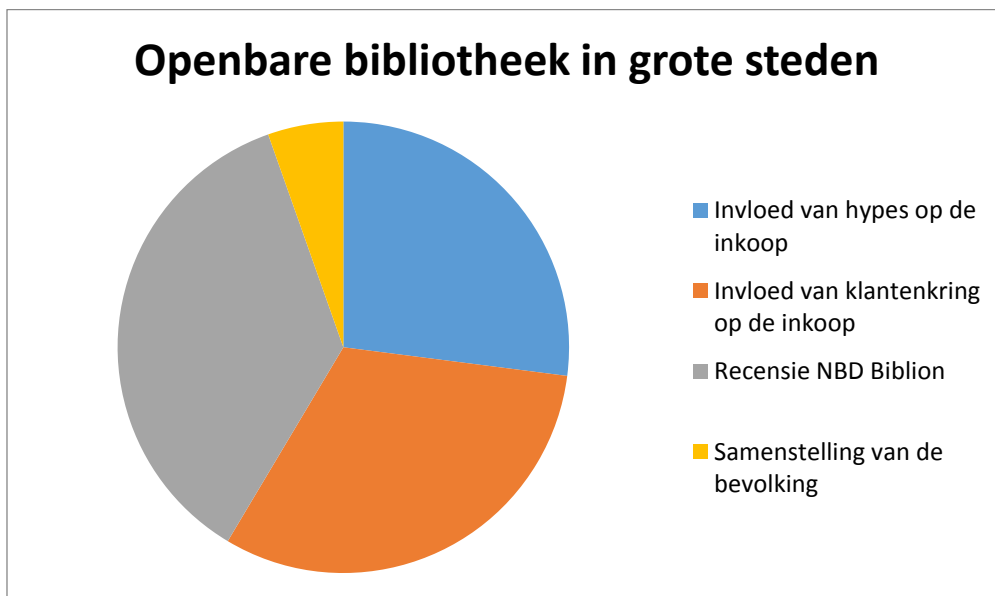
Er gelden bij de inkoop dus totaal andere criteria dan bij de openbare bibliotheken. Wat de openbare en christelijke bibliotheek gemeenschappelijk hebben, is dat de klantenkring bij de inkoop van boeken een cruciaal criterium is. De klantenkringen zelf verschillen echter enorm. De openbare bibliotheek is gericht op alle lagen van de bevolking en op mensen van alle leeftijden; zo zouden ze zich actief bezig met het bevorderen van geletterdheid en wil de openbare bibliotheek alle kansen geven om de mensen zich op allerlei gebieden te laten ontwikkelen. "Vanuit de kracht van het geschreven woord dragen we bij aan een slimmer, vaardiger en creatiever Nederland",¹⁴¹ aldus de Koninklijke Bibliotheek. De christelijke bibliotheek streeft een heel ander doel na en trekt daardoor een andere klantenkring. Het doel van de christelijke bibliotheek in het algemeen is het uitlenen van goede en verantwoorde boeken die in overeenstemming zijn met de waarden en normen uit de Bijbel en vanzelfsprekend is het boekenbestand daarop afgestemd. Het gevolg is dat enkel klanten met een christelijke achtergrond de bibliotheek bezoeken. De klantenkring van de christelijke bibliotheek is echter veel stabielere dan die van de openbare bibliotheek. In kleine dorpen waar geen openbare bibliotheek is, wordt een gat opgevuld met de christelijke bibliotheek. De christelijke bibliotheek moet het hebben van mond-tot-mondreclame en van het feit dat de bibliotheek vaak interkerkelijk is. Dit vergroot het publiek; de drempel zou hoger worden als de bibliotheek van een bepaalde kerk uit zou gaan.¹⁴² Ook is in de gebieden rond Putten en Scherpenzeel de gereformeerde gemeente groot, en de leden van dit kerkverband bezoeken al generaties lang de christelijke bibliotheek. In Utrecht, waar de hoeveelheid kerkelijken lager ligt, is dit lastiger, hoewel de behoefte aan christelijke lectuur ook zeker in een grote stad aanwezig is. Waar de openbare bibliotheek bezocht wordt door klanten uit alle lagen van de bevolking met diverse levensovertuigingen, wereldbeelden en religies, bestaan de klantenkring van elk van de vier bibliotheken vooral uit veel orthodox-protestanten. Deze mensen willen absoluut geen vloek of iets dergelijks in een boek tegenkomen, waar erg op gelet wordt bij de inkoop van boeken. Ondanks dat deze groep er mede voor zorgt dat de klantenkringen van de verschillende bibliotheken al jaren stabiel zijn, merken ook de

¹⁴¹ Koninklijke Bibliotheek, <https://www.kb.nl/organisatie/organisatie-en-beleid/missie-en-visie>

¹⁴² Vgl. H. Maaskant-de Jongh, christelijke bibliotheek Putten en vgl. W. Bambacht, christelijke bibliotheek Zuilichem.

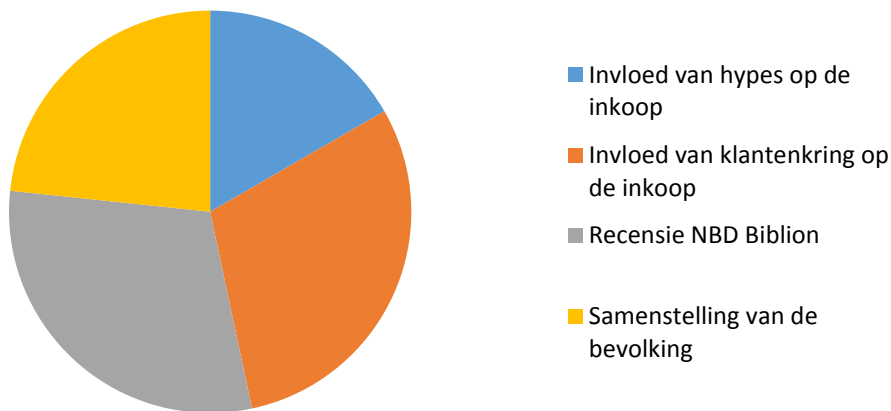
christelijke bibliotheken de ontleding en wordt de klantenkring kleiner; zo zijn de openingstijden in Putten en Zuilichem al ingekort.

Voor het overzicht kunnen de verschillende criteria voor het inkopen van boeken in grafieken samengevat worden. De grafieken zijn onderverdeeld in de criteria die de openbare bibliotheken in grote steden, openbare bibliotheken in christelijke gebieden en die de christelijke bibliotheken handhaven. Door middel van de grafieken kunnen de verschillen duidelijk geschetst worden.



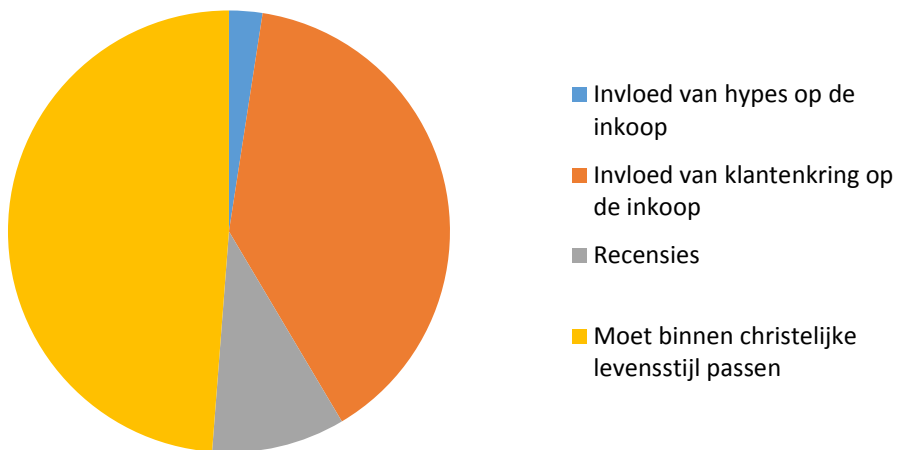
Zo te zien zijn de invloed van de klantenkring en de recensie van NBD Biblion het belangrijkste bij de inkoop van boeken bij de openbare bibliotheek in de grote steden, zoals Rotterdam, Haarlem, Enschede en Den Bosch. Ook zijn de hypes een belangrijk punt. Als bepaalde boeken worden aangeprezen op tv, moeten deze immers meer worden ingekocht, omdat de verwachting is dat dat bepaalde boek veel reserveringen krijgt. De samenstelling van de bevolking is minder belangrijk, omdat er aan alle soorten boeken wel behoefte is.

Openbare bibliotheek in christelijke gebieden



Ook hier zijn de klantenkring en NBD Biblion erg belangrijke criteria om boeken in te kopen. Opvallend is dat de samenstelling van de bevolking belangrijker is dan in de seculiere gebieden. In Ede en Groot-Ammers wonen veel mensen met een christelijke achtergrond, waardoor er meer behoefte is aan christelijk-georiënteerde boeken. Voor hypes is wat minder aandacht dan in de seculiere gebieden.

Christelijke bibliotheek



Bij de christelijke bibliotheek gelden heel andere criteria. De invloed van hypes op de inkoop is nihil, net als de invloed van recensies. Omdat de inkoop niet via NBD Biblion gaat, worden hiermee de recensies in kranten zoals het *ND* en *RD* bedoeld. De medewerkers van de christelijke bibliotheek gebruiken deze recensies weliswaar om het nieuwe aanbod van boeken te bekijken, maar ze zijn niet cruciaal. Het allerbelangrijkste is dat een boek binnen de

christelijke levensstijl past en het boek in moreel opzicht te toetsen is aan de Bijbel. De samenstelling van de bevolking en de klantenkring hangen samen. De meestal orthodox-protestante klantenkring heeft veel invloed op de inkoop van boeken en aan de hand van de meningen en behoeften van deze klanten wordt nieuwe lectuur aangeschaft.

De rol van de uitgeverij en de boeken van Kok

Zoals vermeld zijn er grote verschillen te zien tussen het assortiment van de openbare en de christelijke bibliotheek. De christelijke bibliotheek heeft bijna alleen boeken van een christelijke schrijver en/of boeken waarin de inhoud aan de normen en waarden van een christelijke levensstijl voldoet. De uitgeverijen spelen bij de christelijke bibliotheek dus een veel grotere rol dan bij de openbare bibliotheek, aangezien men van de christelijke uitgeverij zeker weet dat haar boeken in het assortiment opgenomen kunnen worden. De christelijke bibliotheek is dus zeker een duidelijke poortwachter wat betreft de uitgaven van de christelijke uitgeverijen. Enkele decennia geleden gingen de bibliothecarissen van een bepaalde bibliotheek zelf naar de beurs, nu worden er vooral folders van uitgeverijen met boeken verzameld die zij interessant vinden en wordt er regelmatig een boekwinkel ingelopen om inspiratie op te doen.

Van sommige schrijvers is bekend of de boeken opgenomen kunnen worden in de collectie. Deze boeken worden dan niet doorgelezen, maar meteen geplastificeerd. Boeken van nieuwe auteurs of nieuwe uitgeverijen worden van tevoren gelezen om te kijken of ze in het assortiment passen.¹⁴³

Opvallend is dat de boeken van Kok in Putten en Scherpenzeel altijd worden doorgelezen door de medewerkers. Eerder was dit niet het geval, maar volgens mevrouw Maaskant van de christelijke bibliotheek in Putten zijn de boeken van Kok de laatste jaren wereldser geworden en zullen ze niet bij iedereen in goede aarde vallen.¹⁴⁴

De christelijke bibliotheek kan amper als volwaardige klant van Kok en van de andere christelijke bibliotheken gezien worden. De openbare bibliotheek is één van de belangrijkste klanten van de uitgeverij, maar omdat de christelijke bibliotheek niet het budget heeft om meteen de nieuwste boeken in te kopen en er veel tweedehands gekocht wordt, is er nauwelijks sprake van de christelijke bibliotheek als klant van de uitgeverij.

¹⁴³ Vgl. M. Che, christelijke bibliotheek Utrecht en vgl. H. Maaskant-de Jongh, christelijke bibliotheek Putten.

¹⁴⁴ Vgl. H. Maaskant-de Jongh, christelijke bibliotheek Putten.

Conclusie

Het voorliggend onderzoek had als doel een antwoord op de onderzoeksvraag te vinden, namelijk hoe bibliotheken hun poortwachtersfunctie wat betreft de uitgaven van uitgeverij Kok vervullen. Deze vraag was in de volgende deelvragen onderverdeeld:

- Hoe belangrijk is het christelijke imago van de Kok-titels voor bibliothecarissen van openbare en christelijke bibliotheken bij de aanschaf van uitgaven van Kok?
- Welke verschillen zijn er te zien tussen de criteria bij de aanschaf van Kok-titels bij openbare en christelijke bibliotheken?
- Welke invloed heeft de klantenkring op het assortiment van de openbare en christelijke bibliotheek?
- In hoeverre kan gezegd worden dat het nieuwe uitgeefplan van Kok, namelijk om buiten de christelijke wereld een groter publiek aan te spreken, met betrekking tot de openbare bibliotheken geslaagd is?

Dit onderzoek is een vervolg op het stageonderzoek dat in de zomer van 2017 gedaan is. In dit stageonderzoek werd onderzocht op welke manier de algemene en christelijke boekhandel als poortwachters voor de uitgaven van Kok fungeerden. Door het sterk veranderde Nederlandse religieuze landschap was het voor uitgeverij Kok niet meer voldoende om zich te blijven oriënteren op de traditionele christelijke doelgroep, maar moest de doelgroep verbreed worden naar de bredere markt, als Kok wilde blijven meetellen op de (christelijke) boekenmarkt. De traditionele christelijke Kok-boeken zouden hun weg waarschijnlijk zonder problemen naar de christelijke boekhandel kunnen vinden, maar het was nog niet bekend of het Kok ook lukte de andere marktsegmenten te bedienen en of de boekhandelaren (de algemene en christelijke) zich bewust waren van de koerswijziging. Uit de resultaten kwam naar voren dat de boekhandelaren zich niet bewust waren van deze wijziging; het imago van Kok was voor de algemene en christelijke boekhandelaar vaak al reden genoeg om een werk van Kok wel of niet in te kopen. De christelijke en algemene boekhandelaren zijn dus zeker een sterke poortwachter wat betreft de uitgaven van Kok. In voorliggend onderzoek werd onderzocht of dit ook voor de openbare en christelijke bibliotheek geldt. Allereerst werd aan de hand van een literatuurstudie over het Nederlandse literaire veld, de poortwachtersfunctie, de verzuiling (dat onder andere de christelijke boekhandel en bibliotheek als gevolg had) en het bibliotheekwezen de achtergrond van de literaire institutie de bibliotheek geschetst.

Daarna werd met behulp van veldonderzoek en interviews in dertien openbare en christelijke bibliotheken een antwoord op de deelvragen en hoofdvraag gevonden.

Resultaten

Uit het praktisch onderzoek blijkt dat de openbare en de christelijke bibliotheek enorm van elkaar verschillen. De openbare bibliotheek is een bedrijf met winstdoel. Bovendien is de openbare bibliotheek sinds de regeling uit 2001 niet meer te zien als een zelfstandige organisatie, maar zijn diverse bibliotheken gefuseerd die nu als één bibliotheek te zien zijn. De inkoop van boeken gebeurt vanuit één vestiging, waar meteen boeken voor alle vestigingen binnen die organisatie ingekocht worden. Bij de christelijke bibliotheek is van een winstdoel geen sprake; de vestigingen worden allemaal gerund door vrijwilligers, die als doel hebben de klantenkring te voorzien van gepaste, christelijke lectuur. Er zijn verschillende christelijke bibliotheken in het land gevestigd, maar deze zijn allemaal zelfstandig. De christelijke bibliotheek is vaak een initiatief en daarmee eigendom van de plaatselijke kerk(en). Bovendien krijgt een christelijke bibliotheek in de meeste gevallen geen subsidie. Een ander opmerkelijk verschil is de klantenkring. In de openbare bibliotheek komen lezers met allerlei soorten levensovertuigingen en -visies, in tegenstelling tot de christelijke bibliotheek, waar de klantenkring veelal uit gereformeerden bestaat. Dit maakt dat de christelijke bibliotheek veel specifieker is dan de openbare bibliotheek. De openbare bibliotheek is laagdrempelig en voor iedereen bereikbaar, terwijl op het assortiment van de christelijke bibliotheken maar een beperkte groep afkomt.

Een derde verschil is de manier waarop boeken worden ingekocht. De openbare bibliotheek koopt deze in via de bibliotheekorganisatie NBD Biblion, bij de christelijke bibliotheek gaat dit via boekhandels, andere bibliotheken of de medewerkers kopen of krijgen boeken tweedehands. Bovendien verschillen de assortimenten enorm van elkaar. De openbare bibliotheek heeft boeken van de meest uiteenlopende genres in de kasten staan, terwijl de christelijke bibliotheek uitsluitend boeken met een inhoud die past binnen de christelijke levensstijl en levensovertuiging inkoop. Deze boeken bevatten geen vloeken, de huwelijksmoraal is belangrijk en het geloof komt hierin duidelijk naar voren. Dit is een groot verschil met de boeken van de openbare bibliotheek, waar het assortiment veel breder is.

Uit de veldonderzoeken is naar voren gekomen dat alle twintig fictie-titels uit de zomeraanbieding 2017 van uitgeverij Kok in de assortimenten van de openbare en christelijke bibliotheken aanwezig zijn. Wat de openbare bibliotheek betreft verschilt de zichtbaarheid

van vestiging, maar over het algemeen staan de titels van Kok niet zichtbaar in de kasten. Dit is bij de christelijke bibliotheek ook het geval. De titels van Kok zijn bij de christelijke bibliotheek meer en in groteren getale aanwezig, maar niet meer zichtbaar dan bij de openbare bibliotheek. Een reden hiervoor zal ongetwijfeld met ruimtegebrek te maken hebben. Bij de openbare bibliotheek liggen de meest recente titels op een aparte plek, zoals een display of tafel. Als een titel van Kok net uitgekomen is, bevindt deze zich daar ook tussen. Doordat de titels die in de zomeraanbieding staan niet recent meer zijn, liggen deze niet op een aparte, zichtbare plek. Uitzonderingen zijn de kleinere vestigingen die in de bible belt liggen; hiermee worden Groot-Amers en Urk genoemd. Er is in deze plaatsen veel vraag naar protestants-christelijke literatuur en deze literatuur, waaronder veel niet-recente titels van Kok, liggen of staan op een speciale tafel of display. Alle titels van de zomeraanbieding zijn dus aanwezig, maar er is geen aandacht voor en het is niet direct zichtbaar van welke uitgeverij de boeken afkomstig zijn.

Uit de interviews met de bibliotheken blijkt dat bij elke bezochte vestiging van de openbare bibliotheek vrijwel elk uitgebracht boek, via de selfpublishing platforms terzijde, wordt ingekocht, als de recensie op NBD Biblion positief is. Behalve dit criterium worden boeken ingekocht als ze binnen de zogenaamde categorie 'hype-boeken' horen, als ze veel gevraagd worden in verband met het boekenpanel van De Wereld Draait Door (wat onder de hype-boeken valt) en als het boek eenvoudigweg in het assortiment past. In de grotere vestigingen past een boek eigenlijk altijd binnen het assortiment, omdat door de brede klantenkring wel naar elk soort boek en genre vraag is. In sommige vestigingen is de samenstelling van de bevolking belangrijk. In Groot-Amers bijvoorbeeld is een overgroot deel protestants-christelijk en dat is de reden waarom er daar meer christelijk-georiënteerde titels dan bijvoorbeeld in Enschede in de kasten te zien zijn.

Zoals vermeld houdt de christelijke bibliotheek er heel andere criteria op na om boeken in te kopen. De literatuur die daar in de kasten staat, moet opbouwend zijn voor het geloofsleven en de christelijke levensstijl moet centraal staan in de inhoud. Dit heeft het gevolg dat de christelijke bibliotheek veel strenger is dan de openbare bibliotheek wat betreft de inkoop van boeken. Door de christelijke identiteit van uitgeverij Kok speelt de uitgeverij bij de christelijke bibliotheek een grotere rol dan bij de openbare, aangezien medewerkers van de christelijke bibliotheek weten dat de boeken van Kok vrijwel zonder problemen in het assortiment kunnen worden opgenomen. Van de koerswijziging van uitgeverij Kok hebben de christelijke bibliothecarissen geen benul. De boeken van Kok passen nog steeds perfect

binnen hun assortiment en de boeken worden dan ook ruim ingekocht. Opvallend is dat de bibliothecaris van de christelijke bibliotheek in Putten vermeldde, dat uitgeverij Kok meer seculier lijkt te zijn geworden en dat ze daarom niet meer klakkeloos de boeken van Kok kan inkopen. Hier wordt de spagaat waarin Kok zich bevindt, duidelijk. Kok zal niet alleen moeten oppassen dat ze niet de traditionele doelgroep gaat verliezen, maar ze zal ook de seculiere markt meer moeten gaan aanspreken, als ze mee wil tellen in het literaire veld. Het zal nog een hele uitdaging worden voor de uitgeverij om een goede balans tussen beide doelgroepen te vinden.

Bij de openbare bibliotheken spelen uitgeverijen geen enkele rol. Dit door de tussenpersoon NBD Bibliion, die de boeken bij de uitgeverijen inkoopt, waardoor bibliotheken geen rechtstreeks contact hebben met uitgeverijen. Ook uitgeverij Kok speelt dus geen rol. Bij de christelijke bibliotheek is de christelijke uitgeverij in het algemeen, waaronder dus uitgeverij Kok, juist wel belangrijk. Van een christelijke uitgeverij is immers bekend dat de inhoud van die uitgaven overeenkomt met de levensvisie die de medewerkers en klanten van de bibliotheek eropna houden. Hier is echter geen specifieke voorkeur voor een uitgeverij.

Discussie

Aan de hand van de antwoorden op de deelvragen wordt vervolgens de hoofdvraag beantwoord en de hypothese bevestigd of ontkracht.

1. Hoe belangrijk is het christelijke imago van de Kok-titels voor bibliothecarissen van openbare en christelijke bibliotheken bij de aanschaf van uitgaven van Kok?

Zoals vermeld bij de resultaten is het christelijke imago voor de bibliothecarissen van openbare bibliotheken niet belangrijk. Bij de grotere bibliotheken, zoals in Enschede, Rotterdam en Haarlem, worden eenvoudigweg alle boeken ingekocht die een positieve recensie van NBD Bibliion hebben gekregen. Vooral in een erg grote stad als Rotterdam is er voor ieder boek wel een klant te vinden die het graag wil lezen. De bibliotheek is immers voor iedereen en er moet voor ieder wat wils te vinden zijn. Bovendien is het zo dat bibliotheken geen rechtstreeks contact hebben met een uitgeverij, zoals de boekhandel dat wel heeft, maar dat er sprake is van een tussenpersoon die de boekeninkoop regelt. Het christelijke imago van de Kok-titels voor de bibliotheken maakt dus geen enkel verschil. Als een boek wordt besproken bij het boekenpanel van De Wereld Draait Door worden er weliswaar meer boeken van de desbetreffende uitgeverij ingekocht, maar het maakt niets uit welke uitgeverij. Het belangrijkste is immers dat de boeken geleverd worden. Bij de kleinere openbare bibliotheken

die in de bible belt liggen, zoals die in Groot-Ammers en Urk, spelen de christelijk-georiënteerde titels wel een grotere rol dan in de andere delen van het land. In deze gemeenten is er meer behoefte aan christelijk-georiënteerde titels en daardoor worden deze ook meer ingekocht en is er meer aandacht wat betreft de presentatie. Het maakt echter geen verschil van welke christelijke uitgeverij deze titels afkomstig zijn. Er waren echter veel Kok-boeken te vinden, omdat in beide gemeenten streekromans veel uitgeleend worden, en Kok geeft deze in grote hoeveelheden uit.

Bij de christelijke bibliotheek is het veel belangrijker om boeken met een christelijke inhoud in het assortiment te hebben. Er is vanuit de klantenkring een enorme behoefte aan dit soort boeken en ook de medewerkers hebben als doel met de boeken in het assortiment het geloofsleven van de klanten te kunnen opbouwen en de normen en waarden vanuit het christelijk geloof na te streven. Het christelijke imago van de christelijke uitgeverij is dus wel degelijk belangrijk. Bij de boeken van deze uitgeverijen weten de medewerkers dat ze eenvoudigweg de boeken met een gerust hart kunnen inkopen en vervolgens kunnen uitlenen. Hier gaat het wederom echter niet specifiek over boeken van Kok, maar over boeken van alle uitgeverijen. Ook hier zijn de boeken van Kok wel extra aanwezig, maar dit heeft er vooral mee te maken dat de hoeveelheid streekromans van Kok groot is en dat Kok eenvoudigweg een grote uitgeverij is die veel boeken per jaar uitgeeft, meer dan andere christelijke uitgeverijen, zoals de Vuurbaak en Grace Publishing House, die veel kleiner zijn.

2. Welke verschillen zijn er te zien tussen de criteria bij het aanschaffen van Kok-titels bij openbare en christelijke bibliotheken?

Tussen deze criteria zijn haast alleen maar verschillen te zien. De openbare bibliotheek schaft al haar boeken via NBD Biblion aan, als de recensie op NBD over het desbetreffende boek positief is. Andere criteria zijn de klantenkring en welke boeken er worden besproken via de media, zoals De Wereld Draait Door. Als bij deze laatst genoemde een bepaald boek wordt besproken, verdubbelt het aantal reserveringen op dat boek bij de openbare bibliotheek. Dit zorgt ervoor dat openbare bibliotheken al bij voorbaat meerdere exemplaren van zo'n titel reserveren. De christelijke bibliotheek is een autonome organisatie en heeft niet de mogelijkheid om boeken via NBD Biblion te reserveren. Vrijwel alle Kok-titels worden ingekocht, bij de plaatselijke boekhandel of online. De inhoud van deze boeken passen immers bij de doelen van de bibliotheek, die geloofsopbouw hoog in het vaandel heeft staan. Dit is een belangrijk criterium. De christelijke bibliotheek werkt uit de lokale vraag en daarom

zorgen ze voor boeken waarin niet gevloekt wordt en waarin geen gebeurtenissen plaatsvinden die niet binnen de christelijke levensstijl passen.

3. Welke invloed heeft de klantenkring op het assortiment van de openbare en christelijke bibliotheek?

De klantenkring is bij beide instituties erg belangrijk. Als bibliothecarissen van de openbare bibliotheken meerdere keren de vraag horen of een bepaald boek kan worden aangeschaft, gebeurt dit. Het is immers belangrijk om de klantenkring te behouden. De klantenkring is enorm divers en zeer groot en voor alle soorten boeken is er wel behoefte. Wat de een niks vindt, vindt de ander weer leuk. Dit zorgt ervoor dat elk boek in de bibliotheek wel wordt uitgeleend. Ook bij de christelijke bibliotheek heeft de klantenkring een grote invloed op het assortiment. De klantenkringen bestaan overwegend uit gereformeerden en deze mensen zijn tamelijk strikt wat betreft de inhoud van de boeken. Als de inhoud niet meer overeenkomt met hun levensstijlen, hebben de christelijke bibliotheken kans dat hun klantenkring steeds kleiner wordt. Ze moeten dus hun best doen om de klanten tevreden te stellen. Net als bij de openbare bibliotheek wordt een boek uiteindelijk ook ingekocht, als klanten er meerdere keren naar vragen.

4. In hoeverre kan gezegd worden dat het nieuwe uitgeefplan van Kok, namelijk om buiten de christelijke wereld een groter publiek aan te spreken, met betrekking tot de openbare bibliotheken geslaagd is?

Wat betreft de (grotere) openbare bibliotheek is het zeker gelukt om een groter publiek aan te spreken, aangezien elke fictie-titel van Kok in het assortiment te zien is. Dit deden ze echter al en heeft daarom niet met het vernieuwde marketingplan van Kok te maken. De openbare bibliotheek wil namelijk iedere afzonderlijke klant aanspreken en daarom moet het assortiment breed genoeg zijn. In tegenstelling tot de boekhandel is de uitgeverij bij de bibliotheek echter helemaal niet (meer) van belang. Omdat er sprake is van een tussenpersoon die alles inkoopt, komt de bibliotheek niet in contact met de uitgeverij. Bij de christelijke bibliotheek is er ook sprake van een tussenpersoon, zoals bij de boekhandel, waardoor er geen rechtstreeks contact plaatsvindt. De Kok-titels zijn door het uitgebreide assortiment van de uitgeverij over het algemeen bij de openbare en christelijke bibliotheek ruim aanwezig en zijn daarom ook meer aanwezig dan de boeken van de andere christelijke uitgeverijen. Maaskant van de christelijke bibliotheek in Putten meldde echter wel dat de medewerkers de meeste boeken van Kok doorlezen, voordat deze in het assortiment terechtkomen, hoewel ze dat

enkele jaren geleden niet deden. Dit kan er mee te maken hebben dat de titels van Kok door het nieuwe marketingplan diverser zijn geworden; zo worden er (christelijke) thrillers uitgegeven, waarvan een decennium geleden nog geen sprake was. Er wordt minder rekening gehouden met de orthodox-protestantse doelgroep, die bij de christelijke bibliotheek echter vaak wel de belangrijkste doelgroep is. Concluderend kan gesteld worden dat de (onderzochte) openbare en christelijke bibliotheken, net als de algemene en christelijke boekhandel, vrijwel (nog) geen weet hebben van de nieuwe marketingplannen van uitgeverij Kok. De enige uitzondering kan de christelijke bibliotheek in Putten zijn, waar duidelijk is geworden dat de titels van Kok in de loop der jaren niet alleen meer gericht zijn op een gereformeerde doelgroep. Het vergroten van het marktaandeel van Kok kan negatieve gevolgen hebben voor de oorspronkelijke doelgroep. De orthodox-protestanten kunnen immers besluiten de boeken van Kok links te laten liggen. Ook is het imago van Kok nog hardnekkig, waardoor het lastig zal zijn de andere doelgroep, de seculiere, aan te spreken. Het wordt waarschijnlijk een flinke uitdaging voor de uitgeverij beide doelgroepen te kunnen benaderen.

Uit de resultaten van het praktisch onderzoek en uit de deelvragen kan als antwoord op de onderzoeksvraag gesteld worden dat er bij de openbare bibliotheek haast geen sprake is van een duidelijke poortwachter wat betreft de uitgaven van Kok. De verschillen tussen de poortwachtersfunctie van de bibliotheek en de boekhandel zijn vooral te zien bij de openbare bibliotheek en de algemene boekhandel. De poortwachter van de algemene boekhandel is vele malen sterker dan die van de openbare bibliotheek. Bij de openbare is deze functie vrijwel afwezig, bij de algemene boekhandel wordt er strikt gekeken van welke uitgeverij een bepaald boek komt. De openbare bibliotheek koopt vrijwel alles in, omdat door de grote en brede klantenkringen aan allerlei soorten boeken wel behoefte is. Bij de openbare bibliotheken die zich wat meer in de christelijke delen van Nederland bevinden, bevinden zich ook meer boeken met een wat meer christelijk-georiënteerde inhoud, wat alles te maken heeft met de samenstelling van de bevolking. Gemeenten met meer protestants-christelijke inwoners hebben immers meer behoefte aan boeken die hun levensvisie onderstrepen. Dit heeft niet specifiek met de titels van Kok te maken, maar meer met alle christelijk-georiënteerde uitgeverijen, omdat de inhoud immers bij de behoefte van de inwoners past. De christelijke bibliotheek heeft een duidelijkere poortwachtersfunctie. Hier komt uitsluitend fictie door de selectie die afkomstig is van de christelijke uitgeverijen, zodat de medewerkers deze met een gerust hart kunnen uitlenen. De boeken van Kok staan hier ook voltallig in de winkel door het

christelijke element in de boeken, maar hier gaat het niet alleen om uitgeverij Kok specifiek. Zolang het een christelijke uitgeverij in het algemeen betreft, komen de boeken in het assortiment te staan. Tussen de christelijke boekhandel en bibliotheek zijn er niet veel verschillen te zien. Bij beide instituties is het belangrijkste dat de literatuur die wordt verkocht/uitgeleend, de christelijke levensstijl onderstrept.

Hypothese

Er werd verwacht dat uit voorliggend onderzoek dezelfde resultaten zouden komen als uit het stageonderzoek, namelijk dat het imago van uitgeverij Kok een grote invloed heeft op de inkoop van boeken en de poortwachtersfuncties van de twee verschillende instituties, de boekhandel en de bibliotheek, niet veel van elkaar zouden verschillen. Bovendien zijn de twee instituties allebei distributeurs van literatuur en de meest belangrijke klanten van de uitgeverij. Ook zijn het allebei instituties die dankzij de verzuiling een confessionele equivalent in het Nederlandse literaire veld hebben. Het tegenovergestelde is waar; de poortwachtersfunctie van de bibliotheek verschilt echter veel van de poortwachtersfunctie van de boekhandel. De grootste verschillen waren te vinden tussen de algemene boekhandel en de openbare bibliotheek, de twee distributeurs in het algemene literaire veld. De algemene boekhandelaar lette er erg op of een boek van een christelijke uitgeverij kwam of niet. Zo ja, was de kans groot dat deze niet in het assortiment terechtkwam. De boeken van Kok moesten het erg ontgelden, omdat de uitgeverij nog altijd een wat stoffig imago had. Bij de christelijke boekhandel kwamen eenvoudigweg alle boeken van Kok door de selectie. Dit heeft er waarschijnlijk mee te maken dat een boekhandel specifiek is en actueler. Door het feit dat alle boeken ooit een keer weggaan en hun plaats weer wordt ingenomen door nieuwe, meer actuele boeken, is het assortiment altijd up-to-date. Bij de bibliotheek is het zo dat het assortiment veel breder is. Niet alleen het nieuwste boek van bijvoorbeeld Karen Kingsbury is aanwezig, maar haar hele reeks. Door dit karakter van de openbare bibliotheek, dat haar assortiment erg groot is en dat de boeken werkelijk voor iedereen bedoeld zijn, komt vrijwel elk boek de bibliotheek in. Bij de christelijke bibliotheek komt net als bij de christelijke boekhandel bijna elk christelijk boek in het assortiment terecht. Verschil met de christelijke boekhandel is dat de christelijke bibliotheek niet direct bij de uitgeverij bestelt en daardoor de uitgeverij zelf minder invloed heeft op de keuze. Kok speelt daarom bij de christelijke bibliotheek een kleinere rol dan bij de christelijke boekhandel.

In de toekomst kan wat betreft de bibliotheek verder onderzoek gedaan worden naar de rol die self publishing platforms spelen. Uit de resultaten van het praktisch onderzoek is naar voren

gekomen dat de openbare bibliotheek eigenlijk alles, wat een goede recensie op NBD Biblion heeft gekregen, inkoopt. In een volgend onderzoek kan onderzocht worden, of dit ook geldt voor de boeken die niet bij een officiële uitgeverij zijn uitgegeven, maar bij een self publishing platform, zoals Brave New Books.

Ook is uit de resultaten naar voren gekomen dat de bibliotheek bij de boeken van uitgeverij geen sterke poortwachtersfunctie heeft. De openbare bibliotheek koopt eenvoudigweg alles in en bij de christelijke bibliotheek is het alleen belangrijk dat een boek bij een christelijke uitgeverij is uitgegeven. In de toekomst kan onderzocht worden in hoeverre van een sterke poortwachter wat betreft de boeken van Kok in verhouding tot de boeken van een andere Nederlandse, christelijke uitgeverij bij de christelijke bibliotheek, sprake is.

Bronvermelding

Baas, K. (2016). 'Onderzoek: Nederland is God kwijt geraakt. Meerderheid gelooft niet meer dat God bestaat'. *EO Visie*. Geraadpleegd op <https://visie.eo.nl/2016/03/onderzoek-nederland-is-god-kwijt-geraakt/>

De Berg, J. (1994, 8 september). 'Kok te Kampen garandeert geen waarheid meer, maar wel kwaliteit'. *Trouw*. Geraadpleegd van <https://www.trouw.nl/home/kok-te-kampen-garandeert-geen-waarheid-meer-maar-wel-kwaliteit~a4084f63/>

Van den Berg, R. (2016, 25 november). *Nederlands Dagblad*. 'VBK lijft na uitgeverij Kok nu ook Boekencentrum in'. <https://www.nd.nl/nieuws/cultuur/vbk-lijft-na-uitgeverij-kok-nu-ook-boekencentrum.2374229.lynkx>.

- Bourdieu, P. (1980). The production of belief: contribution to an economy of symbolic goods. *Culture and Society*, 1980 (2), 261-293.
- Bourdieu, P. *The field of cultural production*. Cambridge, Polity Press, 1993.
- Van Boven, E. (2015). *Bestsellers in Nederland 1900-2015*. Apeldoorn: Garant.
- Clark, G. & Philips, A. (2014, vijfde druk). *Inside Book Publishing*. New York: Routledge.
- Dane, J. & Musschenga, T.E. (2005). *Door Boekband Bekoord. Boekbanden Van Protestants-christelijke Uitgevers 1892-1940 Uit De Nederlandse Industriële Boekbandencollectie Van De Universiteitsbibliotheek Groningen*. Groningen: Vereniging Vrienden van de Bibliotheek der Rijksuniversiteit Groningen.
- Dorleijn, G.J. & Van Rees, C.J. (1993) De impact van literatuuropvattingen in het literaire veld. Aandachtsgebied literaire opvattingen van de Stichting Literatuurwetenschap. Den Haag: Stichting Literatuurwetenschap.
- Dorleijn, Gillis en Van Rees. (2006) *De productie van literatuur. Het literaire veld in Nederland 1800-2000*. Nijmegen: VanTilt.
- Flipse, A. (2014) *Christelijke wetenschap. Nederlandse rooms-katholieken en gereformeerden over de natuurwetenschap, 1880-1940*. Hilversum: Verloren.
- Ghonem-Woets, K. (2011). *Boeken voor de katholieke jeugd. Verzuiling en ontzuiling in de geschiedenis van Zwijzen en Malmberg*. Zutphen: Walburg Pers.
- Jansen, J. en Laan, N. (2015). *Van hof tot overheid. Geschiedenis van literaire instituties in Nederland en Vlaanderen*. Hilversum: Verloren.
- Janssen, S. (1994). *In het licht van de kritiek. Variaties en patronen in de aandacht van de literatuurkritiek voor auteurs en hun werken*. Hilversum: Verloren.
- Koene, H. (2014). 'Waarom zijn er bibliotheken?', <https://boekblad.nl/Blogs/Item/waarom-zijn-er-bibliotheken>. Geraadpleegd op 4 december 2017.
- Kok, S. (2015). 'Christelijke boekhandels in 2014 met -3,4 procent boven algemene markt,' <https://boekblad.nl/Nieuws/Item/christelijke-boekhandels-in-2014-met-3-4-procent-boven-algemene-markt>. Geraadpleegd op 2 januari 2018.
- Kuitert, Lisa. (2008) 'De uitgeverij en de symbolische productie van literatuur: een historische schets 1800-2008', in: *Stilet*, 20, nr. 2: 67-87.

‘Uitgeverij Kok vertrekt na 116 jaar uit Kampen’. *Leeuwarder Courant* (2010, 8 september). Geraadpleegd op <http://www.lc.nl/archief/Uitgeverij-Kok-vertrekt-na-116-jaar-uit-Kampen-20676120.html>

Luykx, P. & Bootsma, N.A. (1987). *De laatste tijd: geschiedschrijving over Nederland in de 20 eeuw*. Utrecht: Spectrum.

Mathijssen, Marita. (2011) *Boeken onder druk. Censuur en pers-onvrijheid in Nederland sinds de boekdrukkunst*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Van Rees, K. Janssen, S. & Verboord, M. (2006). Classificatie in het culturele en literaire veld 1975-2000. Diversificatie en nivellering van grenzen tussen culturele genres. In: *De productie van literatuur. Het literaire veld in Nederland 1800-2000* (pp. 239-283). Nijmegen: van Tilt.

Van Sas, N.C.F. (2005) *De metamorfose van Nederland. Van oude orde naar moderniteit 1750-1900*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Schneiders, Paul. (1997) *Nederlandse bibliotheekgeschiedenis. Van librije tot virtuele bibliotheek*. Den Haag: NBLC uitgeverij.

Snoek, Hans. (2015) *Van huis uit protestants. Hoe de leer verdampte en het geloof veranderde*. Utrecht: Uitgeverij Kok.

Spanings, R. (2006). *Kamper Almanak 2006*. Kampen: Frans Walkate Archief.

Thompson, John B. (2010) *Merchants of Culture. The Publishing Business in the Twenty-First Century*. Cambridge: Polity.

‘Veen Bosch & Keuning nummer twee’. *Trouw* (2001, 16 maart). Geraadpleegd op <https://www.trouw.nl/home/veen-bosch-keuning-nummer-twee~a1d3e38a/>.

Vereniging van Openbare Bibliotheken. (2016). *Campagne De Bibliotheek maakt je rijker van start* [Persbericht]. Geraadpleegd van http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:tUfx-wsgK8AJ:www.debibliotheeken.nl/fileadmin/documenten/branche/2016_persberichten-lokaal_de_Bibliotheek-maakt-je-rijker_ob.docx+&cd=2&hl=nl&ct=clnk&gl=nl

‘Uitgever publieksboeken schuift na overname van vijfde naar tweede plaats. Bosch & Keuning blijft rondkijken’. *Volkskrant* (1997, 24 december). Geraadpleegd van

<https://www.volkskrant.nl/recensies/uitgever-publieksboeken-schuift-na-overname-van-vijfde-naar-tweede-plaats-bosch-en-keuning-blijft-rondkijken~a501980/>.

Zijderveld, D. (2008). *Op zoek naar God in ware woorden. Over christelijke auteur Joke Verweerd en haar plek in de literaire canon* (masterscriptie), Universiteit Utrecht.

Geraadpleegd van <http://www.let.uu.nl/nederbase/?samenvatting/document/312/>

Van der Zwaag, K. (2017, 5 december). 'Aantal studenten theologie blijft stabiel maar gering'. *Reformatorisch Dagblad*. Geraadpleegd op <https://www.rd.nl/kerk-religie/aantal-studenten-theologie-blijft-stabiel-maar-gering-1.1451176>

Interview met Petra Olthof van de openbare bibliotheek Enschede op 1 november 2017.

1. Zijn de titels van de aanbieding aanwezig in de bibliotheek? Zo ja, hoe?

Ja, allemaal.

2. Hoe worden ze gepresenteerd? Vallen ze op?

Ze vallen niet extra op.

3. Wat wordt er gedaan om boeken aan de man te brengen en om ervoor te zorgen dat boeken naamsbekendheid krijgen en dat ze worden uitgeleend?

We organiseren diverse evenementen en workshops. Morgen bijvoorbeeld vindt een workshop plaats voor kinderen om ze kennis te laten maken met boeken.

4. Worden bepaalde boeken of genres gepromoot? Zo ja, krijgen de boeken van Kok ook extra aandacht?

De boeken worden regelmatig gepromoot. We maken veel folders en flyertjes en geven gratis boekenleggers weg. Dit zijn vaak de nieuwste aanwinsten of nieuwe boeken van een populaire auteur. Ik heb geen idee of de boeken van Kok ook extra aandacht krijgen.

5. Hoe worden boeken in een bibliotheek ingekocht? Op basis van welke criteria? Is er een landelijk systeem dat bepaalt welke boeken wel en niet ingekocht worden?

Onze boeken worden allemaal ingekocht via NBD Bibliion, behalve de regionale boeken, die we zelf inkopen bij de boekhandel of online. We hebben niet echt criteria om boeken in te kopen, bijna alles wordt wel ingekocht, mits de recensie op NBD Bibliion positief is. Omdat we veel subsidie krijgen kunnen wij risico's nemen en kopen we veel debuten in. Als een debuut niks wordt, weten we dat we de volgende boeken van die auteur niet meer hoeven in te kopen.

6. Hoeveel autonomie hebben lokale bibliotheken bij de inkoop van boeken, het promoten van boeken/genres, het organiseren van evenementen, enzovoort?

Wij hebben nauwelijks autonomie. De 'hoofdbibliotheek' beslist welke boeken er ingekocht worden, welke boeken gepromoot worden en welke evenementen georganiseerd worden.

7. Wat slaat aan, waar komen mensen op af?

Momenteel doen biografieën en thrillers het heel goed. Als er bijvoorbeeld een workshop van een bepaalde schrijver geweest is merken we dat zijn of haar boeken veel meer uitgeleend worden. Dat is dus zeker iets waar mensen op af komen. Als een boek het maar mondjesmaat doet, is er over het algemeen niet veel nodig om het populair te laten worden.

8. Welke titels of auteurs krijgen meer aandacht? Waarom?

Vaak de boeken en auteurs die al succesvol zijn, zoals thrillerauteurs.

9. Welke Kok-titels zijn het meest 'succesvol'? Of wat voor soort boeken/genres?

Ik zou het niet weten. Ik houd mij niet bezig met de afzonderlijke uitgeverijen.

10. Wat gebeurt er als een bepaald soort boek niet of nauwelijks uitgeleend wordt? Wat zijn de stappen die dan ondernomen worden? Heeft dit invloed op de volgende boeken van deze auteur of op boeken van hetzelfde genre?

Dan gaat het boek uit de collectie en worden verdere boeken van die auteur niet meer ingekocht.

11. Kunnen uitgeverijen, met in het bijzonder Kok, zelf iets doen om de zichtbaarheid van boeken te vergroten? Zo ja, wat?

Nee, uitgeverijen hebben niet veel te zeggen bij bibliotheken.

Interview met Anneke Driessen van de openbare bibliotheek Ede op 2 november 2017.

1. Zijn de titels van de aanbieding aanwezig in de bibliotheek? Zo ja, hoe?

Ze zijn allemaal aanwezig in de collectie. Ze zijn niet apart gezet of iets dergelijks.

2. Hoe worden ze gepresenteerd? Vallen ze op?

Ze worden bij hun eigen genre gepresenteerd en vallen niet op.

3. Wat wordt er gedaan om boeken aan de man te brengen en om ervoor te zorgen dat boeken naamsbekendheid krijgen en dat ze worden uitgeleend?

Wij doen niets bijzonders om deze boeken aan de man te brengen. De boeken zijn beschikbaar in de bibliotheek en vinden eigenlijk vanzelf hun weg naar de lezers die van dit soort boeken houden.

4. Worden bepaalde boeken of genres gepromoot? Zo ja, krijgen de boeken van Kok ook extra aandacht?

Niet perse. We merken wel dat boeken met een christelijke ondertoon wat meer wordt uitgeleend, wat alles met de samenstelling van de bevolking te maken heeft. In Ede wonen flink wat lezers die regelmatig een kerk bezoeken. Deze boeken worden door hun populariteit soms anders gepresenteerd, zoals op een aparte tafel. Dit geldt wel alleen voor de nieuwste christelijke boeken. Dus wat dat betreft krijgen de boeken van Kok wat extra aandacht.

5. Hoe worden boeken in een bibliotheek ingekocht? Op basis van welke criteria? Is er een landelijk systeem dat bepaalt welke boeken wel en niet ingekocht worden?

Wij kopen onze boeken in via de NBD. Zij selecteren voor ons wat aangeschaft wordt, met natuurlijk aanwijzingen van onze kant. Voor de boeken van uitgeverij Kok geldt eigenlijk hetzelfde als voor alle andere boeken die wij inkopen. De recensie die erover geschreven is moet behoorlijk zijn. Voor wat betreft boeken met een christelijke signatuur (zoals die van Kok) geldt dat wij weten dat we daar een behoorlijk groot publiek voor hebben en daarom wordt bijna alles wat er verschijnt gekocht, mits de recensie niet te slecht is en mits het budget het toelaat.

6. Hoeveel autonomie hebben lokale bibliotheken bij de inkoop van boeken, het promoten van boeken/genres, het organiseren van evenementen, enzovoort?

De bibliotheken die onder Cultura horen hebben niet erg veel autonomie. De inkoop gebeurt dus via NBD Bibliion. De activiteitencommissie van Cultura organiseert evenementen voor alle vestigingen en nodigt auteurs uit. De bibliotheken zelf hebben daar niet veel over te zeggen. We mogen wel zelf weten welke genres of titels extra in de spotlight komen te staan, maar dit omdat het filiaal zelf weet of welke boeken mensen afkomen. Dit is voor elke vestiging anders.

7. Wat slaat aan, waar komen mensen op af?

Zoals gezegd zijn de christelijke titels wel populair. Verder is er veel vraag naar thrillers en worden de regionale boeken regelmatig uitgeleend. Deze regionale boeken worden trouwens niet via NBD Bibliion ingekocht, want die boeken verzorgen zij niet, maar bij de boekhandel

hier om de hoek. Ik loop daar regelmatig naar binnen om te zien wat zij daar hebben en waar onze klanten behoefte aan hebben.

8. Welke titels of auteurs krijgen meer aandacht? Waarom?

Dat hangt ervan af wat net op dat moment populair is. Als een bepaald boek is aangeprezen in bijvoorbeeld De Wereld Draait Door zetten wij dat boek extra in de spotlights.

9. Welke Kok-titels zijn het meest 'succesvol'? Of wat voor soort boeken/genres?

Ik denk toch wel de historische romans en de thrillers.

10. Wat gebeurt er als een bepaald soort boek niet of nauwelijks uitgeleend wordt? Wat zijn de stappen die dan ondernomen worden? Heeft dit invloed op de volgende boeken van deze auteur of op boeken van hetzelfde genre?

Dat is makkelijk: die worden uit de collectie gehaald en de volgende boeken van die auteur worden niet meer ingekocht.

11. Kunnen uitgeverijen, met in het bijzonder Kok, zelf iets doen om de zichtbaarheid van boeken te vergroten? Zo ja, wat?

Ik denk niet dat uitgeverijen iets in te brengen hebben in het inkoopbeleid van bibliotheken.

Interview met Kim Coenraads van de openbare bibliotheek Den Bosch op 3 november 2017.

1. Zijn de titels van de aanbieding aanwezig in de bibliotheek? Zo ja, hoe?

Ze zijn allemaal aanwezig in de collectie.

2. Hoe worden ze gepresenteerd? Vallen ze op?

Ze staan bij hun genre en vallen niet bijzonder op.

3. Wat wordt er gedaan om boeken aan de man te brengen en om ervoor te zorgen dat boeken naamsbekendheid krijgen en dat ze worden uitgeleend?

Vrij veel. We maken gebruik van posters, banners, nieuwbrieven en gratis leesexemplaren en zijn actief op sociale media.

4. Worden bepaalde boeken of genres gepromoot? Zo ja, krijgen de boeken van Kok ook extra aandacht?

Momenteel worden er veel thrillers en andere spannende boeken uitgeleend en die staan dus meer in de spotlights. We hadden bijvoorbeeld enkele maanden geleden een skype-interview met een thrillerauteur en daar kwamen enorm veel mensen op af. Zijn boeken werden meteen meer uitgeleend, dus promotie werpt zeker zijn vruchten af.

5. Hoe worden boeken in een bibliotheek ingekocht? Op basis van welke criteria? Is er een landelijk systeem dat bepaalt welke boeken wel en niet ingekocht worden?

Het inkopen gaat snel en makkelijk via NBD Biblion. Zij sturen lijsten met alle boeken die ingekocht kunnen worden, wij maken een selectie en NBD zorgt voor de boeken, die binnen drie maanden allemaal binnen zijn. Dat is vrij lang, dus maken we ook veelvuldig gebruik van de exprestitels van NBD. Op deze manier zijn boeken al binnen drie dagen in huis en hoeven klanten niet lang te wachten. Helaas zijn exprestitels wel wat duurder. Maar wij krijgen genoeg budget en kunnen eigenlijk alles inkopen wat we willen. Bij de inkoop van de boeken letten hanteren wij meerdere criteria. We letten op het beschikbaar budget: per week hebben we een vast bedrag dat we per bibliotheek kunnen uitgeven. De ene keer gaan we daar overheen, de andere keer blijven we daaronder. Een ander criterium is populariteit: populaire

titels zullen vaker worden ingekocht dan minder courante titels. Niveau: hele moeilijke boeken zullen vaker door de grotere vestigingen worden ingekocht. Recensie: de NBD (daar kopen we onze boeken) levert altijd een recensie mee. Dit kan van invloed zijn op de aanschaf.

6. Hoeveel autonomie hebben lokale bibliotheken bij de inkoop van boeken, het promoten van boeken/genres, het organiseren van evenementen, enzovoort?

Niet. Alles wordt van bovenaf geregeld. Speciale commissies organiseren evenementen zoals workshops en de inkoop wordt dus via NBD Biblion geregeld.

7. Wat slaat aan, waar komen mensen op af?

Vooraf thrillers zijn populair.

8. Welke titels of auteurs krijgen meer aandacht? Waarom?

De auteurs van titels of genres die op dat moment in trek zijn. Op dit moment is er iets meer aandacht voor thrillers. We leggen deze boeken apart op een tafel of display en verzorgen gratis exemplaren met voorbeeldhoofdstukken. We hopen zo meer mensen naar de bibliotheek te trekken.

9. Welke Kok-titels zijn het meest ‘succesvol’? Of wat voor soort boeken/genres?

Ik heb geen flauw idee. Ik ken die uitgeverij niet zo.

10. Wat gebeurt er als een bepaald soort boek niet of nauwelijks uitgeleend wordt? Wat zijn de stappen die dan ondernomen worden? Heeft dit invloed op de volgende boeken van deze auteur of op boeken van hetzelfde genre?

In Den Bosch wordt elk jaar door elke vestiging afzonderlijk een lijst gemaakt met alle boeken (per genre) en wordt er per boek bekeken hoeveel dit boek uitgeleend is. Als een roman minder dan zes keer per jaar wordt uitgeleend, wordt deze of tweedehands verkocht of weggedaan. Dit doet elk filiaal afzonderlijk, omdat zij er het meeste zicht op hebben.

11. Kunnen uitgeverijen, met in het bijzonder Kok, zelf iets doen om de zichtbaarheid van boeken te vergroten? Zo ja, wat?

Volgens mij is dit onmogelijk. Wij hebben nauwelijks met uitgeverijen te maken.

Interview met Els van den Berg van de Centrale Bibliotheek Rotterdam op 9 november 2017

1. Zijn de titels van de aanbieding aanwezig in de bibliotheek? Zo ja, hoe?

Alle titels zijn aanwezig. Door de enorme klantenkring is er aan allerlei soorten boeken behoefte en wordt standaard elk boek ingekocht. Elk boek wordt wel uitgeleend. Ook debuten worden ingekocht en af en toe boeken die via een self-publishing platform zijn uitgegeven, hoewel in veel mindere mate en waar voorzichtiger mee omgegaan wordt. Over het algemeen is er meer vraag dan aanbod.

2. Hoe worden ze gepresenteerd? Vallen ze op?

Omdat de boeken van Kok in deze aanbieding ouder zijn, staan ze tussen de andere boeken van het genre en vallen ze niet op. Op de website zijn de nieuwste aanwinsten te zien en de allernieuwste boeken zijn op diverse tafels die bij het genre horen, te bewonderen.

3. Wat wordt er gedaan om boeken aan de man te brengen en om ervoor te zorgen dat boeken naamsbekendheid krijgen en dat ze worden uitgeleend?

Er wordt veel gewerkt met promotiemateriaal. Zo hangen er van bekende boeken van succesvolle schrijvers posters en worden er flyers, folders en boekenkranten gemaakt. Geregeld houdt een auteur een lezing, waarop altijd veel mensen afkomen.

4. Worden bepaalde boeken of genres gepromoot? Zo ja, krijgen de boeken van Kok ook extra aandacht?

Nieuwere boeken krijgen zoals gezegd een plaatsje op de website. Genres worden nauwelijks in het zonnetje gezet, dat gaat vaak vanzelf wel.

5. Hoe worden boeken in een bibliotheek ingekocht? Op basis van welke criteria? Is er een landelijk systeem dat bepaalt welke boeken wel en niet ingekocht worden?

NBD Biblion maakt een lijst met daarop de boeken die in te kopen zijn. Een bepaalde inkoopcommissie bestelt vervolgens boeken voor alle vestigingen die bij een onderdeel zijn van de openbare bibliotheek van Rotterdam. Er zijn niet veel criteria voor de inkoop van boeken. Door het grote inwoneraantal van Rotterdam en de diverse bevolking kunnen allerlei soorten boeken van de meest uiteenlopende genres ingekocht worden bij Biblion. We krijgen flink wat subsidie en kunnen daarom eigenlijk ook alles inkopen wat we willen. We moeten wel rekening houden met de hypes. Als een boek is gepromoot bij het boekenpanel van het populaire programma De Wereld Draait Door, zijn er in één keer tientallen reserveringen op dat boek. Dat heeft voor ons als gevolg dat wij meer exemplaren van dat boek moeten inkopen, voordat de wachtrij veel te lang wordt. De hype is snel genoeg weer over en dan zitten wij met al die extra boeken. Daar moet altijd rekening mee worden gehouden. Verder wordt eigenlijk alles ingekocht. Zelfs als mensen zelf een boek hebben uitgegeven en ze sturen ons een exemplaar op, willen wij het in het assortiment plaatsen. Pas als het boek helemaal niet wordt uitgeleend, wordt het weer uit het assortiment gehaald.

6. Hoeveel autonomie hebben lokale bibliotheken bij de inkoop van boeken, het promoten van boeken/genres, het organiseren van evenementen, enzovoort?

Zoals gezegd organiseren wij diverse evenementen. Als een bepaald boek wordt gepromoot gebeurt dat in alle vestigingen. Het is wel zo dat onze vestiging de meeste evenementen organiseert. Over de inkoop van boeken hebben wij niets te zeggen, dat gebeurt allemaal via het bestuur.

7. Wat slaat aan, waar komen mensen op af?

Zoals gezegd komen mensen overal op af. Wel zijn thrillers de laatste jaren erg populair.

8. Welke titels of auteurs krijgen meer aandacht? Waarom?

De boeken van succesvolle auteurs, zoals Saskia Noort of Dan Brown, krijgen altijd wat meer aandacht.

9. Welke Kok-titels zijn het meest 'succesvol'? Of wat voor soort boeken/genres?

Dat zou ik niet weten. Er zijn zoveel boeken in het assortiment dat ik geen idee heb bij welke uitgeverijen al die boeken horen.

10. Wat gebeurt er als een bepaald soort boek niet of nauwelijks uitgeleend wordt? Wat zijn de stappen die dan ondernomen worden? Heeft dit invloed op de volgende boeken van deze auteur of op boeken van hetzelfde genre?

Dan wordt het boek uit het assortiment gehaald en gaat het in de tweedehands verkoop. Deze vindt bij ons één keer per maand plaats. Als de auteur van dit slechtlopende boek nog een keer een boek uitgeeft wordt dit standaard bij ons niet ingekocht, tenzij de recensie op NBD Biblion heel erg positief is.

11. Kunnen uitgeverijen, met in het bijzonder Kok, zelf iets doen om de zichtbaarheid van boeken te vergroten? Zo ja, wat?

Uitgeverijen hebben geen enkele invloed op de boeken in een bibliotheek. Nee, dus.

Interview met Anja Kramer-Loosman van de openbare bibliotheek Urk op 10 november 2017

1. Zijn de titels van de aanbieding aanwezig in de bibliotheek? Zo ja, hoe?

De titels zijn allemaal aanwezig in het assortiment, zelfs in tweevoud. Alle christelijke boeken worden twee keer besteld, de andere boeken slechts één maal. Bij een heel populair (christelijk) boek worden er soms wel 25 exemplaren besteld.

2. Hoe worden ze gepresenteerd? Vallen ze op?

De boeken van de aanbieding vallen zeker op. De meeste van deze boeken liggen op een aparte tafel met de kaft naar boven. Bovendien hebben ze een groene streep op de kaft. Dit hebben wij gedaan nadat we de vraag kregen hoe klanten de geschikte, christelijke literatuur konden onderscheiden van de rest. Als klanten een boek lenen met een groene streep, weten ze dat ze dat boek met een gerust hart kunnen lezen en dat ze niet bang hoeven te zijn vloeken tegen te komen of andere dingen die in strijd zijn met hun levensstijl.

3. Wat wordt er gedaan om boeken aan de man te brengen en om ervoor te zorgen dat boeken naamsbekendheid krijgen en dat ze worden uitgeleend?

Bij de christelijke titels, waaronder die van Kok, is het niet nodig dat ze worden gepromoot. Dan gebeurt vanzelf wel. De andere boeken worden vaak meteen bij de ingang neergelegd zodat die boeken het eerste zijn dat mensen zien als ze binnenkomen. Verder hebben we sinds kort een column in de plaatselijke krant waar steeds een klant van ons een bepaald boek recenseert.

4. Worden bepaalde boeken of genres gepromoot? Zo ja, krijgen de boeken van Kok ook extra aandacht?

Zoals gezegd is het van de boeken van Kok niet nodig om ze te promoten. Als er een nieuw boek is van bijvoorbeeld Kingsbury gaat dit als een lopend vuurtje rond. Kingsbury is ook standaard uitgeleend. Als wij haar nieuwe boek binnenkrijgen, zien wij dit pas na een jaar weer in de kasten verschijnen. Dat hele jaar is het gewoon continu uitgeleend. Andere populaire schrijvers zijn Klassen, Lewis, Lourens, Raney en Austin.

5. Hoe worden boeken in een bibliotheek ingekocht? Op basis van welke criteria? Is er een landelijk systeem dat bepaalt welke boeken wel en niet ingekocht worden?

De boeken worden via NBD Biblion ingekocht door de provinciale organisatie die alle boeken inkoopt voor de filialen binnen FlevoMeer Bibliotheek. Hierbij wordt rekening gehouden met de verschillende vestigingen. Voor Urk zijn bijvoorbeeld heel andere boeken nodig dan voor Lelystad. Dit is de reden dat er meer christelijke boeken naar Urk worden gestuurd dan naar de andere vestigingen, simpelweg omdat er veel meer vraag naar is. Natuurlijk wordt er ook gerouleerd, maar de andere vestigingen nemen dit ons niet altijd in dank af. Urk is het enige filiaal waar met groene stickers wordt gewerkt en dit kan nog wel eens op irritaties rekenen vanuit de andere filialen, net zoals de doorgestreepte vloeken.

6. Hoeveel autonomie hebben lokale bibliotheken bij de inkoop van boeken, het promoten van boeken/genres, het organiseren van evenementen, enzovoort?

Bij de inkoop van boeken niet, maar we mogen zelf weten wat we promoten. Dit ook omdat de klantenkringen van deze bibliotheek in Urk en de andere filialen zoveel van elkaar verschillen. Evenementen mogen we ook zelf organiseren, maar dat gebeurt hier nauwelijks.

7. Wat slaat aan, waar komen mensen op af?

Natuurlijk de christelijke titels. Verder is hier nog wel eens sprake van hypes, ik kan me nog herinneren dat *Toen ik je zag* van Isa Hoes niet aan te slepen was. Nu wordt het boek nauwelijks nog uitgeleend.

8. Welke titels of auteurs krijgen meer aandacht? Waarom?

De populaire titels die veel in de media zijn krijgen altijd wat meer aandacht en verder populaire (seculiere) schrijvers, zoals Lee Child en Nicci French. Een nieuwe Amish-roman van Kok krijgt ook altijd veel aandacht.

9. Welke Kok-titels zijn het meest 'succesvol'? Of wat voor soort boeken/genres?

Alle Kok-titels wel, al zie ik een duidelijke voorkeur voor historische romans, romans over de Amish en streekromans. De thrillers van Kok worden iets minder gelezen.

10. Wat gebeurt er als een bepaald soort boek niet of nauwelijks uitgeleend wordt?

Wat zijn de stappen die dan ondernomen worden? Heeft dit invloed op de volgende boeken van deze auteur of op boeken van hetzelfde genre?

Dan wordt dit boek uit de collectie gehaald en weggegooid. Een volgend boek van die schrijver wordt standaard niet ingekocht. We hebben tweedehands verkoop geprobeerd, maar dat was geen succes. Na tien jaar wordt een boek sowieso uit de collectie gehaald.

11. Kunnen uitgeverijen, met in het bijzonder Kok, zelf iets doen om de zichtbaarheid van boeken te vergroten? Zo ja, wat?

Ik denk niet dat uitgeverijen een grote invloed hebben op wat er gebeurt in bibliotheken.

Interview met Harold Boerekamps van de openbare bibliotheek Hatert op 16 november 2017

1. Zijn de titels van de aanbieding aanwezig in de bibliotheek? Zo ja, hoe?

Alle titels zijn aanwezig. Omdat de titels niet meer nieuw zijn, vallen ze niet erg in het oog.

2. Hoe worden ze gepresenteerd? Vallen ze op?

Zie vorige vraag.

3. Wat wordt er gedaan om boeken aan de man te brengen en om ervoor te zorgen dat boeken naamsbekendheid krijgen en dat ze worden uitgeleend?

Er worden lezingen georganiseerd en er wordt gebruik gemaakt van promotiemateriaal.

4. Worden bepaalde boeken of genres gepromoot? Zo ja, krijgen de boeken van Kok ook extra aandacht?

De nieuwste aanwinsten krijgen extra aandacht en verder de toptitels, die op een apart display staan en een sticker op de kaft hebben.

5. Hoe worden boeken in een bibliotheek ingekocht? Op basis van welke criteria? Is er een landelijk systeem dat bepaalt welke boeken wel en niet ingekocht worden?

De boeken worden ingekocht via NBD Biblion. Elke week krijgen we een lijst met alle boeken die we in kunnen kopen met daarbij een recensie. Is deze positief, en worden de vorige boeken van de desbetreffende auteur met regelmaat uitgeleend, dan wordt het boek ingekocht. De boeken worden dan voor alle filialen van OBZ ingekocht, dit is dan voor

Nijmegen en de randgemeenten. Van een gemiddelde roman worden zo'n twaalf exemplaren ingekocht. Regionale boeken worden in de boekhandel aangeschaft. Onderling wordt gerouleerd tussen de vestigingen. Als een boek erg gewild is, worden deze als exprestitels bij Biblion besteld, zodat ze eerder binnen zijn. Een voorbeeld van zo'n succesvol boek die veel werd uitgeleend en daarom ook in grote getalen moest worden ingekocht, is *Oorsprong* van Dan Brown; dit boek werd zo'n veertig tot vijftig keer ingekocht, al is dit wel de max. We moeten natuurlijk rekening houden met ons budget. Ook is het belangrijk om in het oog te houden dat een bibliotheek anders is dan een boekhandel. Bij een boekhandel kan het assortiment regelmatig vernieuwd worden, omdat de boeken die de winkel verlaten, niet meer terugkomen. Bij de bibliotheek moet altijd ruimte gehouden worden voor de boeken die weer terugkeren van de klant. Je kunt de boekhandel zien als een speedboot en de bibliotheek als containerschip. De boekhandelaar heeft altijd het nieuwste van het nieuwste in de schappen staan, terwijl het bij een bibliotheek vaak wat langer duurt, voordat de nieuwste boeken uitgeleend kunnen worden.

De boeken die gepresenteerd worden bij De Wereld Draait Door doen het altijd erg goed. Deze boeken krijgen dan het stempel 'sprinter' en worden apart gepresenteerd. Ook kunnen ze maximaal twee weken bij dezelfde klant in het bezit zijn. Dit zijn vaak hype-boeken en het zogenaamde hype-lezen is echt iets van deze tijd. Mensen willen het nú lezen. Dit kan met dat boekenpanel van DWDD te maken hebben.

6. Hoeveel autonomie hebben lokale bibliotheken bij de inkoop van boeken, het promoten van boeken/genres, het organiseren van evenementen, enzovoort?

We organiseren vrij veel evenementen, er is zelfs een hele commissie voor die dat allemaal doet. Een voorbeeld was de lezing van Adriaan van Dis. De meeste evenementen vinden plaats in de Mariënborg in het centrum. Als bibliotheek Hatert hebben wij niet echt autonomie, alle boeken worden immers tegelijkertijd voor alle vestigingen binnen de OBZ ingekocht.

7. Wat slaat aan, waar komen mensen op af?

Zoals gezegd de hype-boeken van DWDD. Verder worden thrillers, non-fictie titels en biografieën veel uitgeleend.

8. Welke titels of auteurs krijgen meer aandacht? Waarom?

Auteurs die enkele heel goedlopende boeken hebben geschreven, zoals Dan Brown. Er worden meer boeken van ingekocht, in de verwachting dat veel mensen die titel gaan reserveren.

9. Welke Kok-titels zijn het meest 'succesvol'? Of wat voor soort boeken/genres?

De titels van Kingsbury doen het goed, die van Sawyer minder. Andere romans doen het over het algemeen ook goed.

10. Wat gebeurt er als een bepaald soort boek niet of nauwelijks uitgeleend wordt? Wat zijn de stappen die dan ondernomen worden? Heeft dit invloed op de volgende boeken van deze auteur of op boeken van hetzelfde genre?

Dit boek wordt dan afgeschreven. Er is geen tweedehands boekenverkoop, dit hebben we geprobeerd, maar viel erg tegen. Ook heeft dit consequenties voor de volgende boeken van de auteur; die worden dan niet ingekocht.

11. Kunnen uitgeverijen, met in het bijzonder Kok, zelf iets doen om de zichtbaarheid van boeken te vergroten? Zo ja, wat?

Aangezien alle boeken via NBD Biblion worden ingekocht, is er geen rechtstreeks contact met uitgeverijen.

Interview met Winnifred Bouwman van de openbare bibliotheek Groot-Ammers op 22 november 2017

1. Zijn de titels van de aanbieding aanwezig in de bibliotheek? Zo ja, hoe?

Ze zijn allemaal aanwezig. Ze zijn niet meer zichtbaar dan de andere boeken die al wat ouder zijn.

2. Hoe worden ze gepresenteerd? Vallen ze op?

Ze vallen niet op.

3. Wat wordt er gedaan om boeken aan de man te brengen en om ervoor te zorgen dat boeken naamsbekendheid krijgen en dat ze worden uitgeleend?

We maken veel gebruik van de website, sociale media en maken af en toe posters.

4. Worden bepaalde boeken of genres gepromoot? Zo ja, krijgen de boeken van Kok ook extra aandacht?

Alleen als boeken nieuw zijn krijgen ze een eigen plekje op een tafel of display. Daarbij horen af en toe ook boeken van Kok.

5. Hoe worden boeken in een bibliotheek ingekocht? Op basis van welke criteria? Is er een landelijk systeem dat bepaalt welke boeken wel en niet ingekocht worden?

De inkoop gebeurt via NBD Biblion. Hier wordt wel rekening gehouden met de samenstelling van de bevolking; zo ligt de nadruk op de protestants-christelijke boeken en op boeken die gericht zijn op kinderen in de basisschoolleeftijd. De protestants-christelijke boeken zijn erg populair, aangezien deze bijna altijd uitgeleend zijn. Ook bij de zogenaamde toptitels, de boeken die het hardst lopen, zijn veel christelijke boeken te zien, waaronder die van Kok. Ook is een apart display met de christelijke top tien. Kingsbury doet het altijd goed. De toptitels mogen niet verlengd worden en moeten binnen twee weken weer terug in het filiaal zijn. De boeken worden voor alle filialen in één keer ingekocht. Natuurlijk kan er onderling gerouleerd worden, zodat het assortiment steeds vernieuwd wordt. Alleen toptitels worden niet rondgestuurd. In totaal zijn er zo'n 11000 boeken binnen onze bibliotheken aanwezig, waarvan dertig procent van de collectie buiten de deur is.

6. Hoeveel autonomie hebben lokale bibliotheken bij de inkoop van boeken, het promoten van boeken/genres, het organiseren van evenementen, enzovoort?

De bibliotheken hebben bij de inkoop van boeken dus geen inbreng. Ook worden er weinig evenementen georganiseerd, in ieder geval niet in de kleinere dorpjes.

7. Wat slaat aan, waar komen mensen op af?

De christelijke boeken zijn uitermate populair. Deze zijn ook altijd uitgeleend. Verder hebben bepaalde tv-programma's een bepaalde invloed; als daar een boek wordt aangeprezen, heeft het boek in ons filiaal de volgende dag tientallen reserveringen.

8. Welke titels of auteurs krijgen meer aandacht? Waarom?

Alleen de boeken die toptitel zijn en de christelijke top tien krijgen meer aandacht, omdat we merken dat er veel vraag naar is.

9. Welke Kok-titels zijn het meest 'succesvol'? Of wat voor soort boeken/genres?

Eigenlijk allemaal wel, maar vooral Karen Kingsbury en de historische romans.

10. Wat gebeurt er als een bepaald soort boek niet of nauwelijks uitgeleend wordt? Wat zijn de stappen die dan ondernomen worden? Heeft dit invloed op de volgende boeken van deze auteur of op boeken van hetzelfde genre?

Deze boeken belanden in de papierbak. Dit heeft gevolgen voor de volgende boeken van de auteur; de kans bestaat dat wij dat boek dan niet inkopen. Als een boek tien jaar in het assortiment zit, gaat het sowieso uit de collectie, hoe populair het boek ook is of geweest is.

11. Kunnen uitgeverijen, met in het bijzonder Kok, zelf iets doen om de zichtbaarheid van boeken te vergroten? Zo ja, wat?

Niet meer. Voordat de bibliotheken fuseerden, kochten wij zelf de boeken in. Dit deden we aan de hand van aanbiedingen van uitgeverijen. Nu spelen uitgeverijen nog nauwelijks een rol bij de inkoop.

Interview met Greetje Duitman van de openbare bibliotheek in Kampen op 23 november 2017

1. Zijn de titels van de aanbieding aanwezig in de bibliotheek? Zo ja, hoe?

Alle titels zijn aanwezig in het assortiment. De nieuwste boeken staan op een display per genre, populaire boeken worden op een tafel gepresenteerd.

2. Hoe worden ze gepresenteerd? Vallen ze op?

Sommige vallen op; omdat deze erg gewild zijn liggen ze op een aparte tafel bij hun genre. De rest staat onopvallend in de kasten.

3. Wat wordt er gedaan om boeken aan de man te brengen en om ervoor te zorgen dat boeken naamsbekendheid krijgen en dat ze worden uitgeleend?

De nieuwste boeken worden op de website vermeld en soms maken we een foldertje. Ook worden er lezingen georganiseerd, zoals die van Japin en Giphart. Hun boeken worden dan meteen meer uitgeleend.

4. Worden bepaalde boeken of genres gepromoot? Zo ja, krijgen de boeken van Kok ook extra aandacht?

Veel boeken van Kok liggen op een aparte tafel, waardoor ze al meer in het oog springen.

5. Hoe worden boeken in een bibliotheek ingekocht? Op basis van welke criteria? Is er een landelijk systeem dat bepaalt welke boeken wel en niet ingekocht worden?

De inkoop gebeurt aan de hand van de recensies van NBD Biblion. Wordt een boek positief gerecenseerd, dan wordt dit boek aangeschaft. De klantenkring is enorm belangrijk. Kampen is overwegend protestants-christelijk en daarom worden boeken van christelijke schrijvers graag gelezen. Omdat de christelijke (historische) romans zo populair zijn, worden er zo'n twaalf exemplaren van aangeschaft, terwijl van een ander boek maar twee aangeschaft worden. Als een boek veel reserveringen heeft, worden er nog meer aangeschaft. Soms duurt het drie maanden voordat een boek in de bibliotheek ligt. Als er veel vraag naar is, kunnen boeken als exprestitels worden verzonden, zodat ze binnen een week bij de bibliotheek zijn. De lokale boeken worden bij de boekhandel gekocht. Wij hebben een vrij groot budget waardoor eigenlijk alles wel kan worden ingekocht. Lezen wordt door de gemeente Kampen erg gestimuleerd en ze wil aantrekkelijk overkomen voor scholen. Vandaar dat de gemeente veel geld opzij heeft gezet voor het bevorderen van lezen, vooral onder kinderen.

6. Hoeveel autonomie hebben lokale bibliotheken bij de inkoop van boeken, het promoten van boeken/genres, het organiseren van evenementen, enzovoort?

Autonomie wat betreft inkoop van boeken hebben wij niet. Evenementen worden altijd in overleg met de andere filialen georganiseerd. De meeste evenementen vinden overigens hier plaats, omdat dit filiaal verreweg het grootst is.

7. Wat slaat aan, waar komen mensen op af?

Historische romans zijn erg populair en verder alle boeken die geschreven zijn door een christelijke schrijver. Vroeger werd er echter veel meer gelezen, dit had te maken met de hogescholen die zich in de stad bevonden. Tegenwoordig trekken veel mensen weg en het publiek bestaat nu uit vrouwen, gezinnen en gepensioneerden. Verder worden er veel boeken gelezen die op de leeslijsten staan van de middelbare scholen. Thrillers zijn populair.

8. Welke titels of auteurs krijgen meer aandacht? Waarom?

De christelijke boeken hebben vaak geen promotie nodig, die promoten zichzelf wel.

9. Welke Kok-titels zijn het meest 'succesvol'? Of wat voor soort boeken/genres?

Vooraf historische romans, boeken over de Amish en die van Karen Kingsbury.

10. Wat gebeurt er als een bepaald soort boek niet of nauwelijks uitgeleend wordt?

Wat zijn de stappen die dan ondernomen worden? Heeft dit invloed op de volgende boeken van deze auteur of op boeken van hetzelfde genre?

Elk jaar wordt er een lijst gemaakt met alle boeken die op dat moment in de collectie zitten. Per genre mag een boek niet minder dan een bepaald aantal per jaar zijn uitgeleend, een roman moet bijvoorbeeld zes of zeven keer per jaar zijn uitgeleend. Ligt dit boek daar onder, dan gaat het in de tweedehands verkoop. Bij bepaalde hype-boeken worden er vijftien aangeschaft, om aan de grote vraag van de klanten te voldoen. Na al enkele maanden worden er nog maar hoogstens twee exemplaren uitgeleend, als gevolg dat de overige in de papierbak of bij de tweedehands verkoop belanden. Erg zonde. Het lijkt wel alsof deze hypes steeds vaker voorkomen de laatste tijd.

11. Kunnen uitgeverijen, met in het bijzonder Kok, zelf iets doen om de zichtbaarheid van boeken te vergroten? Zo ja, wat?

Uitgeverijen zijn überhaupt niet belangrijk bij bibliotheek en hebben geen enkele invloed op de zichtbaarheid van hun boeken.

Interview met Hannie Maaskant-de Jongh van de christelijke bibliotheek in Putten op 24 november 2017

1. Zijn de titels van de aanbieding aanwezig in de bibliotheek? Zo ja, hoe?

Allemaal, maar ze vallen niet op.

2. Hoe worden ze gepresenteerd? Vallen ze op?

Ze staan eenvoudigweg geordend in de boekenkasten en vallen niet op. Er is geen tafel of iets dergelijks met daarop de nieuwste of populairste boeken.

3. Wat wordt er gedaan om boeken aan de man te brengen en om ervoor te zorgen dat boeken naamsbekendheid krijgen en dat ze worden uitgeleend?

Eerlijk gezegd promoten we nauwelijks. Onze klantenkring is erg stabiel en mensen komen al generaties lang. Deze stabiele klantenkring komt door een groot deel ook door de leden van de gereformeerde gemeente in Ermelo; omdat zij geen christelijke bibliotheek hebben komen

ze allemaal naar Putten. Wel merken we dat mensen minder gaan lezen; we hebben onze openingstijden bijvoorbeeld al ingekort. Zo nu en dan organiseren we een lezing, zoals van kinderboekenschrijfster Vrouwke Klapwijk.

4. Worden bepaalde boeken of genres gepromoot? Zo ja, krijgen de boeken van Kok ook extra aandacht?

Boeken worden niet gepromoot, en de boeken van Kok dus ook niet.

5. Hoe worden boeken in een bibliotheek ingekocht? Op basis van welke criteria? Is er een landelijk systeem dat bepaalt welke boeken wel en niet ingekocht worden?

De meeste boeken worden ingekocht via de plaatselijke boekhandel. Deze protestants-christelijke boekhandel legt vaak stapels met boeken voor ons klaar waarvan zij denken dat de boeken in ons assortiment past. Sommige boeken worden door ons doorgelezen en andere niet, maar over het algemeen vertrouwen wij wel op de mening van de boekverkoper. Hij heeft namelijk een goed oog voor wat de christelijke klant wil en wat hij niet in zijn winkel wil, gaat ook niet in onze collectie. Andere boeken worden tweedehands, zoals op rommelmarkten gekocht of we krijgen boeken aangeboden. Als klanten naar een bepaald boek vragen en als dit boek binnen ons assortiment past, schaffen wij het werk aan.

6. Hoeveel autonomie hebben lokale bibliotheken bij de inkoop van boeken, het promoten van boeken/genres, het organiseren van evenementen, enzovoort?

De bibliotheek valt onder de verantwoordelijkheid van de hervormde gemeente. We zijn geen eigendom, maar meer dat we altijd op de kerk kunnen terugvallen als we in geldnood raken. We krijgen subsidie van de gemeente, als één van de weinige christelijke bibliotheken en dit heeft als gevolg dat we meer boeken kunnen inkopen dan de andere christelijke bibliotheken. Omdat we subsidie krijgen moeten we elk jaar een jaarverslag en financieel verslag naar de gemeente en de kerk sturen en verder vallen we onder de participatiewet, waardoor we flyers en folders moeten maken en verspreiden. Ook doen we regelmatig projecten op basisscholen. We zijn dus een zelfstandige onderneming, niemand zegt ons welke boeken we moeten inkopen of promoten; het enige wat we moeten promoten is de bibliotheek als geheel.

7. Wat slaat aan, waar komen mensen op af?

Ons assortiment bevat alleen maar titels die overeenkomen met de christelijke levensstijl en die geen vloeken bevatten of andere dingen waar klanten aanstoot aan kunnen nemen. Dit betekent niet dat we alleen maar titels hebben waar het geloof nadrukkelijk naar voren komt. In onze kast met literatuur hebben we ook titels zoals van Jan Siebelink. Wel worden deze eerst altijd goed gekeurd en soms door meerdere mensen gelezen. De andere titels, die niet in de kast met literatuur staan, bevatten wel allemaal een christelijke boodschap. Deze zijn het populairst en worden het vaakst uitgeleend.

8. Welke titels of auteurs krijgen meer aandacht? Waarom?

Geen enkele titel krijgt extra aandacht. Als er een nieuwe titel uitgekomen is, komen mensen daar toch wel achter. Eén van onze sterkste reclame is de mond-tot-mondreclame; als er een nieuw boek is van een populaire auteur gaat dit het hele dorp rond en staan de mensen in de rij. Als er veel gereserveerd wordt, moeten wij ook meer inkopen. Dit gebeurt zoals gezegd via de boekhandel.

9. Welke Kok-titels zijn het meest 'succesvol'? Of wat voor soort boeken/genres?

Vrijwel alle Kok-titels zijn succesvol, maar de historische romans worden toch wel erg graag gelezen. Ook de thrillers zijn populair.

10. Wat gebeurt er als een bepaald soort boek niet of nauwelijks uitgeleend wordt? Wat zijn de stappen die dan ondernomen worden? Heeft dit invloed op de volgende boeken van deze auteur of op boeken van hetzelfde genre?

Eerst hadden wij een tweedehands boekentafel, maar dit was geen succes. Nu wordt het assortiment twee maal per jaar ververs. Als een boek te lang in de collectie zit of eenvoudigweg vies uit ziet, wordt deze weggegooid. Als wij een boek kopen en het blijkt dat dit helemaal niet uitgeleend wordt, kopen wij de volgende boeken van de auteur niet meer in.

11. Kunnen uitgeverijen, met in het bijzonder Kok, zelf iets doen om de zichtbaarheid van boeken te vergroten? Zo ja, wat?

Kok hoeft niet zoveel te doen, aangezien de Kok-boeken hier vanzelf lopen. Wel is het me de laatste tijd opgevallen dat de boeken van Kok niet meer zo makkelijk in ons assortiment passen. Ik heb al enkele klachten ontvangen van klanten die het niet met de waarden en normen eens waren. Nu lezen wij elk boek van Kok door als we er één binnenkrijgen, terwijl dat eerder niet hoefde. Het is nog niet gebeurd dat ik een boek van Kok geweerd heb, als het een twijfelgevalletje is gaat het gewoon in de kast met literatuur.

Interview met Joke Diepeveen van de christelijke bibliotheek Scherpenzeel op 4 december 2017

1. Zijn de titels van de aanbieding aanwezig in de bibliotheek? Zo ja, hoe?

Ze zijn allemaal aanwezig in de collectie.

2. Hoe worden ze gepresenteerd? Vallen ze op?

De boeken vallen niet op, omdat ze allemaal op alfabetische volgorde staan.

3. Wat wordt er gedaan om boeken aan de man te brengen en om ervoor te zorgen dat boeken naamsbekendheid krijgen en dat ze worden uitgeleend?

We zorgen ervoor dat nieuwe titels aandacht krijgen. We zetten ze op onze website en soms maken we zelf promotiemateriaal, zoals boekenleggers en foldertjes.

4. Worden bepaalde boeken of genres gepromoot? Zo ja, krijgen de boeken van Kok ook extra aandacht?

Alleen de boeken die nieuw zijn worden gepromoot. Zo ook de boeken van Kok, als deze recent binnengekomen zijn.

5. Hoe worden boeken in een bibliotheek ingekocht? Op basis van welke criteria? Is er een landelijk systeem dat bepaalt welke boeken wel en niet ingekocht worden?

We krijgen geen subsidie, maar moeten het doen met giften en sponsors. Verder kopen we boeken bij de christelijke boekhandels hier in het dorp en in andere dorpen. Ook zijn we veel te vinden op rommelmarkten en bol.com. De christelijke boekhandel in Scherpenzeel legt soms wat boeken voor ons klaar als de boekhandelaar weet dat wij komen. Alle boeken die wij inkopen lezen we van tevoren door. Onze lezers en wijzelf willen boeken in de bibliotheek hebben waarvan we zeker weten dat we die met een gerust hart kunnen lezen. Dat wil zeggen: alle boeken die in lijn liggen met onze christelijke levensstijl. De bibliotheek krijgt heel veel klanten van de gereformeerde gemeente op bezoek en zij willen bijvoorbeeld al geen boeken lezen waarin personages samenwonen of in scheiding liggen. We moeten dus erg kritisch zijn. We krijgen ook veel aanschafsuggesties van klanten.

6. Hoeveel autonomie hebben lokale bibliotheken bij de inkoop van boeken, het promoten van boeken/genres, het organiseren van evenementen, enzovoort? Onze bibliotheek is helemaal zelfstandig. We zijn een onderdeel en initiatief van de Hervormde Kerk, maar de kerk heeft verder niets over ons te zeggen. We kunnen zelf beslissen wat we inkopen, welke boeken we promoten en waaraan we ons geld besteden.

7. Wat slaan aan, waar komen mensen op af?
Streekromans en detectives worden hier veel uitgeleend.

8. Welke titels of auteurs krijgen meer aandacht? Waarom?
Geen enkele titel of auteur krijgt meer aandacht, daar hebben we eenvoudig het geld en de ruimte niet voor. Wel krijgen alle nieuwe boeken, zoals gezegd, wat meer aandacht. Zo weten de klanten dat we regelmatig iets nieuws krijgen en kunnen ze een boek reserveren, als ze dat willen.

9. Welke Kok-titels zijn het meest ‘succesvol’? Of wat voor soort boeken/genres? Van Kok worden vooral de streekromans en historische romans gelezen. Kingsbury en Dekker zijn populaire auteurs, maar de laatste serie van Kingsbury gaat over engelen. Deze serie wordt nauwelijks uitgeleend, want boeken over engelen vinden mensen echt niet kunnen. De volgende boeken in de serie zullen wij ook niet aanschaffen. Haar andere boeken worden wel veel uitgeleend.

10. Wat gebeurt er als een bepaald soort boek niet of nauwelijks uitgeleend wordt? Wat zijn de stappen die dan ondernomen worden? Heeft dit invloed op de volgende boeken van deze auteur of op boeken van hetzelfde genre?
Dan wordt dit boek uit de collectie gehaald en worden de volgende boeken van de auteur niet meer ingekocht. We hebben niet veel geld en willen daarom alleen boeken inkopen waarvan we zeker weten dat die veel worden gelezen. We hebben twee keer per jaar een grote opruiming en alle boeken die niet meer worden gelezen of oud en vies zijn gaan in de papierbak. Als ze er nog mooi uitzien worden ze verkocht op de winter- of jaarmarkt hier in het dorp.

11. Kunnen uitgeverijen, met in het bijzonder Kok, zelf iets doen om de zichtbaarheid van boeken te vergroten? Zo ja, wat?
Ik geloof niet dat uitgeverijen iets in te brengen hebben in onze bibliotheek. Misschien kunnen ze hun aanbiedingen sturen zodat wij weten welke boeken we kunnen gaan inkopen.

Interview met Linda Munters van de openbare bibliotheek Haarlem op 19 december 2017

1. Zijn de titels van de aanbieding aanwezig in de bibliotheek? Zo ja, hoe?
Alle titels zijn meerdere malen aanwezig in het filiaal. Ze vallen echter niet bijzonder op, omdat ze gewoon in hun eigen kast staan.

2. Hoe worden ze gepresenteerd? Vallen ze op?
Zoals gezegd vallen ze niet op.

3. Wat wordt er gedaan om boeken aan de man te brengen en om ervoor te zorgen dat boeken naamsbekendheid krijgen en dat ze worden uitgeleend?
Er wordt in dit filiaal, het hoofdfiliaal, vrij veel georganiseerd. Er worden sowieso altijd veel posters opgehangen en er wordt gebruik gemaakt van banners, gratis leesexemplaren en af en

toe een lezing van een bekende auteur. Er is een complete commissie aangesteld om al deze evenementen te kunnen realiseren. We merken wel dat deze evenementen positieve gevolgen hebben; boeken worden beduidend meer uitgeleend.

4. Worden bepaalde boeken of genres gepromoot? Zo ja, krijgen de boeken van Kok ook extra aandacht?

Titels krijgen vooral veel aandacht als ze nieuw zijn of bij een populair genre horen, zoals thrillers.

5. Hoe worden boeken in een bibliotheek ingekocht? Op basis van welke criteria? Is er een landelijk systeem dat bepaalt welke boeken wel en niet ingekocht worden?

Alle boeken voor de veertien vestigingen worden via NBD Biblion aangeschaft. Per filiaal wordt er een profiel gemaakt met daarin de klantenkring, de samenstelling van de bevolking en het beschikbare budget. Op basis van die profielen worden de boeken over de filialen verspreid. Welke boeken precies ingekocht worden hangt heel erg af van het oordeel van de recensent van Biblion. Omdat thrillers en andere spannende boeken momenteel erg in trek zijn worden daarvan de meeste besteld. Afgelopen jaar zijn er bijvoorbeeld 115 verschillende titels van streekromans besteld, 191 romans, 97 historische romans en 454 thrillers. Regionale boeken worden bij de boekhandel gekocht. Als we een boek snel in bezit willen hebben, kunnen wij gebruik maken van de NBD Exprestitels; deze zijn binnen drie werkdagen in het filiaal. Deze moeten wij dan wel aanschaffen zonder dat er een recensie van een boek gemaakt is, maar als het boek tijdens De Wereld Draait Door is besproken of het een boek is van een heel populaire schrijver, zoals Dan Brown, hebben we geen recensie nodig.

6. Hoeveel autonomie hebben lokale bibliotheken bij de inkoop van boeken, het promoten van boeken/genres, het organiseren van evenementen, enzovoort?

Niet heel veel; promotieacties en evenementen worden in overleg van de rest van de filialen gedaan. Wel is het zo dat in deze vestiging de meeste evenementen worden georganiseerd. Er vinden regelmatig workshops en lezingen van auteurs plaats. Ook worden er actief evenementen georganiseerd tijdens de Boekenweken, Poëziedagen en Nederland Leest.

7. Wat slaat aan, waar komen mensen op af?

Over het algemeen slaat alles wel aan, maar vooral thrillers zijn momenteel in trek. De regionale boeken doen het minder.

8. Welke titels of auteurs krijgen meer aandacht? Waarom?

Bekende thrillerauteurs, zoals Nicci French of Stephen King, zetten we nog wel eens in de spotlights door middel van posters en gratis boekjes met voorbeeldhoofdstukken. Zoals gezegd zijn thrillers populair en we hopen meer mensen naar de filialen te trekken als we meer organiseren rondom dit genre.

9. Welke Kok-titels zijn het meest 'succesvol'? Of wat voor soort boeken/genres?

Dat zou ik echt niet weten. Ik houd mij niet bezig met uitgeverijen.

10. Wat gebeurt er als een bepaald soort boek niet of nauwelijks uitgeleend wordt? Wat zijn de stappen die dan ondernomen worden? Heeft dit invloed op de volgende boeken van deze auteur of op boeken van hetzelfde genre?

Als een boek in de laatste twee jaar niet of nauwelijks uitgeleend wordt, gaat het uit de collectie. Een reisgids gaat na vijf jaar sowieso uit de collectie, dit omdat de informatie in de gidsen anders niet meer relevant is. Het verkopen van afgeschreven boeken deden we wel,

maar nu niet meer. Alle boeken moeten namelijk allemaal verzameld en opgeslagen worden tot de dag van de verkoop en deze ruimte kunnen wij beter besteden.

11. Kunnen uitgeverijen, met in het bijzonder Kok, zelf iets doen om de zichtbaarheid van boeken te vergroten? Zo ja, wat?

Zover ik kan zien zijn uitgeverijen niet echt meer van belang bij bibliotheken, omdat alles toch via NBD gebeurt. Ik weet wel dat bepaalde uitgeverijen interessant zijn om in te gaten te houden, vooral de Amsterdamse uitgeverijen die veel vertaald, literair werk uitgeven. Vroeger, voordat de bibliotheken fuseerden, ging ik zelf nog wel eens naar een beurs om boeken in te kopen, verzamelde ik folders van uitgeverijen en liep ik regelmatig een boekhandel binnen om inspiratie op te doen. Tegenwoordig hoeft dit niet meer. Ook investeren de uitgeverijen zelf veel minder in brochures en krijgen wij geen folders meer binnen.

Interview met Wilma Ambacht van de christelijke bibliotheek Zuilichem op 22 december 2017

1. Zijn de titels van de aanbieding aanwezig in de bibliotheek? Zo ja, hoe?

Ze zijn allemaal aanwezig in de collectie. Ze staan netjes op alfabetische volgorde.

2. Hoe worden ze gepresenteerd? Vallen ze op?

Ze vallen niet op. We hebben helaas geen ruimte voor displays of iets dergelijks.

3. Wat wordt er gedaan om boeken aan de man te brengen en om ervoor te zorgen dat boeken naamsbekendheid krijgen en dat ze worden uitgeleend?

Dit is vaak niet nodig. Onze beste reclame is de mond-tot-mondreclame en meer promotie is vaak niet noodzakelijk, doordat geruchten over onze nieuwste aanwinsten als een lopend vuurtje door het dorp verspreiden. Af en toe organiseren we een workshop voor kinderen of ouderen, maar dit hoeft niet perse met onze boeken te maken hebben. We hadden pas bijvoorbeeld een workshop georganiseerd voor ouderen, maar over het algemeen zijn onze evenementen in een jaar op één hand te tellen.

4. Worden bepaalde boeken of genres gepromoot? Zo ja, krijgen de boeken van Kok ook extra aandacht?

Er wordt niks extra gepromoot. De boeken van Kok ken ik erg goed en ik lees deze zelf ook veel. We hebben helaas niet het budget en de ruimte om folders en flyers en iets dergelijks te maken.

5. Hoe worden boeken in een bibliotheek ingekocht? Op basis van welke criteria? Is er een landelijk systeem dat bepaalt welke boeken wel en niet ingekocht worden?

We werken hier met een vast bestand aan vrijwilligers en we kopen zelf de boeken bij de boekhandel in. We lezen vaak recensies in het *Nederlands Dagblad* of *Reformatorisch Dagblad*, zodat we een overzicht hebben van de nieuwste boeken. Ook nemen we vragen van klanten die graag een bepaald boek willen lezen serieus in overweging en kopen we vaak dat boek, mits het in het assortiment past. We willen graag dat klanten boeken kunnen lezen waarmee ze opgebouwd kunnen worden in het geloof en waarvan ze niet bang hoeven te zijn dat personages vloeken of dingen doen waar onze klanten niet achter staan. Verder lopen we regelmatig verschillende boekhandels, ook in andere dorpen, in.

6. Hoeveel autonomie hebben lokale bibliotheken bij de inkoop van boeken, het promoten van boeken/genres, het organiseren van evenementen, enzovoort?

Onze bibliotheek is helemaal zelfstandig. We zijn weliswaar een onderdeel en initiatief van de kerken hier in het dorp, maar zij bemoeien zich verder niet met ons. Alleen als wij financieel in de problemen komen, zullen zij ons helpen. We mogen verder helemaal zelf weten welke boeken wij inkopen, hoe we de bibliotheek inrichten en welke evenementen we organiseren.

7. Wat slaat aan, waar komen mensen op af?

We hebben ook boeken waar de christelijke ondertoon niet naar voren komt, maar we merken dat deze beduidend minder worden gelezen dan de boeken waar de christelijke boodschap wel centraal staat. Al worden dagboekjes en non-fictie wel minder geleend dan romans. Kort gezegd zijn het vooral de christelijke romans die mensen in dit dorp aanspreken.

8. Welke titels of auteurs krijgen meer aandacht? Waarom?

Geen enkele titel of roman geven wij meer aandacht. De christelijke gemeenschap in dit dorp is heel hecht en als er een nieuw boek is van bijvoorbeeld Lynn Austin, van wie de boeken heel veel worden uitgeleend, weet binnen no-time het hele dorp het. Nadeel is dat wij geen subsidie krijgen en niet genoeg geld (en ruimte) hebben om meer exemplaren van één boek in te kopen, waardoor klanten soms erg lang moeten wachten. Daarom hebben wij als regel ingevoerd dat de nieuwste boeken van populaire auteurs, zoals Lynn Austin en Karen Kingsbury maar maximaal twee weken mogen worden uitgeleend, zodat andere klanten ze snel kunnen lezen.

9. Welke Kok-titels zijn het meest 'succesvol'? Of wat voor soort boeken/genres?

Zoals gezegd Lynn Austin. De non-fictie wordt minder gelezen, de fictie is en blijft populair. En dan vooral de historische romans en de streekromans.

10. Wat gebeurt er als een bepaald soort boek niet of nauwelijks uitgeleend wordt? Wat zijn de stappen die dan ondernomen worden? Heeft dit invloed op de volgende boeken van deze auteur of op boeken van hetzelfde genre?

Elk jaar bekijken wij de hele collectie en gooien we alle boeken die vies of beschadigd zijn meteen weg. We willen wel dat de collectie aantrekkelijk blijft voor de klanten. De collectie wordt dus niet heel vaak ververst, maar dat is niet zo erg, aangezien de boeken toch wel uitgeleend blijven. We worden weliswaar gesponsord door verschillende bedrijven en ontvangen giften van gulle gevers, maar dit is niet genoeg om alle boeken in te kopen die we willen, helaas. We moeten dus kritisch zijn en boeken inkopen waarvan we zeker weten dat er behoefte aan is.

11. Kunnen uitgeverijen, met in het bijzonder Kok, zelf iets doen om de zichtbaarheid van boeken te vergroten? Zo ja, wat?

Kok heeft dat sowieso niet nodig, die boeken worden toch wel uitgeleend. Verder denk ik niet dat uitgeverijen in het algemeen iets kunnen doen om de zichtbaarheid te vergroten. Wij hebben ook geen rechtsreeks contact met uitgeverijen, maar misschien is het een idee dat christelijke uitgeverijen flyers met hun nieuwste boeken naar ons sturen, zodat we een goed overzicht hebben van de nieuwste boeken die in ons assortiment passen.

Interview met Mabel Che van de christelijke bibliotheek Utrecht op 29 december 2017.

1. Zijn de titels van de aanbieding aanwezig in de bibliotheek? Zo ja, hoe?

Alle titels zijn aanwezig en vallen niet erg op.

2. Hoe worden ze gepresenteerd? Vallen ze op?

De meeste boeken staan in de boekenkasten. Wij hebben twee verrijdbare boekenrekken. Daar leggen wij onze boeken om de covers te laten zien. We hebben ook plastic boekenstandaarden en tafels die we gebruiken om de nieuwste boeken te laten zien.

3. Wat wordt er gedaan om boeken aan de man te brengen en om ervoor te zorgen dat boeken naamsbekendheid krijgen en dat ze worden uitgeleend?

We merken dat de boeken eerder worden uitgeleend als de klanten de voorkanten van de boeken zien. Verder hebben we elke zondag na de kerkdienst uitleen van boeken.

4. Worden bepaalde boeken of genres gepromoot? Zo ja, krijgen de boeken van Kok ook extra aandacht?

De nieuwste boeken liggen op de vier tafels. Andere mogelijkheden om te promoten hebben we niet door het tekort aan vrijwilligers.

5. Hoe worden boeken in een bibliotheek ingekocht? Op basis van welke criteria? Is er een landelijk systeem dat bepaalt welke boeken wel en niet ingekocht worden?

Wij kopen de meeste boeken bij een christelijke boekwinkel in Zeist, soms in Utrecht, soms in andere bibliotheken. Onze criteria zijn dat het boeken moeten zijn van de meest gelezen schrijvers, boeken die verzoekjes zijn van leden en dat een boek binnen het budget moet passen.

6. Hoeveel autonomie hebben lokale bibliotheken bij de inkoop van boeken, het promoten van boeken/genres, het organiseren van evenementen, enzovoort?

Dat weten wij niet. Wij hebben geen contacten met de lokale bibliotheken. Ik weet alleen dat wij zelf bepalen wat wij inkopen. Meestal zijn dit boeken die uitgegeven zijn door christelijke uitgeverij.

7. Wat slaat aan, waar komen mensen op af?

Voorals streekromans en Amishromans.

8. Welke titels of auteurs krijgen meer aandacht? Waarom?

Topschrijvers. Omdat onze leden ernaar vragen.

9. Welke Kok-titels zijn het meest 'succesvol'? Of wat voor soort boeken/genres?

De streekromans en Amishromans.

10. Wat gebeurt er als een bepaald soort boek niet of nauwelijks uitgeleend wordt? Wat zijn de stappen die dan ondernomen worden? Heeft dit invloed op de volgende boeken van deze auteur of op boeken van hetzelfde genre?

Deze worden uit de collectie gehaald. We kijken op internet of ze nog wat opleveren bij verkoop. Zo ja, dan zetten wij ze op Marktplaats en Bol.com en in onze verkoopkast. Zo niet, dan geven wij ze weg aan de kringloop of oud papier. Door de jaren heen leren wij wat de leden wel of niet lezen. Omdat wij ruimtegebrek hebben, moeten wij kritisch zijn met wat wij in de bibliotheek laten staan of niet. Dagboeken, tijdschriften en bijbelcommentaren worden zelfden uitgeleend en daarom voeren wij ze systematisch uit onze collectie en kopen we ze niet meer in.

11. Kunnen uitgeverijen, met in het bijzonder Kok, zelf iets doen om de zichtbaarheid van boeken te vergroten? Zo ja, wat?

Bij ons? Zij hebben ons nog nooit benaderd. Misschien kunnen zij iets organiseren met de schrijvers, zodat wij uitgenodigd worden.